

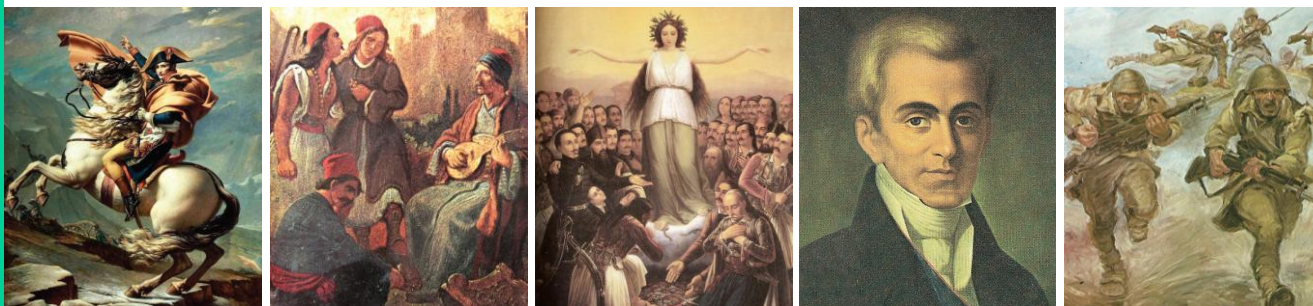
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
Ι.Τ.Υ.Ε. «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

Ιωάννης Κολιόπουλος
Αθανάσιος Καλλιανιώτης

Ιάκωβος Μιχαηλίδης
Χαράλαμπος Μηνάογλου

BIBLIO ΜΑΘΗΤΗ

Ιστορία του νεότερου και σύγχρονου κόσμου

Στ' Δημοτικού

1ος τόμος

Ιστορία ΣΤ΄ Δημοτικού

**Ιστορία του νεότερου
και σύγχρονου κόσμου**

Βιβλίο μαθητή

Τόμος 1ος

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Ιωάννης Κολιόπουλος, Ομότιμος Καθηγητής
Ιάκωβος Μιχαηλίδης, Επίκουρος Καθηγητής, ΑΠΘ
Αθανάσιος Καλλιανιώτης, Σχολικός Σύμβουλος
Δρ Νεότερης Ιστορίας
Χαράλαμπος Μηνάογλου, Εκπαιδευτικός, Δ.Ε.
Δρ Νεότερης Ιστορίας

ΚΡΙΤΕΣ - ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ

Ελένη Αγγελομάτη-Τσουγκαράκη, Καθηγήτρια,
Ιόνιο Πανεπιστήμιο
Ιωάννης Κάππος, Σχολικός Σύμβουλος
Αντώνης Σμυρναίος, Σχολικός Σύμβουλος

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Βασίλης Δημητριάδης, Φιλολόγος

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ

Γεώργιος Σκαλιάπας, Σύμβουλος Παιδαγ/κού Ινστιτούτου
Ιωάννης Παπαγρηγορίου*, Πρώην Σύμβουλος
Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

University Studio Press

Εκδόσεις Επιστημονικών Βιβλίων & Περιοδικών

Η προσαρμογή του βιβλίου έγινε από την Ομάδα
ανάπτυξης ψηφιακού εκπαιδευτικού υλικού
προσβάσιμου από αμβλύωπες μαθητές, του έργου
«Σχεδιασμός και Ανάπτυξη προσβάσιμου
εκπαιδευτικού και εποπτικού υλικού για μαθητές με
αναπηρίες – Οριζόντια Πράξη».

*συμμετείχε στο πρώτο μέρος του διδακτικού πακέτου

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ
ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ
& ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»**

**Ιωάννης Κολιόπουλος
Ιάκωβος Μιχαηλίδης
Αθανάσιος Καλλιανιώτης
Χαράλαμπος Μηνάογλου**

Ιστορία ΣΤ΄ Δημοτικού

**Ιστορία του νεότερου
και σύγχρονου κόσμου**

Τόμος 1ος

Στους μικρούς μας φίλους, μαθητές της ΣΤ' Δημοτικού

Αγαπητά μας παιδιά, στη διάρκεια της περσινής χρονιάς γνωρίσατε την ιστορία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, που ολοκληρώθηκε με την Άλωση της Κωνσταντινούπολης το 1453. Στους 11 περίπου αιώνες που κράτησε η κυριαρχία των Βυζαντινών διδαχθήκατε στοιχεία από την πολιτική ζωή, την οικονομία, τον πολιτισμό και την καθημερινή ζωή της αυτοκρατορίας που ξεκίνησε ως ρωμαϊκό και κατέληξε ως ελληνικό κράτος. Φέτος θα συνεχίσουμε το συναρπαστικό μας ταξίδι στην Ιστορία με το βιβλίο «Ιστορία του νεότερου και σύγχρονου κόσμου». Είναι μια περίοδος πολύ σημαντική, η οποία ξεκινά από την Άλωση της Κωνσταντινούπολης και φτάνει μέχρι τις μέρες μας. Θα μας απασχολήσει κυρίως η ιστορία της πατρίδας μας, η ελληνική Ιστορία. Θα μιλήσουμε όμως και για τις εξελίξεις όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά και στην Ευρώπη και στον κόσμο ολόκληρο.

Για την περίοδο της ελληνικής ιστορίας, από την Άλωση έως την Επανάσταση του 1821 με την οποία δημιουργήθηκε το σύγχρονο ελληνικό κράτος, θα αναφερθούμε στις εξελίξεις στις ιστορικές ελληνικές χώρες. Με τον όρο αυτό εννοούμε τις περιοχές που αποτελούν την ελληνική χερσόνησο, τα νησιά του Αιγαίου και του Ιονίου πελάγους, τη Μικρά Ασία, τον Πόντο, την Ανατολική Θράκη καθώς και την Κύπρο. Αυτές ήταν οι περιοχές όπου άκμασε ανέκαθεν ο ελληνικός πολιτισμός και όπου κατοικούσαν Έλληνες.

Στόχος μας είναι να σας μιλήσουμε για πρόσωπα και γεγονότα, μεγάλες μάχες και καταστροφικούς πολέμους μα και για τα ειρηνικά έργα των ανθρώπων, τον πολιτισμό που δημιούργησαν. Πιστεύουμε ότι έτσι

θα σας βοηθήσουμε να καταλάβετε ότι η Ιστορία είναι τελικά η ίδια η ανθρώπινη ζωή, με τις καλές και τις άσχημες στιγμές της, και γι' αυτό πρέπει να την αντιμετωπίζουμε με σεβασμό.

Ελπίζουμε ότι ολοκληρώνοντας τη φετινή σχολική χρονιά σας, θα έχετε αποκτήσει περισσότερες ιστορικές γνώσεις αλλά κυρίων κριτική σκέψη και αγάπη για το παρελθόν, που είναι χρήσιμες για να σχεδιάσετε το μέλλον.

Καλή σχολική χρονιά!

Οι συγγραφείς του βιβλίου

Σημείωμα

Μικροί μας φίλοι.

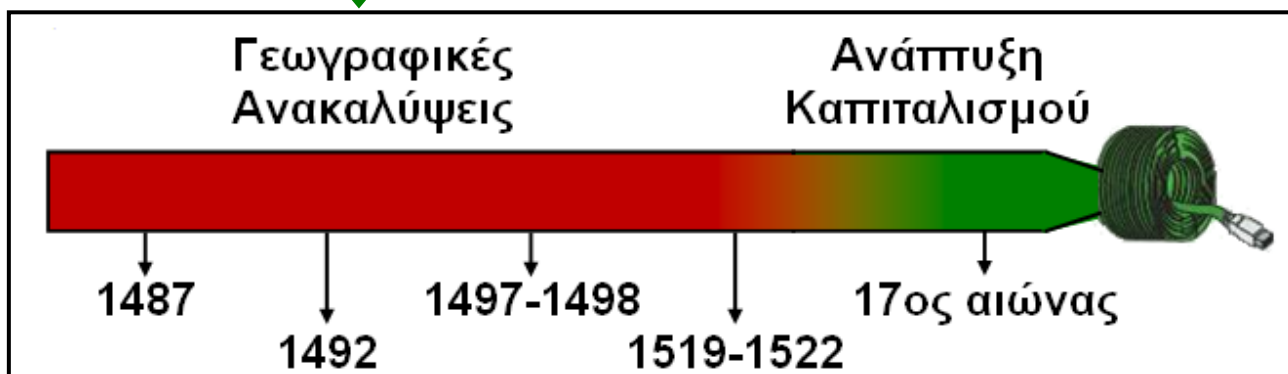
Το βιβλίο που κρατάτε στα χέρια σας θα μπορέσετε να το χρησιμοποιήσετε και να το χαρείτε καλύτερα, αν προσέξετε τον τρόπο που έχει γραφεί.

Κάθε κεφάλαιο ξεκινά με μια εισαγωγή (προοργανωτής)

Στα τέλη του 18ου αιώνα ξέσπασαν δύο μεγάλες επαναστάσεις: η **Αμερικανική Επανάσταση**, το 1776 και

και την ιστορική γραμμή, πάνω στην οποία τοποθετού-

νται τα διάφορα ιστορικά γεγονότα. Ακολουθεί η αφήγηση, που πλαισιώνεται από το γλωσσάρι, όπου ερμηνεύονται άγνωστοι και τεχνικοί όροι, οι στήλες «Οι πηγές αφηγούνται» και «Ματιά στο παρελθόν» καθώς και εικονογραφικό υλικό. Το κεφάλαιο ολοκληρώνεται με ερωτήματα κατανόησης και ερωτήματα επί των πηγών,

Ερωτήματα

- Ποιοι καλλιτεχνικοί και επιστημονικοί τομείς αναπτύχθηκαν κυρίως την περίοδο της Αναγέννησης;

για να ενισχύσουν την κριτική σας ικανότητα και να σας βοηθήσουν να κάνετε τους απαραίτητους συσχετισμούς.

Υπογραμμισμένες είναι οι λέξεις που ερμηνεύονται στο γλωσσάρι, ενώ με έντονα γράμματα οι βασικές λέξεις του κάθε κεφαλαίου.

Στη στήλη «Οι πηγές αφηγούνται» περιλαμβάνονται

 Οι πηγές αφηγούνται...

κείμενα σύγχρονα των γεγονότων που αναλύονται. Οι πηγές έχουν ως σκοπό να σας βοηθήσουν να κατανοήσετε καλύτερα το πνεύμα της εποχής. Διαβάστε τες με προσοχή και συνδυάστε τις πληροφορίες που σας προσφέρουν με όσα περιλαμβάνονται στην αφήγηση.

Η στήλη «Ματιά στο παρελθόν» έχει ως στόχο της να

 Ματιά στο παρελθόν

Έλληνες λόγιοι στη Δύση

σας βοηθήσει είτε να εμβαθύνετε σε κάποιο σημαντικό ζήτημα είτε να συνδυάσετε όσα διαβάσετε στην αφήγηση με τις γενικότερες εξελίξεις της περιόδου.

Το εικονογραφικό υλικό, τοποθετημένο στην αρχή και στο τέλος του κάθε κεφαλαίου, πηγάζει από την αφήγηση και συμβάλλει στη σφαιρική κατανόηση των ιστορικών γεγονότων.

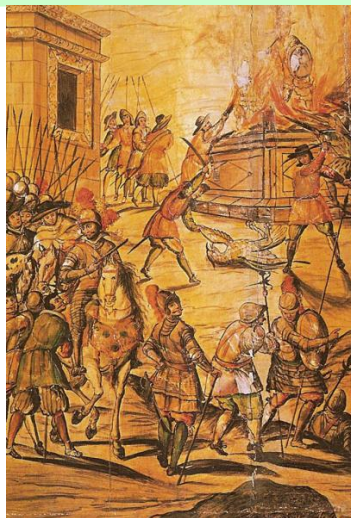
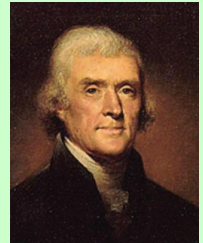
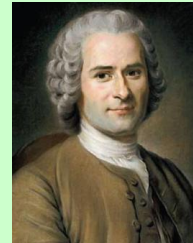
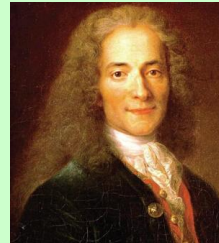
Σε καμία περίπτωση μην οδηγηθείτε σε στείρα απομνημόνευση. Διαβάστε προσεκτικά το κείμενο της αφήγησης και αναπλάστε τα ιστορικά γεγονότα με τη φαντασία σας, βάζοντας σε αυτά την προσωπική σας σφραγίδα. Η Ιστορία είναι αφήγηση, είναι εξερεύνηση, περιπέτεια, είναι γνώση του παρελθόντος.

Καλή περιπλάνηση!

ΕΝΟΤΗΤΑ Α

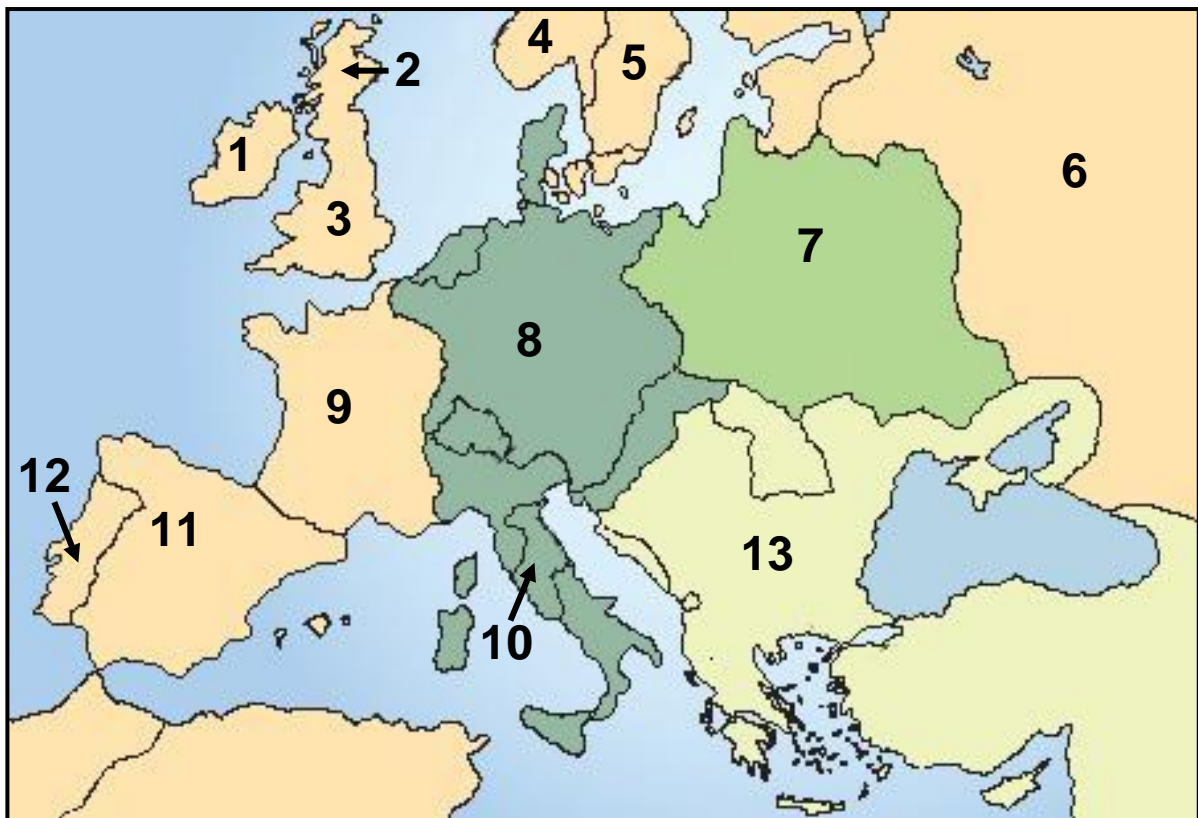

**Οι εξελίξεις στην Ευρώπη
κατά τους Νεότερους Χρόνους
(μέσα 15ου αιώνα – αρχές 19ου αιώνα)**

Πρώτη Ενότητα

Οι εξελίξεις στην Ευρώπη κατά τους Νεότερους Χρόνους (μέσα 15ου αιώνα - αρχές 19ου αιώνα)

Πολιτικός χάρτης της Ευρώπης (1500 περίπου)

ΚΡΑΤΗ ΤΟΥ ΧΑΡΤΗ		
1. ΙΡΛΑΝΔΙΑ	2. ΣΚΩΤΙΑ	3. ΑΓΓΛΙΑ
4. ΝΟΡΒΗΓΙΑ	5. ΣΟΥΗΔΙΑ	6. ΡΩΣΙΑ
7. ΠΟΛΩΝΙΑ	8. ΑΓΙΑ ΡΩΜΑΪΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ	
9. ΓΑΛΛΙΑ	10. ΠΑΠΙΚΑ ΚΡΑΤΗ	11. ΙΣΠΑΝΙΑ
12. ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ	13. ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ	

Εισαγωγή

Οι Νεότεροι Χρόνοι έχουν ως αφετηρία τους τα μέσα του 15ου αιώνα. (Το 1453 καταλήφθηκε η Κωνσταντινούπολη από τους Οθωμανούς Τούρκους, ενώ στη Δυτική Ευρώπη τερματίστηκε ο Εκατονταετής Πόλεμος, ο οποίος ανέδειξε δύο εθνικά κράτη, την Αγγλία και την Γαλλία). Από τότε περίπου άρχισε σταδιακά να αλλάζει η κοινωνία του Μεσαίωνα και να διαμορφώνονται, κυρίως στη Δυτική Ευρώπη, βασικά χαρακτηριστικά του σύγχρονου πολιτισμού. Ιδιαίτερα έως το 1815 διάφορες ιδεολογικές, πολιτικές, πνευματικές και καλλιτεχνικές αλλαγές, μεγάλοι και σκληροί πόλεμοι, εξερευνήσεις μακριά από την ευρωπαϊκή ήπειρο αλλά και επαναστάσεις άλλαξαν ριζικά την κατάσταση. Ανέδειξαν νέες πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές δυνάμεις καθώς και νέες αξίες, αρχές και θεσμούς.

Η πρώτη ενότητα αποτελείται από τρία κεφάλαια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Η Αναγέννηση και η Θρησκευτική Μεταρρύθμιση

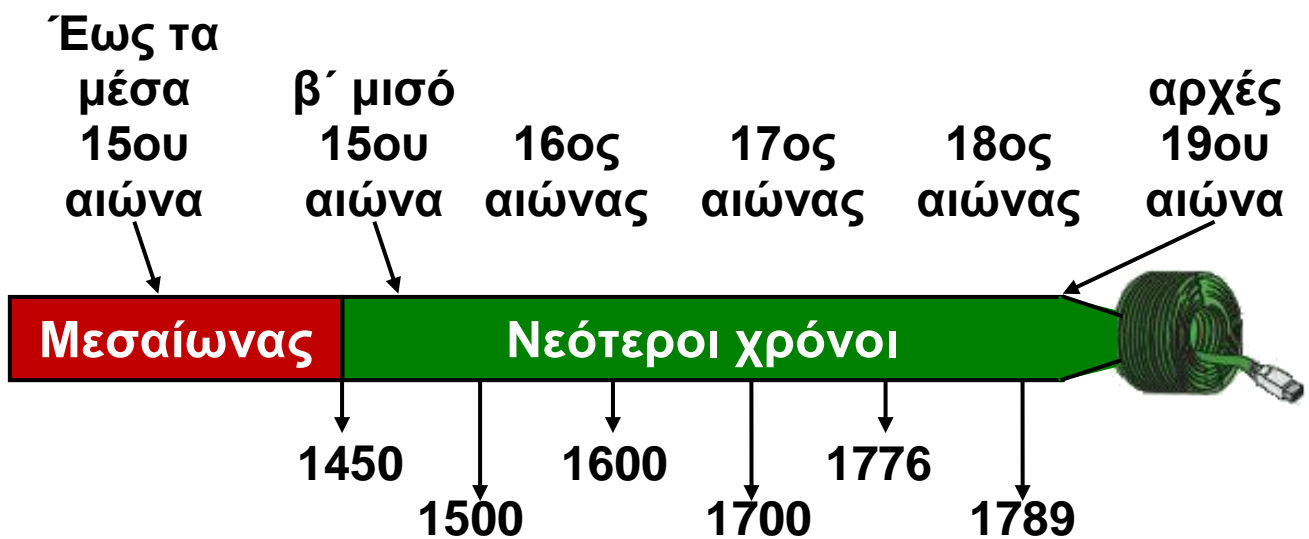
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Από τις Γεωγραφικές Ανακαλύψεις στο Διαφωτισμό

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Η Αμερικανική και η Γαλλική Επανάσταση

1450: Αναγέννηση Γεωγραφικές ανακαλύψεις

1500: Θρησκευτική μεταρρύθμιση

1600: Επιστημονική / Εμπορική Επανάσταση

1700: Διαφωτισμός 1776: Αμερικανική Επανάσταση

1789: Γαλλική Επανάσταση

Κεφάλαιο 1

Η Αναγέννηση και η Θρησκευτική Μεταρρύθμιση

Η πνευματική και καλλιτεχνική κίνηση που εμφανίστηκε στην Ευρώπη στα μέσα του 14ου αιώνα ονομάζεται **Αναγέννηση**. Στη διάρκειά της εκφράστηκαν νέες ιδέες, οι οποίες επηρέασαν πολλούς τομείς της ζωής των ανθρώπων. Κατά τον 16ο αιώνα οι νέες ιδέες επεκτάθηκαν και στο χώρο της θρησκείας, οδηγώντας στη **Θρησκευτική Μεταρρύθμιση**.

Φλωρεντία, η «πρωτεύουσα» της ευρωπαϊκής Αναγέννησης, σε σύγχρονη φωτογραφία και σε χαρακτηριστικό της εποχής της Αναγέννησης

- 1350: Η Αναγέννηση εμφανίζεται στη Βόρεια Ιταλία
- 1450: Η Αναγέννηση εξαπλώνεται στη Γερμανία
- 1500: Η Αναγέννηση εξαπλώνεται στην Ολλανδία - Έρασμος
- 1517: Αρχίζει η Προτεσταντική Μεταρρύθμιση με τον Λούθηρο
- 1545: Αρχίζει η Καθολική Μεταρρύθμιση

Η Αναγέννηση εμφανίστηκε πρώτα στην περιοχή της Βόρειας Ιταλίας και μέσα σε δυο αιώνες διαδόθηκε σε ολόκληρη την Ευρώπη. Κατά την Αναγέννηση οι άνθρωποι του πνεύματος στράφηκαν στη μελέτη του αρχαίου ελληνικού και του ρωμαϊκού πολιτισμού. Σ' αυτό βοήθησαν σημαντικά και Έλληνες λόγιοι, που κατέφυγαν στη Δυτική Ευρώπη αμέσως μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης (1453).

Ένα κίνημα της Αναγέννησης, που εμπνεύστηκε από την ελληνορωμαϊκή αρχαιότητα, ήταν ο Ουμανισμός (Ανθρωπισμός). Οι Ουμανιστές, πιστεύοντας στην αξία της γνώσης, έδωσαν έμφαση στον άνθρωπο και στις δυνατότητές του. Η διάδοση των ιδεών του Ουμανισμού διευκολύνθηκε πολύ από την εφεύρεση της τυπογραφίας.

Την εποχή αυτή τέχνες, όπως η ζωγραφική, η γλυπτική και η αρχιτεκτονική, γνωρίζουν μεγάλη άνθιση. Μεγάλες μορφές της Αναγέννησης ήταν οι ζωγράφοι Σάντρο Μποτιτσέλι, Λεονάρντο Ντα Βίντσι, Μιχαήλ Άγγελος και Ραφαήλ καθώς και ο αρχιτέκτονας Φίλιππος Μπρουνελέσκι. Σπουδαία προσωπικότητα ήταν και ο Ολλανδός θεολόγος και φιλόλογος Έρασμος, που θεωρούσε ως αρετές την καλοσύνη και την ανοχή. Την αγάπη για τα ανθρώπινα δημιουργήματα διέδωσε με τα έργα του ο Άγγλος θεατρικός συγγραφέας Ουίλιαμ Σαίξπηρ. Στην Ισπανία διακρίθηκαν ο Μιχαήλ Θερβάντες με το μυθιστόρημα «Δον Κιχώτης» κι ο ζωγράφος Δομήνικος Θεοτοκόπουλος ή Ελ Γκρέκο (Ο Έλληνας).

Εκτός όμως από τα γράμματα και τις τέχνες, αναπτύχθηκαν και οι επιστήμες. Την περίοδο της Αναγέννησης διατυπώθηκαν οι αστρονομικές θεωρίες του Κοπέρνικου και του Γαλιλαίου, ενώ βελτιώθηκε πολύ η ανατομία και η ιατρική.

Στις αρχές του 16ου αιώνα (1517) με τη Θρησκευτική Μεταρρύθμιση οι νέες αυτές ιδέες άρχισαν να επηρεάζουν και τη θρησκεία. Η πρώτη φάση της ονομάζεται Προτεσταντική Μεταρρύθμιση. Οι Προτεστάντες, με επικεφαλής τον Γερμανό μοναχό Μαρτίνο Λούθηρο, εναντιώθηκαν στην εξουσία του Πάπα και στις καταχρήσεις της και δημιούργησαν ξεχωριστή γερμανική εκκλησία. Παρόμοιες ήταν οι εξελίξεις στην Αγγλία αλλά και στην Ελβετία, με πρωτεργάτη τον Ιωάννη Καλβίνο. Η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία αντέδρασε στην Προτεσταντική Μεταρρύθμιση με την Καθολική Μεταρρύθμιση, προσπαθώντας με μια σειρά από μέτρα, όπως για παράδειγμα την ίδρυση θρησκευτικών ταγμάτων, να φέρει και πάλι τους Προτεστάντες με το μέρος της.

Την περίοδο της Αναγέννησης συχνοί ήταν οι πόλεμοι μεταξύ Προτεσταντών και Καθολικών. Από την άλλη πλευρά όμως, ενισχύθηκε η πίστη στη λογική και στην αυτονομία του ανθρώπου ενώ αναπτύχθηκε, κυρίως στο αγγλικό πολιτικό σύστημα, η αρχή της αντιπροσωπευτικής εξουσίας.

Γλωσσάρι

Μεσαίωνας: Έτσι ονομάζεται, η χρονική περίοδος από τη διάλυση της Δυτικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας έως την Αναγέννηση (5ος - μέσα 15ου αιώνα). Η περίοδος αυτή συμπίπτει σχεδόν με τα χρόνια της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας.

Τυπογραφία: Η εκτύπωση βιβλίων με τη χρήση κινητών στοιχείων από μέταλλο. Η χρησιμοποίηση τυπογραφικών στοιχείων ξεκίνησε το 1041 από την Κίνα. Τελειοποιήθηκε από τον Γερμανό Ιωάννη Γουτεμβέργιο.

Αστρονομικές θεωρίες: Έτσι αποκαλούνται οι θεωρίες που περιγράφουν την κίνηση των πλανητών. Ιδιαίτερα γνωστή είναι η ηλιοκεντρική θεωρία του Κοπέρνικου, που δημοσιεύθηκε το 1543. Σύμφωνα με αυτήν, η Γη και οι άλλοι πλανήτες κινούνται γύρω από τον ήλιο σε ομόκεντρους κύκλους. Έως τότε οι άνθρωποι πίστευαν πως η γη είναι ακίνητη και αποτελεί το κέντρο του σύμπαντος.

Αντιπροσωπευτική εξουσία: Η εξουσία που ασκείται μέσω αντιπροσώπων, οι οποίοι εκλέγονται από το λαό.

Οι πηγές αφηγούνται...

1. Ο Δον Κιχώτης ξεκινά το ταξίδι του

«Όταν τελείωσε αυτές του τις προετοιμασίες (ο Δον Κιχώτης) δεν ήθελε πια να χάνει καιρό, κι αποφάσισε να βάλει μπροστά τα σχέδιά του. Γιατί συλλογιότανε πόσο μεγάλη ζημιά έπρεπε να είναι για τον κόσμο κάθε αργοπορία του: τόσες ήταν οι δυστυχίες που λογάριαζε ν' ανακουφίσει, τόσα άδικα να διορθώσει, τόσες πλάνες να σκορπίσει και καταχρήσεις να τιμωρήσει και χρέη να ξεπληρώσει. Κι έτσι, δίχως ν' ανακοινώσει σε κανέναν τους σκοπούς του και δίχως κανέναν να τον δει, ένα πρωί, πριν να ξημερώσει μια από τις πιο καυτερές ημέρες του Ιουλίου, αρματώθηκε με όλα του τα όπλα, ανέβηκε στο Ροσινάντε (το άλογό του), έβαλε στο κεφάλι του το κράνος του, πέρασε στο μπράτσο του την ασπίδα, άρπαξε το κοντάρι του και από την πισινή πόρτα της αυλής βγήκε στον κάμπο, γεμάτος χαρά που έβλεπε με πόση ευκολία άρχιζε να εφαρμόζει το ευγενικό του σχέδιο».

Μιχαήλ Θερβάντες, Ο Δον Κιχώτης, μετάφραση και πρόλογος Κ. Καρθαίου, Αθήνα 1954, σ. 40.

2. Ο Μαρτίνος Λούθηρος αμφισβητεί το αλάθητο του Πάπα

«Εάν δε με πείσουν, με επιχειρήματα από την Αγία Γραφή ή με αδιάσειστη λογική, δεν μπορώ να αναιρέσω τις θέσεις μου, γιατί δεν πιστεύω στο αλάθητο του πάπα, ούτε στο αλάθητο των συνόδων, γιατί όλοι γνωρίζουν ότι πολλές φορές και οι πάπες και οι σύνοδοι έχουν σφάλει και έχουν πέσει σε αντιφάσεις. Εγώ έχω πειστεί από τα βιβλικά επιχειρήματα που έχω ήδη αναφέρει, και είμαι απόλυτα ενωμένος με το λόγο του Θεού. Δεν μπορώ και δε θέλω να ανακαλέσω τίποτα, γιατί δεν είναι ορθό, και αντίθετα είναι επικίνδυνο να πράττει κανείς αντίθετα με τη φωνή της συνείδησής του. Ο Θεός ας με βοηθήσει».

Απόσπασμα από την απολογία του Μαρτίνου Λούθηρου ενώπιον της Γερμανικής Βουλής (1521).

Ματιά στο παρελθόν

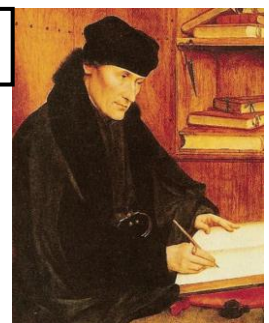
Η εφεύρεση της Τυπογραφίας

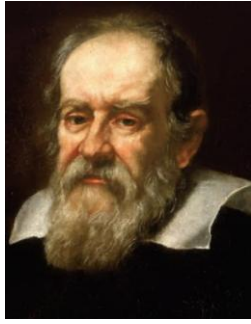
Ο Ιωάννης Γουτεμβέργιος (1398-1468) θεωρείται ο εφευρέτης της τυπογραφίας. Η έκδοση της Βίβλου με τη νέα τεχνική, την πενταετία 1450-1455, δικαιολογημένα χαρακτηρίστηκε ως μια μεγάλη στιγμή στη νεότερη ευρωπαϊκή ιστορία, αφού έδωσε ώθηση στη διάδοση του βιβλίου.

1

Πορτρέτο του Έρασμου ►

2

▲ Πορτρέτο του Γαλιλαίου

3

▲ Ο Μαρτίνος Λούθηρος

4

▲ Ντα Βίντσι, Μόνα Λίζα, Παρίσι, Λούβρο

5

◀ Ελ Γκρέκο (1541- 1614), Η προσκύνηση των Ποιμένων, Μαδρίτη, Πράδο

6

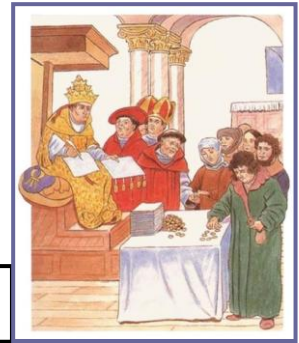
▲ Ραφαήλ, Η Σχολή των Αθηνών, Ανάκτορα του Βατικανού, Αίθουσα της Υπογραφής

7

◀ Ο Αρχιεπίσκοπος Νίκαιας και μετέπειτα Καρδινάλιος* Βασίλειος Βησσαρίων συνέβαλε στη διάδοση του ελληνικού πολιτισμού στη Δυτική Ευρώπη

▶ Πώληση συχωροχαρτιών από ιερείς της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας

8

9

◀ Μιχαήλ Άγγελος, Η Δευτέρα Παρουσία, Ανάκτορα του Βατικανού, Καπέλα Σιξτίνα

* Καρδινάλιος: ανώτερος κληρικός της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας

🔑 Ερωτήματα

- Ποιοι καλλιτεχνικοί και επιστημονικοί τομείς αναπτύχθηκαν κυρίως την περίοδο της Αναγέννησης;
- Με βάση την Πηγή 2, τι επικαλείται ο Μαρτίνος Λούθηρος για να στηρίξει την απόφασή του να αμφισβητήσει το αλάθητο του Πάπα;

Κεφάλαιο 2

Από τις Γεωγραφικές Ανακαλύψεις στο Διαφωτισμό

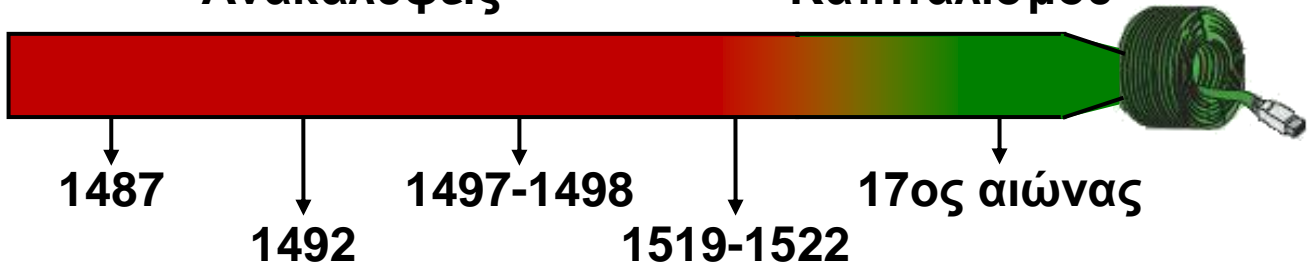
Κατά τον 15ο και τον 16ο αιώνα, Ευρωπαίοι εξερευνητές ανακαλύπτουν άγνωστες, έως τότε, περιοχές της γης. Ήταν η εποχή των Γεωγραφικών Ανακαλύψεων, που άλλαξαν τη ζωή των ανθρώπων. Τον 18ο αιώνα, με τον Διαφωτισμό, οι αλλαγές επεκτάθηκαν στην επιστήμη και γενικά στην πνευματική ζωή.

▲ Ο Χριστόφορος Κολόμβος αποβιβάζεται
στην αμερικανική ήπειρο

Γεωγραφικές Ανακαλύψεις

Ανάπτυξη Καπιταλισμού

- 1487: Ο Βαρθολομαίος Ντιάζ ανακαλύπτει το Ακρωτήριο της Καλής Ελπίδας
- 1492: Ο Κολόμβος φθάνει στην Αμερική
- 1497-1498: Ο Βάσκο ντα Γκάμα διαπλέει τον Ινδικό Ωκεανό
- 1519-1522: Ο Μαγγελάνος πραγματοποιεί το γύρο της γης

Κατά τη διάρκεια των Γεωγραφικών Ανακαλύψεων αρκετοί τολμηροί θαλασσοπόροι, αξιοποιώντας συχνά την επιστήμη της γεωγραφίας και εφευρέσεις, όπως η μαγνητική πυξίδα, ταξίδεψαν ως τα πέρατα του κόσμου για να χαράξουν νέους εμπορικούς δρόμους. Ο Βαρθολομαίος Ντιάζ ανακάλυψε το Ακρωτήριο της Καλής Ελπίδας, ο Βάσκο Ντα Γκάμα διέπλευσε τον Ινδικό Ωκεανό ενώ ο Μαγγελάνος πραγματοποίησε τον πρώτο περίπλου της γης, αποδεικνύοντας τη σφαιρικότητά της. Το 1492 ο Χριστόφορος Κολόμβος ανακάλυψε την Αμερική.

Στην Ευρώπη έφτασαν νέα είδη διατροφής αλλά και πολύτιμα μέταλλα. Το εμπόριο επίσης αναπτύχθηκε σε παγκόσμια κλίμακα. Οι Ευρωπαίοι ίδρυσαν αποικίες στις νέες περιοχές. Εκεί ήρθαν σε επαφή με τους πολιτισμούς αρχαίων λαών, όπως οι Ίνκας και οι Αζτέκοι, αλλά ελάχιστα επηρεάστηκαν από αυτούς. Συχνά οι νέοι κάτοικοι αντιμετώπισαν με περιφρόνηση τους ιθαγενείς και τους εκμεταλλεύθηκαν. Η δουλεία, ιδιαίτερα στις αποικίες, αποτέλεσε την πιο αρνητική συνέπεια των Ανακαλύψεων.

Την ίδια εποχή στο εσωτερικό της Ευρώπης η ραγδαία ανάπτυξη του εμπορίου οδήγησε στη γέννηση του Καπιταλισμού. Ιδρύθηκαν νέες τράπεζες καθώς και βιοτεχνικές επιχειρήσεις που ανταγωνίζονταν μεταξύ τους. Στη γεωργία χρησιμοποιήθηκαν νέες τεχνικές, όπως το άνοιγμα αυλακιών για τη σπορά και το λίπασμα. Εισήχθη επίσης από το Νέο Κόσμο η καλλιέργεια του καλαμποκιού και της πατάτας. Οι Ευρωπαίοι αποκτούν νέες συνήθειες, όπως η χρήση του καπνού και του καφέ.

Παρόλο που η εποχή αυτή χαρακτηρίζεται ως η περίοδος του Απολυταρχισμού, στη Γαλλία, τη Ρωσία και σε άλλες χώρες προωθήθηκαν αλλαγές με σκοπό το σε-

βασμό στους νόμους και τον περιορισμό της βασιλικής εξουσίας. Στην Αγγλία, μάλιστα, με το «Χάρτη των Δικαιωμάτων» του 1689 ενισχύθηκε η εξουσία του Κοινοβουλίου σε βάρος της απόλυτης μοναρχίας.

Συχνές και σκληρές ήταν οι πολεμικές αναμετρήσεις. Σε μία από αυτές, τον Τριακονταετή Πόλεμο (1618 -1648) έχασε τη ζωή του το 1/3 περίπου των κατοίκων της Γερμανίας.

Οι αλλαγές που συντελέστηκαν στην Ευρώπη, εκφράστηκαν κατά τον 18ο αιώνα με το πνευματικό κίνημα του **Διαφωτισμού**. Ο Διαφωτισμός ξεκίνησε από την Αγγλία, καλλιεργήθηκε όμως κυρίως στη Γαλλία. Οι εκφραστές του, αμφισβητώντας τις προλήψεις και τις δεισιδαιμονίες, έδωσαν έμφαση στο φωτισμό του ανθρώπου μέσω της παιδείας, προκειμένου να κατανοήσει τα δικαιώματά του. Ο Βολταίρος μίλησε για την ανεξιθρησκία, ο Ρουσσώ για την ελευθερία και την ισότητα, ο Λοκ και ο Μοντεσκιέ για την αξία των νόμων. Οι Διαφωτιστές εναντιώθηκαν στη θανατική ποινή και τα βασανιστήρια, στη δουλεία και τον πόλεμο.

Την εποχή του Διαφωτισμού αναπτύχθηκαν και οι φυσικές επιστήμες. Μελετήθηκε το φαινόμενο του ηλεκτρισμού, ενώ ο Βόλτα κατασκεύασε την πρώτη μπαταρία. Ο Νεύτων ανακάλυψε το νόμο της βαρύτητας. Η Χημεία προόδευσε εντυπωσιακά. Επιπλέον, στην Ιατρική χρησιμοποιήθηκε ο εμβολιασμός, για να αντιμετωπιστούν διάφορες μεταδοτικές ασθένειες και κυρίως η ευλογιά.

Ανανεώθηκαν επίσης και μορφές της τέχνης, όπως η λογοτεχνία και η μουσική, καθώς γράφθηκαν κλασικά μυθιστορήματα σαν τον «Ροβινσώνα Κρούσο» και τα «Ταξίδια του Γκιούλιβερ» αλλά και τα φημισμένα μουσικά έργα του Μπαχ και του Μότσαρτ.

Γλωσσάρι

Γεωγραφικές Ανακαλύψεις: Είναι οι ανακαλύψεις πολλών περιοχών της γης μακριά από την Ευρώπη, που γίνονται μετά από μακρινά ταξίδια στους ωκεανούς.

Καπιταλισμός ή Κεφαλαιοκρατία: Πρόκειται για ένα οικονομικό σύστημα που βασίζεται στην ανεμπόδιστη λειτουργία της αγοράς, χωρίς την παρέμβαση του κράτους.

Νέος Κόσμος: Έτσι αποκαλούνται οι περιοχές εκτός Ευρώπης, οι οποίες εξερευνήθηκαν στα τέλη του 15ου και στη διάρκεια του 16ου αιώνα. Ειδικά το όνομα Αμερική δόθηκε στη νέα ήπειρο από τον Αμέρικο Βεσπούτσι, ο οποίος είχε ακολουθήσει στις αποστολές του την πορεία του Κολόμβου.

Απολυταρχισμός: Ο θεσμός της απόλυτης εξουσίας των ηγεμόνων της Ευρώπης, κυρίως τον 17ο και τον 18ο αιώνα.

Κοινοβούλιο: Έτσι αποκαλείται η συνέλευση των εκλεγμένων αντιπροσώπων του λαού, η οποία ασκεί την εξουσία στο όνομά του.

Προλήψεις: Η πεποίθηση ότι κάτι μπορεί να μας φέρει τύχη ή ατυχία.

Δεισιδαιμονίες: Η παράλογη πίστη ότι η ζωή επηρεάζεται από υπερφυσικές δυνάμεις.

Ανεξιθρησκία: Η ελευθερία κάθε ανθρώπου να πιστεύει σε όποια θρησκεία επιθυμεί.

Οι πηγές αφηγούνται...

1. 12 Οκτωβρίου 1492. Ο Χριστόφορος Κολόμβος αποβιβάζεται στην αμερικανική ήπειρο
«Τη δεύτερη ώρα μετά τα μεσάνυχτα, η στεριά φάνηκε σε απόσταση δύο λευγών. Μάζεψαν τα πανιά κρατώντας μόνο το μεγάλο, χωρίς παρίστια, πανί και ύστερα

κινήθηκαν αργά, χρονοτριβώντας ως τον ερχομό της μέρας –Παρασκευή– οπότε έφτασαν σ' ένα μικρό νησί στις Λουκάγιες (Μπαχάμες), που στη γλώσσα των Ινδιάνων ονομαζόταν Γκουαναχάνι. Τότε είδαν γυμνούς ανθρώπους και ο Ναύαρχος βγήκε στη στεριά με την αρματωμένη βάρκα του... Μόλις έφτασαν στη στεριά, είδαν καταπράσινα δέντρα, πολλά νερά και καρπούς διαφόρων ειδών. Ο Ναύαρχος κάλεσε τους δύο κυβερνήτες κι όλους εκείνους που πάτησαν στη στεριά... και ζήτησε να πιστοποιήσουν ότι αυτός, ενώπιον όλων καταλάμβανε το εν λόγω νησί –όπως και πράγματι το κατέλαβε– στο όνομα του βασιλιά και της βασίλισσας των Κυρίων του, κάνοντας τις απαραίτητες διαβεβαιώσεις, που υπάρχουν με κάθε λεπτομέρεια στα συμβόλαια τα οποία έγιναν γραπτά εκεί».

Χριστόφορος Κολόμβος, Ανακάλυψη της Αμερικής.
Ημερολόγιο πλοίου 1492-1493,
μετάφραση Ντίνος Βατικιώτης, Αθήνα 1984, σ. 41.

2. Η πολιτική αρετή

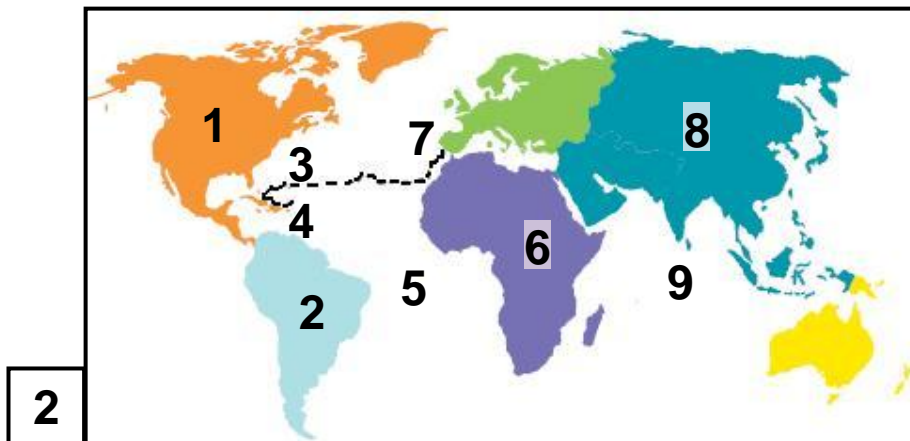
«Η πολιτική αρετή είναι μία αυταπάρνηση, που είναι κάτι το πολύ δυσάρεστο. Μπορούμε να ορίσουμε αυτή την αρετή σαν την αγάπη των νόμων και της πατρίδας. Η αγάπη αυτή, απαιτώντας μία συνεχή προτίμηση του δημόσιου συμφέροντος από το ατομικό συμφέρον, δίνει όλες τις ιδιαίτερες αρετές· που δεν είναι παρά αυτή η προτίμηση. Η αγάπη αυτή παρατηρείται εξαιρετικά στις δημοκρατίες. Μόνο σ' αυτές η κυβέρνηση είναι εμπιστευμένη σε κάθε πολίτη. Λοιπόν, η κυβέρνηση είναι όπως όλα τα πράγματα του κόσμου· για να τη διατηρήσουμε, πρέπει να την αγαπούμε».

Μοντεσκιέ, Επιλογή από το έργο του,
μετάφραση Γ. Ζιούτος, Αθήνα 1993, σσ. 303-304.

Ματιά στο παρελθόν

Η εφεύρεση του αλεξικέραυνου

Ο Βενιαμίν Φραγκλίνος (1706-1790) είναι γνωστός για τα πειράματά του με τον ηλεκτρισμό. Η εφεύρεση του αλεξικέραυνου το 1752 του χάρισε μάλιστα μεγάλη φήμη. (Συμβουλέψου το βιβλίο της Φυσικής και γράψε μια παράγραφο για τις εφαρμογές του ηλεκτρισμού στη ζωή των ανθρώπων).

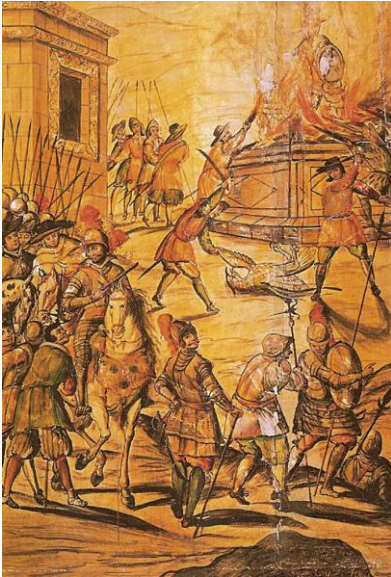

▲ Χάρτης του ταξιδιού του Χριστόφορου Κολόμβου στην Αμερική

1. Βόρεια Αμερική	6. Αφρική
2. Νότια Αμερική	7. Ισπανία
3. Καραϊβική θάλασσα	8. Ασία
4. Ισπανιόλα	9. Ινδικός Ωκεανός
5. Ατλαντικός Ωκεανός	

Το πρώτο ταξίδι (1492) του Χριστόφορου Κολόμβου

**Τα νησιά των Μπαχαρικών
ο προορισμός του Κολόμβου**

1

◀ Ισπανοί στρατιώτες καταστρέφουν λατρευτικά είδωλα των ιθαγενών

3

▶ Ζωγραφικός πίνακας που απεικονίζει συζήτηση γύρω από φιλοσοφικά ζητήματα στη Γαλλία

4

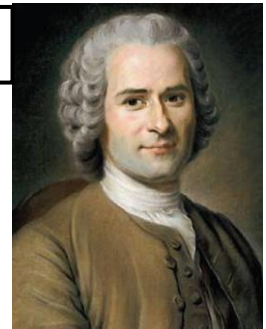
▲ Τζων Λοκ (1632-1704)

5

▲ Βολταίρος (1694-1778)

6

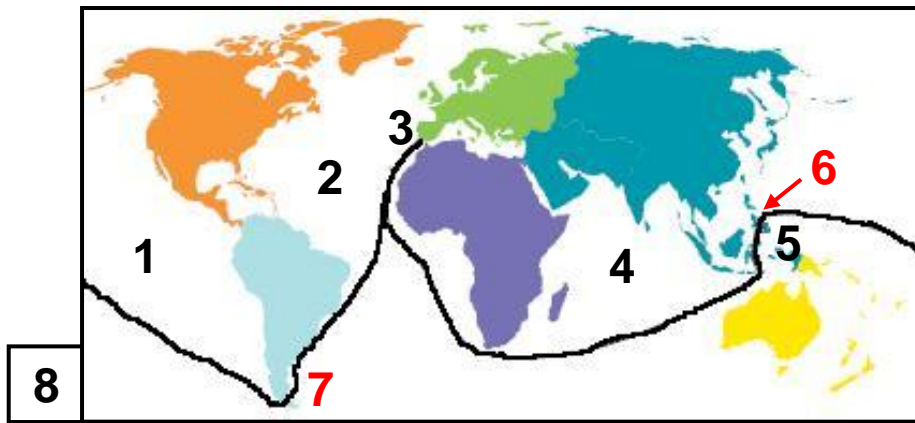

▲ Ζαν Ζακ Ρουσσώ (1712-1778)

7

◀ Ισαάκ Νεύτων (1643-1727)

▲ Ο περίπλους της γης από τον Μαγγελάνο

1. Ειρηνικός Ωκεανός	6. Περιοχή θανάτου Μαγγελάνου 27 Απριλίου 1521
2. Ατλαντικός Ωκεανός	
3. Ισπανία	
4. Ινδικός Ωκεανός	7. Πορθμός του Μαγγελάνου
5. Φιλιππίνες	

👉 Ερωτήματα

- Ποιες ήταν οι σπουδαιότερες γεωγραφικές ανακαλύψεις των Ευρωπαίων κατά τον 15ο και τον 16ο αιώνα;
- Με βάση την Πηγή 2, πώς ορίζει ο Μοντεσκιέ το περιεχόμενο της πολιτικής αρετής;

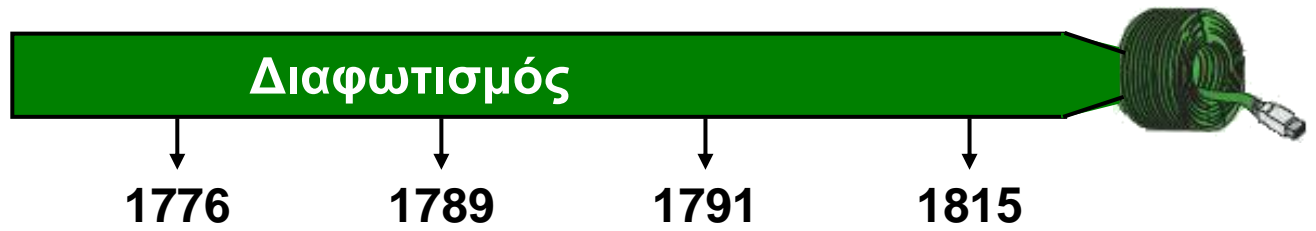
Κεφάλαιο 3

Η Αμερικανική και η Γαλλική Επανάσταση

Στα τέλη του 18ου αιώνα ξέσπασαν δύο μεγάλες επαναστάσεις: η Αμερικανική Επανάσταση, το 1776 και η Γαλλική Επανάσταση, το 1789. Οι επαναστάσεις αυτές επηρεάστηκαν από τις ιδέες του Διαφωτισμού.

▲ Ζωγραφική απεικόνιση της άλωσης της Βαστίλης από τους Γάλλους επαναστάτες (14 Ιουλίου 1789)

- 1776: Αμερικανική Επανάσταση**
- 1789: Έναρξη Γαλλικής Επανάστασης**
- 1791: Ψήφιση νέου Συντάγματος**
- 1815: Ήττα του Ναπολέοντα στο Βατερλό**

Κατά την Αμερικανική Επανάσταση, οι άποικοι του Νέου Κόσμου εξεγέρθηκαν εναντίον των Βρετανών διεκδικώντας την ανεξαρτησία τους και σχημάτισαν τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής (ΗΠΑ). Οι φιλελεύθερες ιδέες και τα αιτήματα των επαναστατών εκφράστηκαν στη Διακήρυξη της Αμερικανικής Ανεξαρτησίας. Οι Αμερικανοί επαναστάτες ήταν εναντίον του θεσμού της βασιλείας. Οι ιδέες τους επηρέασαν διάφορα επαναστατικά κινήματα σε όλο τον κόσμο.

Η Γαλλική Επανάσταση ξέσπασε σε μια εποχή που η μεγάλη οικονομική κρίση και η κοινωνική ανισότητα ταλαιπωρούσαν τη γαλλική κοινωνία. Ιδιαίτερα οι αγρότες ζούσαν σε κατάσταση απόλυτης φτώχειας και δεν είχαν καθόλου πολιτικά δικαιώματα. Ο βασιλιάς Λουδοβίκος ΙΣΤ΄, για να κατανείμει δικαιότερα τους φόρους ανάλογα με το εισόδημα του καθενός, συγκάλεσε στο Παρίσι τη Γενική Συνέλευση των Τριών Τάξεων, με τη συμμετοχή των κληρικών, των ευγενών και των αστών. Οι αντιπρόσωποι της «τρίτης τάξης», οι αστοί, ξεσηκώθηκαν διεκδικώντας την εξουσία. Ο γαλλικός λαός, εξοργισμένος, κατέλαβε το βασιλικό μεσαιωνικό φρούριο της Βαστίλης. Αλλά και στην ύπαιθρο οι χωρικοί εξεγέρθηκαν και έκαψαν τις κατοικίες των μεγαλοϊδιοκτητών.

Η Γαλλική Επανάσταση πέρασε από τρία στάδια. Στο πρώτο κυριαρχούσαν οι μετριοπαθείς και φιλελεύθερες απόψεις. Τότε, η πρώτη Εθνοσυνέλευση ψήφισε τη «Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη», ένα κείμενο που εξέφραζε φιλελεύθερες ιδέες, όπως η ελευθερία, η ισότητα και η αδελφοσύνη. Σύμφωνα με τη διακήρυξη, η εξουσία πηγάζει από το έθνος και όχι από τον μονάρχη. Την περίοδο αυτή η εκκλησιαστική περιουσία δόθηκε στο κράτος και καταργήθηκαν κάποιοι φόροι. Η χώρα χωρίστηκε σε

νομούς, επαρχίες και κοινότητες. Επίσης, το 1791 ψηφίστηκε φιλελεύθερο σύνταγμα που περιόρισε τις εξουσίες του βασιλιά προς όφελος του Κοινοβουλίου. Δικαίωμα ψήφου όμως δόθηκε μόνο στους «ενεργούς» πολίτες, δηλαδή σε όσους πλήρωναν φόρους, ενώ αποκλείστηκαν οι γυναίκες.

Κατά το δεύτερο στάδιο η εξουσία πέρασε στα χέρια ακραίων ριζοσπαστών, οι οποίοι επέβαλαν καθεστώς τρομοκρατίας. Την περίοδο αυτή χιλιάδες Γάλλοι πολίτες εκτελέστηκαν, ως εχθροί του λαού, ενώ την ίδια τύχη είχαν ο βασιλιάς Λουδοβίκος και η βασίλισσα Αντουανέτα.

Στην τρίτη φάση της επανάστασης επικράτησαν και πάλι οι μετριοπαθείς. Εξαιτίας όμως των δυσκολιών που αντιμετώπιζε η χώρα, η εξουσία παραχωρήθηκε στο Ναπολέοντα Βοναπάρτη. Ο Ναπολέων, ο οποίος έγινε τελικά αυτοκράτορας, προχώρησε σε πολλές μεταρρυθμίσεις στο εσωτερικό της Γαλλίας. Παράλληλα συνέχισε μια σειρά από πολέμους εναντίον των εχθρών της Γαλλίας, που κράτησαν περισσότερο από είκοσι χρόνια. Στο διάστημα αυτό ο Ναπολέων κατέλαβε το μεγαλύτερο μέρος της Ευρώπης φτάνοντας μέχρι τη Ρωσία. Οι πόλεμοι τελείωσαν το 1815 με την ήττα του Ναπολέοντα στο Βατερλό. Οι ιδέες και τα μηνύματα των δύο επαναστάσεων διαδόθηκαν γρήγορα στον υπόλοιπο κόσμο, προκαλώντας και άλλες εξεγέρσεις.

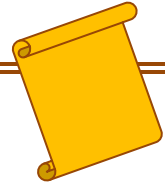
Γλωσσάρι

Γενική Συνέλευση των Τριών Τάξεων: Έτσι ονομάζεται η κοινή συνεδρίαση αντιπροσώπων από τις τρεις κοινωνικές τάξεις της Γαλλίας, τους ευγενείς, τους κληρικούς και την τρίτη τάξη. Στην τελευταία αυτή κοινωνική τάξη ανήκαν οι αστοί και ο υπόλοιπος λαός.

Ακραίοι ριζοσπάστες: (Ιακωβίνοι). Έτσι ονομάζονται οι οπαδοί της Γαλλικής Επανάστασης που αρνούσαν κάθε συμβιβασμό με τον βασιλιά.

Τρομοκρατία: Έτσι αποκαλείται το καθεστώς που επέβαλαν στη Γαλλία ακραίοι ριζοσπάστες με επικεφαλής τους Ροβεσπιέρο, Δαντών και Μαρά.

Οι πηγές αφηγούνται...

1. Οι άνθρωποι γεννιούνται ίσοι

«Δίνουμε αυτούς τους όρκους προκειμένου να είναι φανερό ότι όλοι οι άνθρωποι γεννιούνται ίσοι και ότι έχουν προικισθεί από τον Δημιουργό τους με συγκεκριμένα και αναπαλλοτρίωτα* δικαιώματα, ανάμεσα στα οποία είναι η Ζωή, η Ελευθερία και η επιδίωξη της Ευτυχίας».

Απόσπασμα από τη Διακήρυξη της Αμερικανικής Ανεξαρτησίας (1776).

2. Απόψεις για τα δικαιώματα του ανθρώπου και την πολιτική οργάνωση

Άρθρο 1: «Οι άνθρωποι γεννιούνται ελεύθεροι και παραμένουν ελεύθεροι και έχουν ίσα δικαιώματα. Οι κοινωνικές διακρίσεις μόνο στο κοινό συμφέρον μπορούν να βασίζονται».

Άρθρο 2: «Σκοπός κάθε πολιτικής οργάνωσης είναι η διαφύλαξη των φυσικών και απαράγραπτων* δικαιωμάτων του ανθρώπου. Τα δικαιώματα αυτά είναι η ελευθερία, η ιδιοκτησία, η ασφάλεια και η αντίσταση στην καταπίεση».

Άρθρο 3: «Πηγή κάθε εξουσίας είναι αποκλειστικά το έθνος. Κανένα σώμα, κανένα άτομο δεν μπορεί να ασκήσει εξουσία που δεν απορρέει* από το έθνος*».

Απόσπασμα από τη Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη (1789).

- * αναπαλλοτριώτος = αυτός που δεν επιτρέπεται να αφαιρεθεί από κάποιον
- * απαράγραπτος = αυτός που δεν είναι δυνατόν να καταργηθεί
- * απορρέω = προκύπτω, προέρχομαι
- * έθνος = εννοεί το σύνολο των Γάλλων πολιτών

👁 Ματιά στο παρελθόν

Η σημαία της Γαλλίας

Η άλωση της Βαστίλης από τους Γάλλους επαναστάτες, στις 14 Ιουλίου 1789, αποτελεί σήμερα την εθνική γιορτή της Γαλλίας. Τα χρώματα μπλε, κόκκινο και άσπρο στις κονκάρδες που φορούσαν οι εξεγερμένοι, αποτυπώνονται και στη γαλλική σημαία.

1

◀ **Η μάχη στο Βατερλό (1815)**

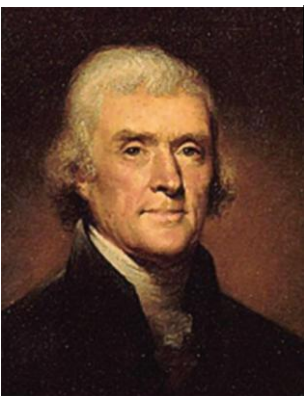
2

◀ Ο Ναπολέων Βοναπάρτης

3

▲ Η υπογραφή της Διακήρυξης της Αμερικανικής Ανεξαρτησίας (1776)

4

◀ Ο Τόμας Τζέφερσον, συντάκτης της Διακήρυξης της Αμερικανικής Ανεξαρτησίας και 3ος πρόεδρος των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής

5

◀ Η Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη

6

▶ Το σύνθημα της Γαλλικής Επανάστασης «Ελευθερία, Ισότητα, Αδελφότητα»

🔑 Ερωτήματα

- Ποιες ομοιότητες παρατηρείτε ανάμεσα στην Αμερικανική και την Γαλλική Επανάσταση;
- Ποια θεωρούνται τα σημαντικότερα ανθρώπινα δικαιώματα με βάση τα κείμενα των δύο πηγών; Τι πιστεύουμε σήμερα;

ΠΡΩΤΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Οι Εξελίξεις στην Ευρώπη κατά τους Νεότερους Χρόνους (μέσα 15ου αιώνα - αρχές 19ου αιώνα)

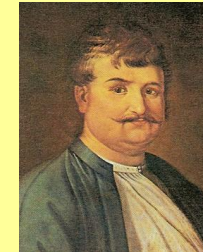
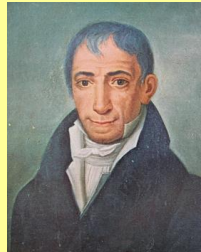
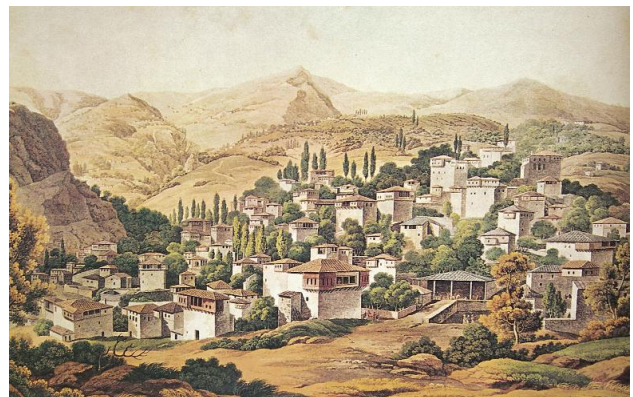
ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

- Η Αναγέννηση είναι μια πνευματική και καλλιτεχνική κίνηση. Ξεκίνησε στα μέσα του 14ου αιώνα από τη Βόρεια Ιταλία και μέσα σε δυο αιώνες διαδόθηκε σε ολόκληρη την Ευρώπη.
- Η Θρησκευτική Μεταρρύθμιση έγινε τον 16ο αιώνα και χώρισε τους λαούς της Δυτικής και της Κεντρικής Ευρώπης σε Καθολικούς και Προτεστάντες (Διαμαρτυρόμενους).
- Οι Γεωγραφικές Ανακαλύψεις του 15ου και του 16ου αιώνα οδήγησαν στην ανακάλυψη άγνωστων έως τότε περιοχών σε άλλες ηπείρους.
- Ο Διαφωτισμός είναι ένα πνευματικό κίνημα που αναπτύχθηκε κυρίως κατά τον 18ο αιώνα και έδωσε έμφαση στη λογική του ανθρώπου. Στη διάρκειά του αναπτύχθηκαν ιδιαίτερα οι φυσικές επιστήμες.
- Η Αμερικανική και η Γαλλική Επανάσταση ξέσπασαν στα τέλη του 18ου αιώνα. Επηρεάσθηκαν από τις ιδέες του Διαφωτισμού και είχαν ως βασικά τους αιτήματα την ανεξαρτησία, την ελευθερία και την ισότητα.

ΕΝΟΤΗΤΑ Β

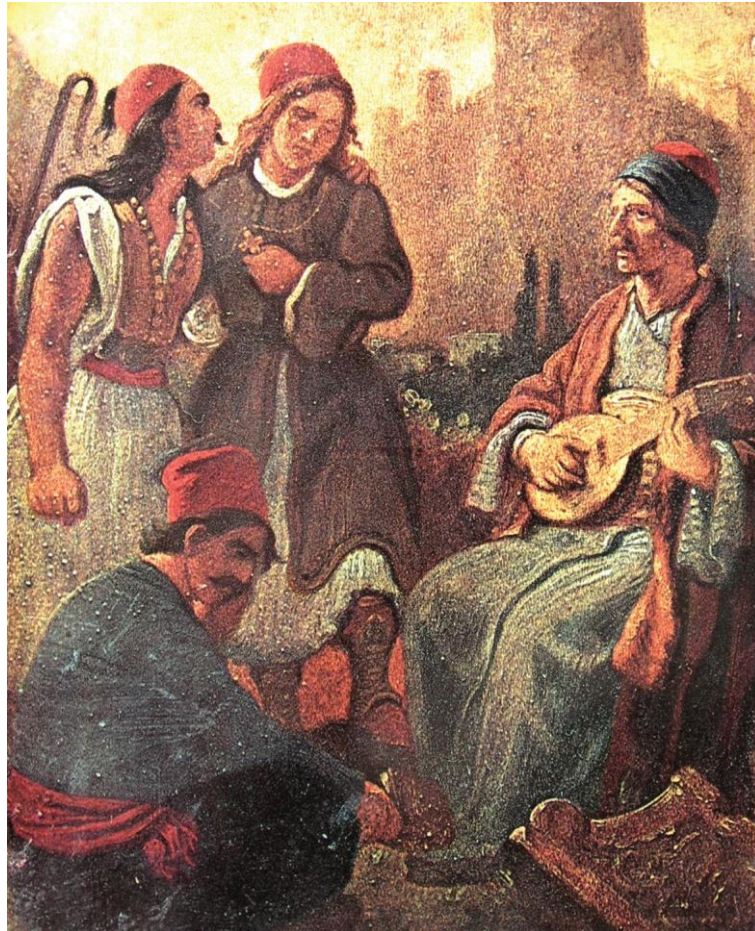

Οι Έλληνες κάτω από την οθωμανική και τη λατινική κυριαρχία (1453-1821)

Δεύτερη Ενότητα

Οι Έλληνες κάτω από την οθωμανική και τη λατινική κυριαρχία (1453-1821)

Ο Ρήγας Βελεστινλής ψάλλει τον Θούριο, Αθήνα, Μουσείο Μπενάκη

Εισαγωγή

Η άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Οθωμανούς Τούρκους, το 1453, σήμανε την υποδούλωση του ελληνικού κόσμου σε ξένους κυριάρχους για περισσότερους από τέσσερις αιώνες. Μέσα σε δύσκολες συνθήκες, το ελληνικό έθνος στηρίχθηκε κυρίως στην ορθόδοξη πίστη και την ελληνική γλώσσα. Διατήρησε, έτσι, την ιδιαιτερότητα του και διεκδίκησε την ελευθερία του με τη Μεγάλη Επανάσταση του 1821.

Η δεύτερη ενότητα αποτελείται από δέκα κεφάλαια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1.

Η κατάκτηση της
ελληνικής χερσονήσου

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2.

Οι συνθήκες ζωής
των υποδούλων

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3.

Η θρησκευτική και
η πολιτική οργάνωση
των Ελλήνων

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4.

Οι κλέφτες
και οι Αρματολοί

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5.

Η οικονομική ζωή

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6.

Οι Έλληνες των παροικιών
και των Παραδουνάβιων
Ηγεμονιών

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7.

Οι δάσκαλοι του Γένους

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8.

Ο Ρήγας Βελεστινλής
και ο Αδαμάντιος Κοραής

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9.

Τα κυριότερα
επαναστατικά κινήματα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10.

Οι αγώνες των Σουλιωτών

Οθωμανική και
λατινική κυριαρχία

Προεπαναστατική
περίοδος

1453: Άλωση της Κωνσταντινούπολης
1821: Η Ελληνική Επανάσταση

Κεφάλαιο 1

Η κατάκτηση της ελληνικής χερσονήσου

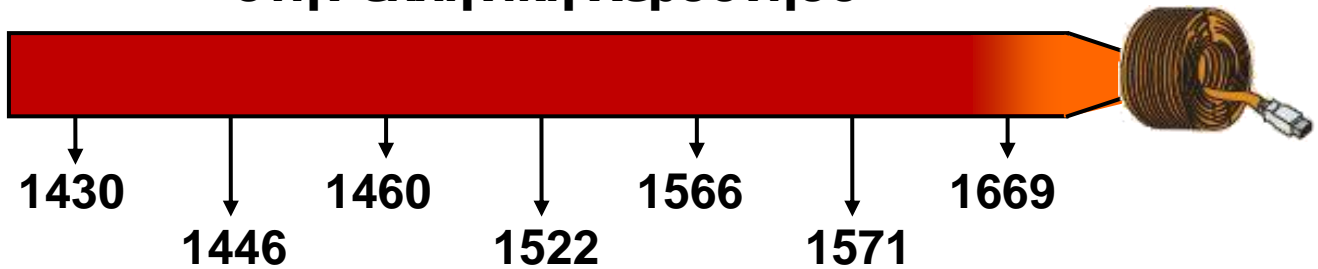
Μέσα σε δυο αιώνες (15ος-17ος αιώνες) οι Οθωμανοί Τούρκοι κατέκτησαν ολόκληρη σχεδόν την ελληνική Χερσόνησο. Ορισμένες όμως περιοχές παρέμειναν, ήδη από το 1204, για μεγαλύτερο ή μικρότερο χρονικό διάστημα στην κυριαρχία των Λατίνων και κυρίως των Βενετών, των Γενουατών και των Φράγκων.

Πρόσφυγες από τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία
καταφεύγουν στα ελληνικά νησιά (15ος αιώνας)
Παρίσι, Εθνική Βιβλιοθήκη

Οι οθωμανικές κατακτήσεις στον ελληνικό χώρο

Οι κατακτήσεις των Οθωμανών Τούρκων στην ελληνική Χερσόνησο

1430: Θεσσαλονίκη- Γιάννενα

1446: Πάτρα

1522: Ρόδος

1571: Κύπρος

1460: Μιστράς

1566: Χίος

1669: Κρήτη

Η άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Οθωμανούς Τούρκους, το 1453, ήταν η κατάληξη της παρακμής του Βυζαντινού κόσμου. Ήδη από τον 13ο αιώνα η άλλοτε ένδοξη Βυζαντινή Αυτοκρατορία αντιμετώπιζε πολλά πολιτικά, κοινωνικά και οικονομικά προβλήματα. Ξένες φυλές από το Βορρά και την Ανατολή εισέρχονταν στην περιοχή με ειρηνικό ή βίαιο τρόπο, ενώ Χριστιανοί της Δύσης, κυρίως οι Βενετοί, εκμεταλλεύονταν τα σπουδαιότερα εμπορικά λιμάνια, με αποτέλεσμα τον οικονομικό μαρασμό των εντοπίων. Μέσα σε δύο περίπου αιώνες ολόκληρη η **ελληνική Χερσόνησος** κατακτήθηκε από τους Οθωμανούς Τούρκους. Μόνο τα Ιόνια Νησιά, με εξαίρεση τη Λευκάδα για κάποια χρονικά διαστήματα, δεν πέρασαν ποτέ στην οθωμανική εξουσία. Παρέμειναν μάλιστα στην εξουσία των Βενετών έως το 1797, οπότε πέρασαν στα χέρια των Γάλλων και στη συνέχεια των Άγγλων. Η περίοδος από την κατάκτηση της ελληνικής Χερσονήσου, στα μέσα του 15ου αιώνα, έως και τη Μεγάλη Επανάσταση του 1821, που οδήγησε στον σχηματισμό του νέου ελληνικού κράτους, ονομάζεται Τουρκοκρατία.

Οι δύο πρώτοι αιώνες της Τουρκοκρατίας ήταν οι δυσκολότεροι για τους Χριστιανούς. Οι δημογραφικές, οικονομικές και κοινωνικές μεταβολές ήταν μεγάλες. Αρκετοί κάτοικοι μετακινήθηκαν σε ορεινούς τόπους της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Επίσης, οι βυζαντινοί άρχοντες εξαφανίστηκαν μετά την Άλωση. Τέλος, αρκετοί λόγιοι έφυγαν στη Δυτική Ευρώπη. Όλα αυτά επηρέασαν αρνητικά τη συνοχή του ελληνικού πληθυσμού. Τελικά όμως οι υπόδουλοι Έλληνες δεν αφομοιώθηκαν, αφού κατάφεραν να διαφυλάξουν, με τη βοήθεια και της Εκκλησίας, τρία βασικά στοιχεία της εθνικής τους ταυτότητας: τη θρησκεία, τη γλώσσα και την παράδοση.

Από τα μέσα του 16ου αιώνα, η θέση των Ελλήνων στις τουρκοκρατούμενες περιοχές σταδιακά βελτιώθηκε. Την εποχή αυτή μειώθηκαν οι στρατιωτικές συγκρούσεις στην ελληνική Χερσόνησο και περιορίστηκε η φορολογία και το παιδομάζωμα. Οι εξελίξεις αυτές στην τουρκοκρατούμενη Ελλάδα, με τη συμβολή των Ελλήνων της Διασποράς, τόνωσαν την παιδεία και οδήγησαν προοδευτικά το έθνος στην εκπαιδευτική αναγέννηση του 18ου αιώνα, που προετοίμασε το έδαφος για την Απελευθέρωση.

Αρκετά προβλήματα αντιμετώπιζαν και οι Έλληνες υπήκοοι των Βενετών. Έως τον 16ο αιώνα δεν τους επιτρεπόταν η συμμετοχή στη διοίκηση, ενώ οι Βενετοί κατείχαν τα ανώτερα θρησκευτικά αξιώματα και την περιουσία της Εκκλησίας. Αυτοί οι περιορισμοί, σε συνδυασμό με άλλες διακρίσεις, όπως η βαριά φορολογία και η συμμετοχή σε αγγαρείες για την κατασκευή δημοσίων έργων, προκάλούσαν συχνά διαμαρτυρίες ακόμη και εξεγέρσεις εναντίον των κατακτητών, με γνωστότερη την εξέγερση στη Ζάκυνθο το 1628, γνωστή ως «ρεμπελιό των ποπολάρων».

Καθώς όμως περνούσαν τα χρόνια και αρκετές βενετικές κτήσεις έπεφταν στα χέρια των Οθωμανών Τούρκων, οι Βενετοί άρχισαν να γίνονται πιο φιλικοί προς τους Έλληνες, που είχαν αναλάβει και το βάρος της άμυνας. Οι διακρίσεις σε βάρος των Ελλήνων στις βενετοκρατούμενες περιοχές περιορίστηκαν επίσης και λόγω της μακράιωνης συνύπαρξης, που συχνά οδηγούσε σε μικτούς γάμους και σε κοινές οικονομικές δραστηριότητες.

Γλωσσάρι

Οθωμανοί Τούρκοι: Οι Τούρκοι που συσπειρώθηκαν γύρω από τον Τούρκο πολέμαρχο Οθμάν (Οσμάν), ο

οποίος συγκρότησε το ισχυρότερο τουρκικό κράτος, που ονομάστηκε Οθωμανική Αυτοκρατορία.

Ιόνια Νησιά: Τα νησιά του Ιονίου Πελάγους, τα Επτάνησα.

Δημογραφικές μεταβολές: Οι αλλαγές που σχετίζονται με την αριθμητική σύνθεση του πληθυσμού.

Λόγιος: Αυτός που ασχολείται με τα γράμματα και τις τέχνες· οι συγγραφείς και οι δάσκαλοι.

Παιδομάζωμα: Υποχρεωτική στρατολόγηση από τις οθωμανικές αρχές νεαρών αγοριών χριστιανικών οικογενειών, με σκοπό την επάνδρωση του σώματος των Γενιτσάρων και του ανώτατου διοικητικού μηχανισμού της αυτοκρατορίας. Ο θεσμός παρήκμασε από τις αρχές του 18ου αιώνα.

Έλληνες της Διασποράς: Οι Έλληνες που ζούσαν έξω από τα σύνορα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Βενετοί: Οι πολίτες της Βενετίας, παραθαλάσσιας πόλης της Βόρειας Ιταλίας και μεγάλης ναυτικής δύναμης. Η Βενετία από τον Μεσαίωνα μέχρι και το 1797 αποτελούσε ανεξάρτητο κράτος ιδιαίτερα ισχυρό, κυρίως χάρη στην εμπορική της δραστηριότητα στην Ανατολή. Για τον λόγο αυτό, ήρθε συχνά σε σύγκρουση με την Οθωμανική Αυτοκρατορία.

Οι πηγές αφηγούνται...

1. Φανταστικός διάλογος ανάμεσα στην Πατρίδα και τους κατοίκους του Ρεθύμνου, οι οποίοι την εγκαταλείπουν μετά την κατάληψη της από τους Οθωμανούς

«- Επειδή και θα μισεύσετε* και να με αρνηθήτε, αμέτε* όλοι στο καλό, και μη μου θυμηθήτε.

- Πώς είναι δυνατόν ποτέ να μην σου θυμηθούμεν, σε ξενιτιά που πάμενε, και πράγμα δεν βαστούμεν;

- Που θενά σταματήσετε, που νάν' η κατοικιά σας, τάχα ναυρήτ' ανάπαυσιν ογιά παρηγοριά σας;
- Έχομεν τας εικόνας μας για να τση προσκυνούμεν, να πολεμούμεν τση εχθρούς πάντα να τση νικούμεν».

Κωνσταντίνου Ν. Σάθα, Τουρκοκρατούμενη Ελλάς.
Ιστορικόν Δοκίμιον περί των προς αποτίναξιν
του Οθωμανικού ζυγού Επαναστάσεων του ελληνικού
έθνους (1453-1821), Αθήνα 1869, σ. 243.

* θα μισεύσετε = θα ξενιτευτείτε

* αμέτε = πηγαίνετε

2. Διαθήκη της εποχής της Τουρκοκρατίας

«Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, νυν καὶ αἰεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

Εδὼ κάνω καταγραφή τῆς δυστυχισμένης οἰκογένειάς μας, που καταγόμαστε ἐδὼ καὶ πολλές γενιές ἀπὸ τὴ Ρούμελη καὶ ἦρθαμε σε αὐτὸ τὸ νησί τῆ Ζάκυνθο κατατρεγμένοι καὶ ὄχι γιὰ ἄλλο λόγο... Σαν ἀληθινὸς χριστιανός, νιώθοντας τὴν ἀνάγκη νὰ εἶμαι ἐτοιμὸς κάθε ὥρα καὶ στιγμή νὰ υποστῶ τὴν τρομερὴ καὶ φρικτὴ κρίση τοῦ Θεοῦ, ρύθμισα τὶς υποθέσεις μου. Πρῶτον, συγχωρῶ κάθε ἄνθρωπο που με ἔβλαψε καὶ ζητῶ ἀπὸ ὅλα τὰ ἀδελφία μου τοὺς χριστιανούς νὰ με συγχωρέσουν ὅπου τοὺς πίκρανα καὶ τοὺς ἔβλαψα. Αφήνω τὸ ελάχιστο βίος μου στὸν ἀδελφὸ μου τὸν Γιώργη καὶ θέλω νὰ με θάψει χωρὶς καθόλου ἐξόδα καὶ τελετὴ, νὰ μου ἀφήσει μόνο τὸ βρακὶ καὶ τὸ μαύρο πουκάμισο καὶ τίποτε ἄλλο καὶ νὰ με θάψει. Καὶ ἀν θελήσει ὁ πανάγαθος καὶ φιλεύσπλαχνος Θεὸς καὶ βοηθήσει νὰ ἐλευθερωθεῖ τὸ δυστυχισμένο γένος μας ἀπὸ τὸν τρομερό, ἀπάνθρωπο,

αντίχριστο και άσπλαχνο Τούρκο, να ξεθάψει τα κόκαλά μου και τα κόκαλα του μακαρίτη του αδελφού μας Φιλόθεου, που τα έχω κρυμμένα σε μια σακούλα στη σπηλιά που γνωρίζει, και να τα θάψει μαζί και κοντά στα κόκαλα των γονιών μας στην εκκλησία της πατρίδας μας· αλλά το ξαναλέω, όταν ελευθερωθεί και όχι τώρα που είμαστε σκλάβοι. Άλλο τίποτε δεν έχω να πω, και αυτή είναι η μόνη και η τελευταία μου επιθυμία».

Κωνσταντίνου Ν. Σάθα, Τουρκοκρατούμενη Ελλάς.
Ιστορικόν Δοκίμιον περί των προς αποτίναξιν
του Οθωμανικού ζυγού Επαναστάσεων του ελληνικού
έθνους (1453-1821), Αθήνα 1869, σσ. 410-412.
(Απόδοση στα νέα ελληνικά)

Ματιά στο παρελθόν

Η άλωση της Πόλης

Η άλωση της Κωνσταντινούπολης αποτέλεσε ένα συγκλονιστικό γεγονός, που συντάρραξε όχι μόνο τους κατοίκους

της άλλοτε πανίσχυρης Βυζαντινής Αυτοκρατορίας αλλά και όλο τον τότε γνωστό κόσμο. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο Πάπας της Ρώμης Πίος ο Β΄ χαρακτήρισε την Άλωση ως τον δεύτερο θάνατο του Ομήρου και του Πλάτωνα. Ο ίδιος, μάλιστα, επιχείρησε να οργανώσει μια Σταυροφορία για την απελευθέρωση της Πόλης, χωρίς όμως αποτέλεσμα. Άλλοι, πάλι, πίστευαν πως η κατάκτηση της Κωνσταντινούπολης δεν ήταν παρά τιμωρία των Βυζαντινών, σταλμένη από τον Θεό. Η πτώση της «δεύτερης Ρώμης», όπως αποκαλούσαν τη Βασιλεύουσα, είχε ως συνέπεια να προβληθεί η Μόσχα ως «τρίτη Ρώμη», ως νέο δηλαδή θρησκευτικό και πολιτικό κέντρο των Ορθοδόξων Χριστιανών.

1

◀ Ο σουλτάνος Μουράτ Β΄,
Κωνσταντινούπολη, Βιβλιοθήκη
Πανεπιστημίου

2

▶ Οι κατακτήσεις
των Οθωμανών και
των Λατίνων
τον 16ο αιώνα

1. ΘΡΑΚΗ	5. ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ
2. ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	6. ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ
3. ΗΠΕΙΡΟΣ	7. ΑΙΓΑΙΟ ΠΕΛΑΓΟΣ
4. ΘΕΣΣΑΛΙΑ	

3

4

▲ Ευγενείς (αριστερά) και αστοί (δεξιά)
στα Επτάνησα, Μουσείο Ζακύνθου

5

◀ Έλληνες άρχοντες
στην Κωνσταντινούπολη
κατά τον 16ο αιώνα,
Βιέννη, Εθνική Βιβλιοθήκη

6

▶ Η Κρήτη σε απεικόνιση
της εποχής
της Βενετοκρατίας,
Αθήνα, Συλλογή
Μορφωτικού Ιδρύματος
Εθνικής Τραπέζης

🔑 Ερωτήματα

- Ποια ήταν τα σπουδαιότερα προβλήματα που αντιμετώπισαν οι Έλληνες την περίοδο της ξένης κυριαρχίας;
- Με βάση την Πηγή 2, ποια είναι η ελπίδα που εκφράζουν οι υπόδουλοι Έλληνες;

Κεφάλαιο 2

Οι συνθήκες ζωής των υποδούλων

Μέσα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία οι υπόδουλοι Έλληνες ζούσαν δύσκολα, καθώς αντιμετώπιζαν πολλές διακρίσεις, ιδιαίτερα τους πρώτους αιώνες της Τουρκοκρατίας. Πολλές από αυτές είχαν σχέση με τη φορολογία.

- ▲ Γυναίκες απασχολημένες με διάφορες οικιακές εργασίες, Αθήνα, Γεννάδειος Βιβλιοθήκη

Mετά την τουρκική κατάκτηση, οι περισσότερες από τις επιφανείς Βυζαντινές οικογένειες που επέζησαν, μετανάστευσαν κυρίως σε λατινοκρατούμενες περιοχές ή στη Δυτική Ευρώπη. Όσες από αυτές παρέμειναν στην Κωνσταντινούπολη, συγχωνεύθηκαν με Έλληνες που ήρθαν στην Πόλη από την Καραμανία, τον Πόντο ή τα νησιά του Αιγαίου και πλούτισαν ως Βιοτέχνες ή έμποροι. Σχηματίστηκε, έτσι, γύρω από το Πατριαρχείο μία νέα άρχουσα τάξη, οι Φαναριώτες, που από τον 17ο αιώνα ανέπτυξε σημαντικό εθνικό ρόλο σε τομείς όπως η εκπαίδευση.

Αν και θεωρητικά οι Οθωμανοί Σουλτάνοι παραχωρούσαν κάποιες ελευθερίες στους «απίστους» υπηκόους τους, στην καθημερινή ζωή οι περιορισμοί ήταν πολλοί, ιδιαίτερα τους πρώτους αιώνες της Τουρκοκρατίας. Οι Χριστιανοί υποχρεώνονταν να κατοικούν σε φτωχικές συνοικίες των πόλεων και υπηρετούσαν στο στρατό μόνο σε βοηθητικές υπηρεσίες είτε ως ναύτες και οδηγοί. Απαγορεύονταν επίσης οι λιτανείες. Αλλά και οι σοβαρές δικαστικές υποθέσεις που αφορούσαν Χριστιανούς, εξετάζονταν στα μουσουλμανικά ιεροδικεία και όχι στα εκκλησιαστικά δικαστήρια.

Οι σημαντικότερες διακρίσεις όμως αφορούσαν την κατανομή των φόρων. Η Οθωμανική Αυτοκρατορία ενδιαφερόταν εξαιρετικά για την είσπραξή τους, καθώς στα έσοδα από τη φορολογία στήριζε κατά μεγάλο μέρος τη συντήρησή της. Οι Χριστιανοί επιβαρύνονταν οικονομικά πολύ περισσότερο από τους Μουσουλμάνους, πληρώνοντας πολλούς τακτικούς φόρους, όπως τον κεφαλικό φόρο, τον φόρο εστίας για τις κατοικίες τους, φόρο για τη χρήση της γης (έγγειος) αλλά και για την αγροτική παραγωγή (δεκάτη). Εκτός από τους τακτικούς, υπήρχαν και έκτακτοι φόροι, καθώς και αγγαρείες. Οι διακρίσεις σε βάρος των Χριστιανών ήταν

πιο έντονες σε απομακρυσμένες περιοχές. Οι τοπικοί διοικητές, εκμεταλλεόμενοι το γεγονός ότι η κεντρική εξουσία δεν μπορούσε εύκολα να τους ελέγξει, δεν δίσταζαν να τους κακομεταχειρίζονται, ιδίως σε περιόδους ταραχών αλλά και για την ενίσχυση του προσωπικού τους ταμείου.

Τα πιο σκληρά όμως μέτρα που αντιμετώπισαν οι Χριστιανοί, ιδιαίτερα τους πρώτους αιώνες της κατάκτησης, ήταν οι σφαγές και οι αιχμαλωσίες, οι εξισλαμισμοί, το παιδομάζωμα καθώς και η εγκατάσταση τουρκικών και άλλων φύλων σε εύφορα εδάφη, με συνέπεια την αναγκαστική μετακίνηση ελληνικών πληθυσμών στο εξωτερικό ή σε απομονωμένα και ορεινά μέρη στο εσωτερικό.

Οι περισσότεροι υπόδουλοι κατείχαν εκτάσεις γης κυρίως σε άγονες περιοχές ή σε νησιά. Αντίθετα, τα πιο εύφορα κτήματα ανήκαν στο Σουλτάνο και τους Οθωμανούς.

Γλωσσάρι

Λατινοκρατούμενες περιοχές: Έτσι ονομάζονται οι περιοχές, τις οποίες κατείχαν χριστιανικές χώρες της Δυτικής Ευρώπης και κυρίως η Βενετία.

Καραμανία: Περιοχή στη σημερινή Κεντρική Τουρκία.

Πατριαρχείο: Η ανώτατη θρησκευτική αλλά και πολιτική αρχή των Ορθόδοξων κατά την Τουρκοκρατία. Αποτελεί το κέντρο της Ορθόδοξης Εκκλησίας ανά τους αιώνες. Η έδρα του Βρίσκεται ακόμη και σήμερα στη συνοικία Φανάρι της Κωνσταντινούπολης.

Άρχουσα τάξη: Η ανώτερη τάξη κοινωνικά ή οικονομικά.

Ιεροδικείο: Μουσουλμανικό δικαστήριο.

Κεφαλικός φόρος: Σύμφωνα με το νόμο του Ισλάμ, τον φόρο αυτό πλήρωναν όλοι όσοι δεν ήταν

Μουσουλμάνοι. Απαλλάσσονταν οι γυναίκες, τα παιδιά, οι ανάπηροι, οι ιερωμένοι και όσοι κατείχαν κρατικά αξιώματα.

Δεκάτη: Φόρος ίσος με το 1/10 της αγροτικής παραγωγής. Συνήθως καταβαλλόταν σε είδος (π.χ. σιτάρι, ελιές) και σπάνια σε νόμισμα.

Εξισλαμισμός: Η προσχώρηση στη μουσουλμανική θρησκεία.

Οι πηγές αφηγούνται...

1. Το Παιδομάζωμα

«Ανάθεμα σε, βασιλιά, και τρεις ανάθεμα σε,
με το κακό οπόκαμες, και το κακό που κάνεις.
Στέλνεις, δένεις τους γέροντας, τους πρώτους
τους παπάδες

Να μάσης παιδομάζωμα, να κάμης γενιτσάρους.
Κλαίν' οι γοναίοι τα παιδιά, κ' οι αδελφές τ' αδέλφια,
Κλαίγω κ' εγώ και καίγομαι και όσο θα ζω θα κλαίγω.
Πέρσι πήραν τον γιόκα μου, φέτο τον αδελφό μου».

Δημοτικό τραγούδι από την Ήπειρο

2. Βιαιότητες σε βάρος Χριστιανών

«...Και ο μπέης τους δέχτηκε με τιμές και χαρά ψεύτικη και αφού του εξήγησαν ότι παρασύρθηκαν από τους Φράγκους και πήρανε τα άρματα αλλά δεν έκαναν κανένα κακό, ο μπέης τους συγχώρεσε και τους συμβούλεψε να είναι πάντα φρόνιμοι και να κοιτάζουν τη δουλειά τους και το πρωί μόλις χαράξει να φύγουν. Μάθετε λοιπόν τον τρομερό δόλο που τους έκαμε ο μπέης και τον μαρτυρικό τους θάνατο. Το βράδυ διέταξε και τους έπιασαν έναν-έναν και τους αλυσόδεσαν και τους έβαλαν

σε ένα σκοτεινό μπουντρούμι και εκεί με τα σπαθιά τους έσφαξαν όλους, και τους ογδόντα, χωρίς να λείπει κανένας και ένας μονάχα από το χωριό Βουνοχώρα, που τον έλεγαν Δημήτρη Λυκοθανάση, επειδή ήταν ανδρειωμένος άνθρωπος, έσπασε τα σίδερα και αρπάζοντας το σπαθί ενός δημίου έσφαξε δυο Τούρκους και τον φρουρό της πύλης και τρέχοντας σαν ελάφι, γλύτωσε από το μακελειό· και ύστερα από πέντε ημέρες αφού έφτασε στο χωριό του πέθανε. Εκτελέστηκαν λοιπόν με χίλια βασανιστήρια οι άλλοι ογδόντα, οι πρώτοι άρχοντες και τα ανδρειότερα παλικάρια, με δόλο μεγάλο· μάθετε· είκοσι δύο Γαλαξιδιώτες· τρεις Βουνοχωρίτες· δύο Πεντεορίτες· τρεις Αγιαθυμιώτες· δέκα Βιτρινιτζώτες· τρεις Κισσελίτες· δύο Βιδαβίτες· είκοσι Λοιδορικιώτες· και δεκατέσσερις Σαλονίταις· όλοι για την πατρίδα και τη θρησκεία, συγχωρεμένοι από όλες τις αμαρτίες!».

Ευθυμίου Ιερομονάχου, Χρονικό του Γαλαξειδίου, επιμέλεια Ηλίας Αναγνωστάκης, Αθήνα 1985, σσ. 51-53.

* (Απόδοση στα νέα ελληνικά)

Ματιά στο παρελθόν

Έλληνες λόγιοι στη Δύση

Από τα μέσα του 14ου αιώνα και ιδίως μετά την Άλωση (1453), οι Έλληνες λόγιοι εγκαταλείπουν τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία και καταφεύγουν στη Δυτική Ευρώπη. Μαζί τους μεταφέρουν πλήθος από χειρόγραφα της κλασσικής και της βυζαντινής γραμματείας. Στις νέες πατρίδες τους οι Έλληνες λόγιοι συνεισέφεραν στην άνθιση των ευρωπαϊκών γραμμάτων την περίοδο της Αναγέννησης. Ο Γεώργιος Τραπεζούντιος, ο Καρδινάλιος Βησσαρίων, ο Μανουήλ Χρυσολωράς, ο Ανδρόνικος Κάλλιστος, ο Ιωάννης Αργυρόπουλος, ο Δημήτριος

Χαλκοκονδύλης, ο Μάρκος Μουσούρος και ο Ιανός Λάσκαρης υπήρξαν ορισμένοι μόνο από τις σημαντικές προσωπικότητες της εποχής. Από τους κύκλους αυτών ξεκίνησε η πνευματική αναγέννηση των Ελλήνων. Ήδη από τις αρχές του 16ου αιώνα κυκλοφορούν, κυρίως στην Ιταλία, οι πρώτες εκδόσεις κειμένων στα νέα ελληνικά. Εξέχουσες μορφές της ελληνικής τυπογραφίας στην Ιταλία ήταν ο Ζαχαρίας Καλλιέργης και ο Νικόλαος Σοφιανός.

Ο Μανουήλ Χρυσολωράς
σε σκίτσο του 15ου αιώνα,
Παρίσι, Μουσείο Λούβρου

Ο Ιανός Λάσκαρης, Αθήνα,
Γεννάδειος Βιβλιοθήκη

Ο Μάρκος Μουσούρος,
Αθήνα, Γεννάδειος Βιβλιοθήκη

1

◀ Βαθμοφόροι
Γενίτσαροι,
Αθήνα,
Γεννάδειος
Βιβλιοθήκη

2

Παιδιά ▶
του
παιδομαζώματος,
Αθήνα,
Γεννάδειος Βιβλιοθήκη

3

Σκηνή από την καθημερινή ζωή στο Εμποριό της Σαντορίνης. Από το Βιβλίο του περιηγητή Choiseul-Gouffier (M.G.A.F.), Voyage pittoresque de la Grece, Παρίσι 1782

🔑 Ερωτήματα

- Ποιες ήταν οι διακρίσεις σε βάρος των υπόδουλων Ελλήνων στην Οθωμανική Αυτοκρατορία;
- Ποια τύχη περίμενε τους υπόδουλους Έλληνες σε περίπτωση που δεν υπάκουαν στις διαταγές των Οθωμανών Τούρκων με βάση την Πηγή 2;

Κεφάλαιο 3

Η θρησκευτική και η πολιτική οργάνωση των Ελλήνων

Στη διάρκεια της οθωμανικής κυριαρχίας την θρησκευτική και πολιτική ηγεσία των υπόδουλων Ελλήνων αποτελούσαν ο Πατριάρχης, οι Φαναριώτες και οι προεστοί ή δημογέροντες.

▲ Έλληνας προεστός του 18ου αιώνα με την επίσημη στολή του, Αθήνα, Γεννάδειος Βιβλιοθήκη

Οι Οθωμανοί Τούρκοι κατήργησαν τη Βυζαντινή διοίκηση στις χώρες που κατέκτησαν. Πιο ανεκτικοί φάνηκαν απέναντι στο Οικουμενικό Πατριαρχείο της Κωνσταντινούπολης, διευρύνοντας τις αρμοδιότητές του. Ο Πατριάρχης, εκτός από θρησκευτικός ηγέτης, ήταν και εκπρόσωπος του ρουμ μιλέτ, των υπόδουλων δηλαδή Ορθόδοξων Χριστιανών και λογοδοτούσε στο Σουλτάνο για τις πράξεις τους. Έτσι, κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας η Εκκλησία δεν είχε μόνο θρησκευτικά καθήκοντα αλλά αποφάσιζε και για ποικίλες υποθέσεις, όπως π.χ. για τις κληρονομιές. Παράλληλα, ο Πατριάρχης είχε τη δυνατότητα να ιδρύει σχολεία και να επιβάλλει ειδική φορολογία στους πιστούς.

Κάποιοι ορθόδοξοι κληρικοί αντιμετώπιζαν την τουρκική κατάκτηση ως θεραπεία σταλμένη από τον Θεό για τα σφάλματα των Βυζαντινών αυτοκρατόρων και του Βυζαντινού λαού. Ωστόσο, υπήρχαν ιεράρχες, όπως ο Πατριάρχης Νεόφυτος ο Β΄, που είχαν επηρεασθεί από τις ευρωπαϊκές ιδέες και αμφισβητούσαν την υποταγή στους Τούρκους. Άλλα μέλη της Ορθόδοξης Εκκλησίας, πάλι, σαν το μοναχό Μάξιμο τον Γραικό που αναγνωρίσθηκε ως άγιος στη Μόσχα, καλλιέργησαν περαιτέρω σχέσεις με τη Ρωσία. Έτσι, οι Ρώσοι ταυτίστηκαν στη σκέψη των υπόδουλων Χριστιανών, με το «ξανθό γένος», που θα ελευθέρωνε την Κωνσταντινούπολη από τους απίστους.

Οι Φαναριώτες αποτελούσαν μία άλλη ηγετική ομάδα των Ελλήνων κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας. Επρόκειτο για ορισμένες πλούσιες οικογένειες που ζούσαν στη συνοικία Φανάρι της Κωνσταντινούπολης, την έδρα του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Είχαν αξιόλογη μόρφωση, γνώριζαν ξένες γλώσσες και ανέλαμβαναν υψηλά αξιώματα στην οθωμανική διοίκηση.

Οι Φαναριώτες, όπως και οι ιεράρχες, ήταν απόλυτα εξαρτημένοι από τις διαθέσεις του κάθε Σουλτάνου.

Εκτός από τις δύο προηγούμενες ομάδες, μεγάλη εξουσία είχαν οι κοινοτικοί άρχοντες της εποχής, γνωστοί ως επίτροποι, δημογέροντες, προεστοί και κοτζαμπάσηδες. Οι Τούρκοι αναγκάστηκαν να σεβαστούν την τοπική ηγεσία κάθε χωριού, επειδή οι ίδιοι δεν είχαν κατάλληλα οργανωμένο διοικητικό μηχανισμό για να υπολογίζουν τον φόρο που αναλογούσε σε κάθε κάτοικο. Με το πέρασμα του χρόνου, αρκετοί κοινοτικοί άρχοντες απέκτησαν μεγάλη περιουσία και πολιτική δύναμη.

Γλωσσάρι

Ρουμ μιλέτ: Έτσι αποκαλούνταν όλοι οι Ορθόδοξοι Χριστιανοί υπήκοοι του Σουλτάνου, ανεξαρτήτως γλώσσας και εθνικότητας.

Λογοδοτώ: Είμαι υπεύθυνος απέναντι σε κάποιον.

«Ξανθό γένος»: Φράση που συναντάται συχνά σε κείμενα της περιόδου της Τουρκοκρατίας και έχει το νόημα ενός ισχυρού λαού με ξανθά μαλλιά, ο οποίος θα βοηθούσε στην απελευθέρωση του Γένους.

Οι πηγές αφηγούνται...

1. Τι είναι το «Ρωμαίικο»

«Ρωμαίικον. Στις ψυχές όλων των απλών Χριστιανών, που ήταν υποτελείς στο κράτος της Τουρκίας εδώ και τέσσερις αιώνες (αφότου δηλαδή κυριεύτηκε από τους Τούρκους η λεγόμενη Ευρωπαϊκή Τουρκία και έπειτα η ίδια η Κωνσταντινούπολη) διαφυλασσόταν η ιδέα και η ελπίδα της απελευθέρωσης και ανάκτησης της Βυζαντι-

νής Αυτοκρατορίας με το όνομα “ρωμαίικον”. Έλαβε την ονομασία αυτή από τους Ρωμαίους αυτοκράτορες της Κωνσταντινούπολης, από τους οποίους ονομάστηκε και ολόκληρη η Βυζαντινή Αυτοκρατορία Ρωμαϊκό Κράτος ή και απλώς “Ρωμαίικον”, το οποίο ισοδυναμεί με τη λέξη “ελευθερία” για τους χριστιανούς υπόδουλους της Τουρκίας. Αυτή λοιπόν η ιδέα, “ρωμαίικον” έμεινε ριζωμένη στις καρδιές των χριστιανών Ελλήνων και ομοθρήσκων...».

Γεωργίου Γαζή, γραμματικού του Καραϊσκάκη, Λεξικόν της Επανα-στάσεως και άλλα έργα, επιμέλεια Λ. Βρανούσης, Ιωάννινα 1971, σ. 132.
(Απόδοση στα νέα ελληνικά)

2. Οι δημογέροντες

«Αλλά σε κάθε πόλη και χωριό, εκτός από την εξουσία του Αρχιερέα, υπήρχε και άλλη, καθαρά κοσμική, εκείνη των αποκαλούμενων Προεστών ή Δημογερόντων και στα τουρκικά Κοτσαμπάσηδων. Αυτοί σε άλλα μέρη προέρχονταν από τις ισχυρές οικογένειες, ενώ σε άλλα εκλέγονταν από τη συνέλευση των Χριστιανών. Συγκέντρωναν τους φόρους από τους ομόθρησκούς τους και τους παρέδιδαν στην εξουσία, είχαν μεγάλη δύναμη και λογοδοτούσαν στους Τούρκους. Οι Δημογέροντες κρατούσαν και ξεχωριστό ταμείο, το οποίο όμως ήταν συνήθως καταχρεωμένο».

Κ.Μ. Κούμα, Ιστορία των ανθρωπίνων πράξεων, τόμ. 12, Βιέννη 1832, σσ. 537-539.
(Απόδοση στα νέα ελληνικά)

👁️ Ματιά στο παρελθόν

Ο Πατριάρχης Κύριλλος Λούκαρης

Ο Οικουμενικός Πατριάρχης Κύριλλος Λούκαρης (1572-1637) ήταν ένας από τους πιο σημαντικούς πατριάρχες την περίοδο της Τουρκοκρατίας. Υπήρξε λάτρης των γραμμάτων και εργάστηκε εντατικά για την πνευματική άνοδο του υπόδουλου έθνους. Έτσι, επαναλειτούργησε την Πατριαρχική Σχολή της Κωνσταντινούπολης, ίδρυσε τυπογραφείο και εξέδωσε την πρώτη μετάφραση της Καινής Διαθήκης στα νέα ελληνικά.

Η Πατριαρχική Σχολή
της Κωνσταντινούπολης

Ο Οικουμενικός Πατριάρχης
Κύριλλος Λούκαρης Αθήνα,
Γεννάδειος Βιβλιοθήκη

1

◀ Ο Οικουμενικός
Πατριάρχης
με τη συνοδεία του,
Αθήνα,
Γεννάδειος Βιβλιοθήκη

2

◀ Ο Οικουμενικός Πατριάρχης Γεννάδιος Σχολάριος συνομιλεί με τον σουλτάνο Μεχμέτ Β΄, Αθήνα, Γεννάδειος Βιβλιοθήκη

3

▶ Προεστός Αιγαιοπελαγίτης, Αθήνα, Γεννάδειος Βιβλιοθήκη

🔑 Ερωτήματα

- Ποια ήταν η θέση και ο ρόλος του Οικουμενικού Πατριαρχείου κατά την Τουρκοκρατία;
- Με βάση την Πηγή 2, πώς εκλέγονταν οι δημογέροντες και ποιες αρμοδιότητες είχαν;

Κεφάλαιο 4

Οι Κλέφτες και οι Αρματολοί

Πολλοί ήταν οι Έλληνες που αντιστάθηκαν στην οθωμανική κυριαρχία. Ανάμεσά τους ξεχωρίζουν οι Κλέφτες, που ζούσαν συνήθως στα βουνά. Αλλά και οι Αρματολοί, παρόλο που διορίζονταν από τους Τούρκους, συχνά βοηθούσαν τους κλέφτες.

▲ Παλικάρι σε πορεία, έργο του Th. Leblanc, Πινακοθήκη Μουσείου Πύλου

Καθώς οι Οθωμανοί Τούρκοι επέκτειναν την κυριαρχία τους στη βαλκανική Χερσόνησο, είχαν να αντιμετωπίσουν διάφορες εξεγέρσεις από ομάδες Ελλήνων που συνέχιζαν την παράδοση των πολεμιστών του Βυζαντίου.

Ένας από τους σημαντικότερους πολεμιστές ήταν ο Κορκόδειλος Κλαδάς, ο οποίος είχε για ορμητήριο του τη Μάνη, μία από τις λίγες περιοχές που δεν υποτάχθηκαν στους Τούρκους. Οι Μανιάτες ήταν ορεσίβιοι, που «αγρυπνούν νύχτα μέρα για να διατηρήσουν την ελευθερία τους και δεν εννοούν να αναγνωρίσουν κανένα ηγεμόνα επί της γης», όπως τους περιέγραψε Γάλλος περιηγητής.

Άλλοι ένοπλοι Έλληνες κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας ήταν οι **Κλέφτες**. Οι κλέφτες ζούσαν στην ύπαιθρο και είχαν τα λημέρια τους σε δύσβατα μέρη. Ήταν οργανωμένοι σε μικρές ομάδες, η καθεμιά με τον καπετάνιο της και το δικό της μπαϊράκι. Βασικό χαρακτηριστικό των κλεφτών ήταν η εχθρότητα που ένιωθαν για τους Τούρκους και γενικά για την εξουσία, στοιχείο που τους έκανε αγαπητούς στο λαό. Έτσι, οι κλέφτες έγιναν σύμβολο της αντίστασης των υπόδουλων Ελλήνων ενάντια στους κατακτητές.

Προκειμένου να αντιμετωπίσουν τους κλέφτες και να αποκαταστήσουν την ασφάλεια στην ύπαιθρο, οι Οθωμανοί Τούρκοι χρησιμοποιούσαν ένοπλους Έλληνες, πρώην κλέφτες, τους αρματολούς. Ωστόσο οι **Αρματολοί**, παρόλο που ήταν βοηθητικά στρατεύματα των Τούρκων, συνεργάζονταν συνήθως με τους κλέφτες. Παρατηρήθηκε έτσι το φαινόμενο, ιδιαίτερα κατά τους τελευταίους αιώνες της Τουρκοκρατίας, πολλοί αρματολοί να εγκαταλείπουν τις θέσεις τους και να προσχωρούν στις τάξεις των κλεφτών.

Φημισμένοι αρματολοί ήταν ο Γεώργιος Ανδρίτζος, ο Κατσαντώνης στη Ρούμελη, ο Νικοτσάρας στον Όλυμπο, οι Σουλιώτες Γεώργιος Μπότσαρης και Λάμπρος Τζαβέλλας και πολλοί άλλοι. Αρκετοί από τους γιους, τους συγγενείς ή τα πρωτοπαλικάρά τους συμμετείχαν αργότερα στη Μεγάλη Επανάσταση του 1821.

Γλωσσάρι

Ορεισίβιος: Αυτός που κατοικεί στα ορεινά.

Περιηγητής: Έτσι αποκαλούνταν παλαιότερα όσοι ταξίδευαν. Αρκετοί περιηγητές κατέγραψαν έπειτα τις εντυπώσεις τους από το ταξίδι, όσα τους φάνηκαν σημαντικά, τις δυσκολίες και τα προβλήματα που συνάντησαν. Πολλοί Ευρωπαίοι περιηγητές ταξίδεψαν στον ελληνικό χώρο και γενικότερα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία κατά την Τουρκοκρατία και συνέγραψαν βιβλία με τις εντυπώσεις τους, τα οποία αποτελούν σημαντικές ιστορικές μαρτυρίες.

Λημέρι: Το κρησφύγετο των Κλεφτών και των Αρματολών την περίοδο της Τουρκοκρατίας.

Μπαϊράκι: Λάβαρο, σημαία (από την τουρκική λέξη bayrak).

Οι πηγές αφηγούνται...

1. Του Νικοτσάρα

«Ο Νικοτσάρας πολεμά με τρία βιλαέτια*, τη Ζίχνα και το Χάντακα, το έρημο το Πράβι.

Τρεις μέρες κάνει πόλεμο, τρεις μέρες και τρεις νύχτες. χιόνι έτρωγαν, χιόνι έπιναν και τη φωτιά βαστούσαν.

Τα παλικάρια φώναξε στες τέσσερες ο Νίκος:

«Ακούστε παλικάρια μου, ολίγα κι αντρειωμένα, σίδηρο βάλτε στην καρδιά και χάλκωμα στ' αστήθι, αύριο πόλεμο κακό έχουμε με τους Τούρκους,

αύριο να πατήσουμε, να πάρουμε το Πράβι».
Το δρόμο πήραν σύνταχα* κι έφτασαν στο γεφύρι,
Ο Νίκος με το δαμασκή* τον άλυσό του κόφτει.
Φεύγουν οι Τούρκοι σαν τραγιά, πίσω το Πράβι
αφήνουν».

Αλέξης Πολίτης (επιμ.),
Το δημοτικό τραγούδι. Κλέφτικα, Αθήνα 1973, σ. 58.

* βιλαέτια = επαρχίες

* σύνταχα = το πρωί

* δαμασκή = είδος σπαθιού. Εδώ πρόκειται για τσεκούρι

2. Τι ήταν οι κλέφτες

«Το “κλέφτης” ήταν καύχημα. Έλεγε “είμαι κλέφτης” και η ευχή των πατέρων ενός παιδιού ήταν να γίνει κλέφτης. Το “κλέφτης” εβγήκε από την εξουσία. Είς του πατρός μου τον καιρό, ήταν ιερό πράγμα να πειράξουν Έλληνα. Και όταν οι κλέπται ήρχοντο εις συμπλοκή με τους Τούρκους, όλοι οι γεωργοί άφηναν το ζευγάρι*, και επάγαιναν να βοηθήσουν τους κλέπτας. Είς τας ημέρας μου επειράζοντο* και Έλληνες ομοφρονούντες* με τους Τούρκους. Όταν ήλθε ο Ανδρούτσος, ο πατέρας του Οδυσσέως, εγνωρίσθηκα εις την Μάνη, και τον εσυντρόφευσα έως εις την Κόρινθο. Είς τον κατατρεγμό μας, διά δεκαπέντε ημέραις ούτε κοιμώμεθα ούτε ετρώγαμε, εσώσαμε τα φουσέκια*, καθημέρα πόλεμο».

Κολοκοτρώνη Απομνημονεύματα, Καταγραφή Γ.
Τερτσέτη, επιμέλεια Τάσος Βουρνάς, Αθήνα 1983, σ. 64.

* το ζευγάρι = τις αγροτικές εργασίες

* επειράζοντο = τιμωρούνταν

* ομοφρονούντες = αυτοί που συνεργάζονταν

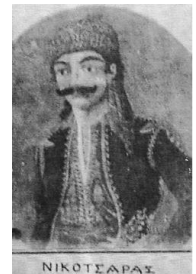
* εσώσαμε τα φουσέκια = ξοδέψαμε τα πυρομαχικά

Ματιά στο παρελθόν

Ο Νικοτσάρας

Ο Νικοτσάρας αποτελεί χαρακτηριστική περίπτωση αρματολού, ο οποίος έγινε κλέφτης. Το 1794 διαδέχθηκε στην ηγεσία του αρματολικιού του Ολύμπου τον δολοφονημένο πατέρα του. Από το 1801 έως το φθινόπωρο του 1802, με ορμητήριο το Άγιο Όρος, πραγματοποίησε ναυτικές επιχειρήσεις κατά των Τούρκων. Το 1806 συμμετείχε επίσης ενεργά, στο πλευρό του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη, στις επιθέσεις εναντίον των Τούρκων, που οργανώθηκαν από τους Ρώσους στη Ζάκυνθο. Λίγο αργότερα συνεργάστηκε με τον Ρώσο ναύαρχο Δημήτριο Σινιάβιν στην Τένεδο και το Άγιο Όρος. Την ίδια περίοδο έδρασε στη Μακεδονία, δίνοντας δύο τριήμερες μάχες: την πρώτη στο βουνό Μένοικο κατά του βαλή της πόλης των Σερρών Ισμαήλ Μπέη και την δεύτερη στη γέφυρα του ποταμού Αγγίτη, κοντά στο Πράβι (σημερινή Ελευθερούπολη Καβάλας). Πέθανε τον Ιούνιο του 1807 στον Όλυμπο και ενταφιάστηκε στη Σκιάθο.

Ο Νικοτσάρας

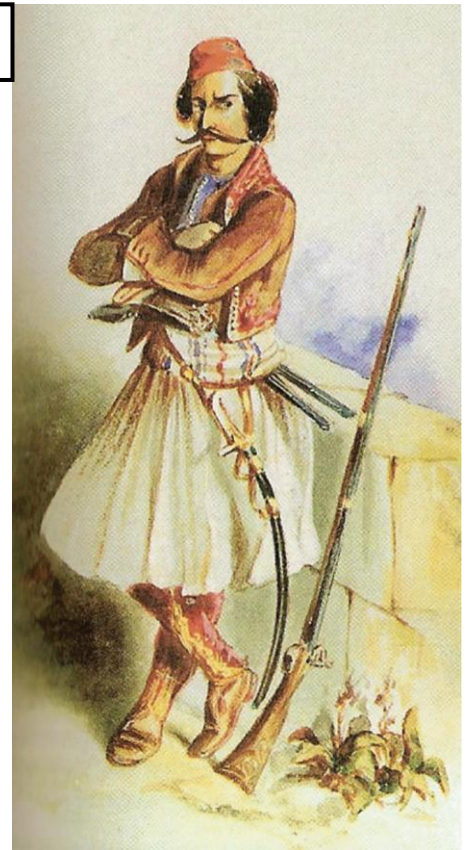

1

◀ **Αρματολός, ελαιογραφία του Richard Bonington, Αθήνα, Μουσείο Μπενάκη**

2

▶ **Κλέφτης, σχέδιο του Thomas Hope, Αθήνα, Μουσείο Μπενάκη**

🔑 Ερωτήματα

- Σε τι διέφεραν οι κλέφτες από τους αρματολούς;
- Με βάση την Πηγή 2, πώς αντιμετώπιζαν κατά την Τουρκοκρατία οι Έλληνες αγρότες τους κλέφτες;

Κεφάλαιο 5

Η οικονομική ζωή

Η σταδιακή παρακμή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας έδωσε τη δυνατότητα στους υπόδουλους Έλληνες να αναπτύξουν οικονομική δραστηριότητα, κυρίως εμπορική και να πλουτίσουν από αυτήν. Οι εμπορικές σχέσεις με τη Δύση τους έφεραν σε επαφή και με τις επαναστατικές ιδέες του τέλους του 18ου αιώνα στη Δυτική Ευρώπη.

▲ Έλληνας έμπορος, λιθογραφία, Αθήνα, Γεννάδειος Βιβλιοθήκη

Η οικονομία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στηριζόταν κυρίως στις αγροτικές καλλιέργειες (σιτάρι, κριθάρι, βαμβάκι, καπνός, λάδι, σταφίδα). Οι κτηνοτρόφοι, είτε ζούσαν μόνιμα σε ένα μέρος είτε ήταν νομάδες, πρόσφεραν μαζί με τους αγρότες πρώτες ύλες στη βιοτεχνία για την παραγωγή νημάτων και υφαντών. Η παραγωγή ικανοποιούσε κυρίως τις ανάγκες του σπιτιού. Όσα προϊόντα τους περίσσευαν, οι γεωργοί τα πουλούσαν στις τοπικές αγορές ή τα διέθεταν στο εξωτερικό, με αντάλλαγμα κυρίως βιομηχανικά εργαλεία και άλλα προϊόντα.

Όμως οι γεωγραφικές ανακαλύψεις, η χρήση νέων εμπορικών δρόμων και ο τερματισμός των κατακτήσεων συνέβαλαν στην παρακμή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Οι έμποροι από τη Δυτική Ευρώπη δεν ήταν υποχρεωμένοι πλέον να περνούν από το έδαφος της για να πάνε στην Ινδία ή την Κίνα. Έτσι τα κρατικά της έσοδα από τους φόρους του εμπορίου σταδιακά μειώθηκαν και το νόμισμά της υποτιμήθηκε. Προοδευτικά η οικονομική δραστηριότητα πέρασε κυρίως στα χέρια των υπηκόων του Σουλτάνου και ιδιαίτερα των Ελλήνων.

Δύο ακόμη παράγοντες ωφέλησαν τους Έλληνες: οι συνθήκες του Κάρλοβιτς (1699) και του Κιουτσούκ Καϊναρτζή (1774), που υπέγραψε η ηττημένη Οθωμανική Αυτοκρατορία, επέτρεψαν, κυρίως στην Αυστρία και τη Ρωσία, να επηρεάζουν τις εξελίξεις στο εσωτερικό της. Επίσης, οι Διομολογήσεις, δηλαδή οι εμπορικές συμφωνίες που έκαναν οι δυτικές χώρες με τους Οθωμανούς Σουλτάνους, ευνόησαν το ελληνικό εμπόριο και τη ναυσιπλοΐα, αφού έδωσαν τη δυνατότητα στους Έλληνες να υψώνουν στα καράβια τους τις σημαίες των χωρών αυτών.

Έτσι, οι Έλληνες έμποροι επέκτειναν τη δραστηριότητά τους στην Κεντρική και τη Δυτική Ευρώπη

καθώς και τη Ρωσία, ίδρυσαν στα μέρη αυτά σημαντικές παροικίες και ανέλαβαν μεγάλο μέρος του εισαγωγικού και εξαγωγικού εμπορίου της Δύσης με την Ανατολή, κερδίζοντας πολλά πλούτη. Μαζί όμως με τα αγαθά έφταναν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία και οι επαναστατικές ιδέες, που επικρατούσαν την εποχή αυτή στην Ευρώπη. Παράλληλα σχηματίστηκε ένας αξιόλογος ελληνικός εμπορικός στόλος, με πληρώματα έμπειρα στη ναυσιπλοΐα αλλά και στην αντιμετώπιση των πειρατών. Μεγάλες πόλεις, όπως η Κοζάνη, η Μοσχόπολη, τα Ιωάννινα, η Θεσσαλονίκη αλλά και νησιά, όπως η Χίος, η Ύδρα και τα Ψαρά, έγιναν σημαντικά κέντρα του ελληνικού εμπορίου.

Η οικονομική άνθηση, ο πολυάριθμος εμπορικός στόλος και οι εύπορες παροικίες του εξωτερικού βελτίωσαν τη θέση των Ελλήνων, παραμονές της Μεγάλης Επανάστασης του 1821. Από αυτούς λοιπόν τους πλούσιους εμπόρους αναδείχθηκαν εκείνοι που πρωταγωνίστηκαν αργότερα στον ξεσηκωμό του γένους μαζί με τους υπόλοιπους παραδοσιακούς ηγέτες του υπόδουλου ελληνισμού.

Γλωσσάρι

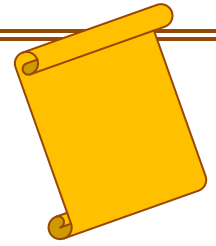
Νομάδες: Αποκαλούνται οι πληθυσμοί που δεν είναι μόνιμα εγκατεστημένοι σε έναν τόπο, αλλά μετακινούνται διαρκώς για την επιβίωσή τους.

Υποτίμηση νομίσματος: Η μείωση της αξίας ενός νομίσματος.

Συνθήκη: Γραπτή συμφωνία ανάμεσα σε δύο ή περισσότερα κράτη, που ρυθμίζει τις μεταξύ τους σχέσεις, συνήθως μετά από πόλεμο.

Παροικία: Η εγκατάσταση ανθρώπων και η συγκρότηση κοινότητας σε ένα ξένο κράτος.

Οι πηγές αφηγούνται...

1. Εμπορικές συναλλαγές

«4 Αυγούστου 1695. Ο Ιωάννης Πέγιος από την Καστοριά γράφει "...σου έστειλα με το γαλλικό καράβι 68 μικρά δέματα κερι, 46 σακιά μαλλί και με το σημερινό 20 μικρά δέματα κερι, καλά προφυλαγμένα, και 18 σακιά μαλλί και είναι όλο το κερι 88 μικρά δέματα και όλο το μαλλί 64 σακιά και να τα πουλήσεις στην πιο καλή τιμή. Μάθε πως με τον πατέρα σου είμαστε τσακωμένοι και πιστεύω πως έστειλε να μου κατασχέσουν μέρος της περιουσίας και να με ντροπιάσει και μην βάλεις στο μυαλό σου ότι δεν έχω διαφορά με αυτόν, παρά έκαμε συντροφιά με άλλους φίλους και μου το έκαμαν αυτό σήμερα"».

Κωνσταντίνου Δ. Μέρτζιου, Μνημεία μακεδονικής ιστορίας, έκδοση, Θεσσαλονίκη 2007, σ. 211. (Απόδοση στα νέα ελληνικά)

2. Συμφωνία μίσθωσης εμπορικού πλοίου

«Ναυλοσύμφωνο, 10 Οκτωβρίου 1502.

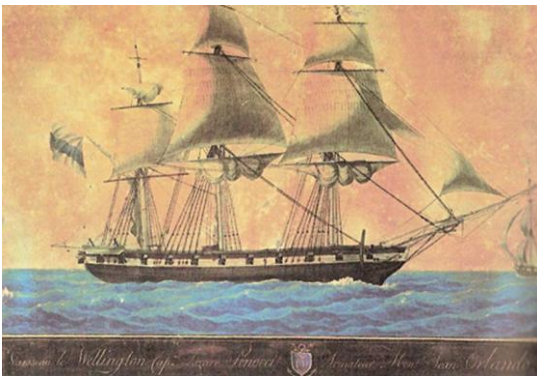
Ο κυρ Αντώνης ο Αντίππας ο караβοκύρης, πάνω στο καράβι μου διαβεβαιώνω ότι συμφώνησα με τον υποφαινόμενο έμπορο Καλογιάννη τον Αβράμη του σεβαστού Εμμανουήλ να ναυλώσω το καράβι αυτό και δεσμεύομαι ότι θα είναι έτοιμο, επανδρωμένο με άξιους ναύτες για να κάνουν το ταξίδι αυτό, αν θέλει ο Θεός στους συμφωνημένους τόπους...».

Εμμανουήλ Τοξότης Νοτάριος Κερκύρας. Πράξεις (1500-1503), επιμέλεια Ελένη Αγγελομάτη-Τσουγκαράκη & Γιάννης Κ. Μαυρομάτης, Κέρκυρα 2007, σ. 160. (Απόδοση στα νέα ελληνικά)

Ματιά στο παρελθόν

Τα Αμπελάκια

Τα Αμπελάκια είναι μια κοινότητα στο νομό Λάρισας, στις πλαγιές του βουνού Όσσα. Κατά τη διάρκεια του 18ου αιώνα γνώρισε μεγάλη ανάπτυξη, κυρίως λόγω της νηματοουργίας, της επεξεργασίας δηλαδή του βαμβακιού και της μετατροπής του σε νήμα. Την ίδια περίοδο στα Αμπελάκια κατοικούσαν 6.000 περίπου Έλληνες. Εκεί, το 1778 δημιουργήθηκε ο πρώτος συνεταιρισμός στον κόσμο, με την ονομασία «Κοινή Συντροφία και Αδελφότης των Αμπελακίων», που ασχολείτο με την παραγωγή, επεξεργασία, βαφή και εμπορία κόκκινων νημάτων.

1

◀ Το πλοίο του Υδραίου καπετάνιου Ιωάννη Ορλάνδου, υδατογραφία, Αθήνα, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

▶ Πλοίο από την Ύδρα, Πειραιάς, Ναυτικό Μουσείο Ελλάδος

2

3

◀ Έλληνας ναυτικός, Αθήνα,
Γεννάδειος Βιβλιοθήκη

4

▶ Αθηναία νύφη ετοιμάζεται
για τον γάμο, Αθήνα,
Γεννάδειος Βιβλιοθήκη

5

▶ Παζάρι στην πόλη
της Λάρισας

6

▶ Σκηνή από
την αγροτική ζωή,
Παρίσι,
Εθνική Βιβλιοθήκη

- ▲ Ζωγραφική απεικόνιση της αθηναϊκής αγοράς κοντά στη βιβλιοθήκη του Αδριανού, Αθήνα, Γεννάδειος Βιβλιοθήκη

🔑 Ερωτήματα

- Ποιοι υπήρξαν οι Λόγοι της μεγάλης ανάπτυξης που γνώρισε η ελληνική ναυτιλία κατά τον 18ο αιώνα;
- Ποια ήταν τα πιο συνηθισμένα επαγγέλματα των Ελλήνων κατά την Τουρκοκρατία με βάση τα κείμενα των δυο πηγών και τις εικόνες;

Κεφάλαιο 6

Οι Έλληνες των παροικιών και των Παραδουνάβιων Ηγεμονιών

Κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας αρκετοί Έλληνες έφυγαν από τη γενέτειρά τους και μετανάστευσαν, είτε εξαιτίας των πολέμων είτε για οικονομικούς λόγους, σε άλλες περιοχές. Εκεί δημιούργησαν νέες κοινότητες, τις παροικίες.

▲ Η Τεργέστη αρχές του 19ου αιώνα,
χαλκογραφία, Αθήνα, Γεννάδειος Βιβλιοθήκη

15ος
αιώνας

16ος
αιώνας

17ος
αιώνας

18ος
αιώνας

**Αναγκαστική
μετανάστευση
- φυγή**

**Μετανάστευση
κυρίως για
εμπορικούς
Λόγους**

Η μετανάστευση των Ελλήνων στο εξωτερικό, κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας, πραγματοποιήθηκε κυρίως σε δύο χρονικές περιόδους. Την πρώτη περίοδο, από τον 15ο έως τον 16ο αιώνα, η μετανάστευση ήταν συνήθως υποχρεωτική. Κατά τη διάρκειά της λόγιοι, ευγενείς και στρατιώτες, άλλοτε μόνοι και άλλοτε συνοδευόμενοι από τις οικογένειές τους, εγκατέλειψαν την υπόδουλη Ελλάδα εξαιτίας των πολεμικών συγκρούσεων και της επέκτασης των Τούρκων.

Οι περισσότεροι πρόσφυγες κατάγονταν από νησιά (Κύπρος, Κρήτη) ή παραθαλάσσια μέρη (Μονεμβασία, Μάνη, Ναύπλιο, Ήπειρος). Εγκαταστάθηκαν κυρίως σε παραθαλάσσιες πόλεις της Ιταλίας καθώς και σε άλλα μέρη της Ευρώπης, ιδρύοντας παροικίες.

Οι Έλληνες μετανάστες εξασκούσαν συνήθως το επάγγελμα του στρατιώτη, του ναυτικού, του τεχνίτη, του εμπόρου, του αντιγραφέα χειρογράφων καθώς και του δασκάλου σε ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα.

Η δεύτερη περίοδος της μετανάστευσης, κατά τον 17ο και 18ο αιώνα, ήταν εθελοντική και ειρηνική, με οικονομικά κυρίως αίτια. Τα εμπορεύματα μεταφέρονταν από την Οθωμανική Αυτοκρατορία προς την Κεντρική Ευρώπη και τη Ρωσία διά ξηράς από συγκεκριμένους δρόμους, με καραβάνια που διέσχιζαν τα Βαλκάνια. Σε αρκετές πόλεις κατά μήκος αυτών των δρόμων εγκαταστάθηκαν Έλληνες.

Την ίδια περίοδο, Έλληνες από τον Πόντο μετακινήθηκαν στον Καύκασο και την Κριμαία ιδρύοντας παροικίες, με γνωστότερη την Οδησσό. Οι Έλληνες από τη Μακεδονία εγκαταστάθηκαν κυρίως στη Βιέννη, την Τεργέστη, τη Σερβία και την Ουγγαρία, όπου ασχολήθηκαν με το εμπόριο βαμβακερών, δερμάτων, χαλιών και άλλων ειδών. Αρκετοί Έλληνες, τέλος, δραστηριοποιήθηκαν στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες,

τη Βλαχία και τη Μολδαβία, περιοχές που κυβερνούσαν Φαναριώτες ηγεμόνες.

Πρώτο μέλημα των Ελλήνων μεταναστών στη νέα τους πατρίδα ήταν η ανέγερση ναού, για να τελούν τα θρησκευτικά τους καθήκοντα και η σύνταξη καταστατικού, για τον τρόπο οργάνωσης της κοινότητάς τους. Στο καταστατικό αναγράφονταν οι σκοποί, η οργάνωση, τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις των μελών της κοινότητας. Με την πάροδο του χρόνου χτίστηκαν μοναστήρια αλλά και κοινοτικά σχολεία, όπως το Φλαγγινιανό Φροντιστήριο στη Βενετία. Οι Έλληνες μετανάστες φρόντισαν για την έκδοση ελληνικών βιβλίων, περιοδικών και εφημερίδων.

Αυτοί οι μετανάστες που ονομάστηκαν Έλληνες της Διασποράς, με τα πλούτη που απέκτησαν, ενίσχυσαν οικονομικά τα ελληνικά σχολεία στις τουρκοκρατούμενες περιοχές και κατασκεύαζαν πολυτελείς κατοικίες στους τόπους καταγωγής τους (π.χ. στη Σιάτιστα, την Καστοριά, την Κοζάνη, τα Ζαγοροχώρια και τα χωριά του Πηλίου), τα λεγόμενα αρχοντικά.

Από τους Έλληνες των παροικιών ξεκίνησε κατά τον 18ο αιώνα η πνευματική αναγέννηση του υπόδουλου έθνους.

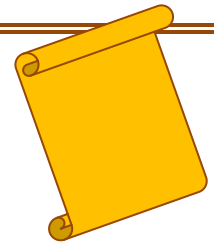

Γλωσσάρι

Καραβάνι: Ομάδα ανθρώπων, συνήθως εμπόρων, που ταξιδεύουν μαζί.

Καταστατικό: Ο γραπτός κανονισμός που καθορίζει τον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας της παροικίας.

🔗 Οι πηγές αφηγούνται...

1. Επιστολή Ελλήνων κατοίκων του Umago, παραθαλάσσιας πόλης στη Βορειοδυτική Ιταλία, προς τον Ιωάννη Λαζάρου

«Στέλνουμε την επιστολή αυτή για να σας ενημερώσουμε ότι είμαστε έντεκα οικογένειες χριστιανοί στη δουλειά του κυρίου Φραντζέσκι στο Μαγό (Umago)*. Έως τώρα είχαμε έναν παπά Σλάβο και μας είχαν και μία εκκλησούλα φράγκικη και κάναμε την τελετή, έτσι όπως ορίζει ο Θεός. Όμως πάει ένας χρόνος, που ο παπάς μας άφησε και έφυγε και είμαστε σαν τα πρόβατα χωρίς βοσκό, που όταν θέλει ο λύκος τα αρπάζει από αυτά και τρώει, έτσι είμαστε. Για τον λόγο αυτό απευθυνόμαστε σε σας για την αγάπη του Χριστού να διευθετήσετε το ζήτημα. Να το πεις στον Πανιερώτατο Δεσπότη και σε όλους τους άρχοντες. Από σας ζητάμε βοήθεια (ψυχικό) καθώς είμαστε εβδομήντα ψυχές μικροί και μεγάλοι και κινδυνεύουμε να χαθούμε, επειδή είμαστε όλοι φτωχοί και δεν μπορούμε να κάνουμε έξοδα να έρθουμε στη Βενετία να παρουσιαστούμε μπροστά στον πρόεδρο. Και ο πρόεδρος είναι φιλεύσπλαχνος και νομίζω πως δεν θα μας αφήσει να χαθούμε. Για τον λόγο αυτό σας παρακαλούμε όλοι μας για την αγάπη του Εσταυρωμένου και της Θεοτόκου να μας κάνετε ένα εκκλησάκι για να έχουμε τον παπά μας».

Αρτέμιδος Ξανθοπούλου-Κυριακού, «Ειδήσεις για άγνωστη ελληνική αποικία στην Ίστρια τον 18ο αιώνα», Θησαυρίσματα, τόμ. 10 (Βενετία, 1973), σ. 209.
(Απόδοση στα νέα ελληνικά)

2. Συγκρούσεις Ελλήνων μεταναστών στην Κορσική με τους ντόπιους

«Οι Κορσικανοί βλέποντας ότι οι Ρωμαίοι (Έλληνες) δεν κινούνται, νόμισαν πως φοβήθηκαν και άρχισαν να πλησιάζουν στη χώρα και να ρίχνουν αμέτρητες τουφεκιές και να βγάζουν κραυγές με τύμπανα και κέρατα, φωνάζοντας στους Ρωμαίους και λέγοντας:

“Σήμερα είναι η τελευταία σας μέρα και τώρα κληρονομούμε τα σπίτια σας και τα υπάρχοντά σας, θα φάμε τα αμπέλια σας και θα χαρούμε τις γυναίκες σας και τα κορίτσια σας”. Και οι Έλληνες, ποιος να διηγηθεί την ορμή με την οποία όρμησαν εναντίον τους!

Έβλεπες εκείνα τα παλικάρια και έτρεχαν τον ανήφορο σαν ελάφια και σε μια στιγμή έφτασαν στα πρώτα ταμπούρια των Κορσικανών και αμέσως τους έβγαλαν έξω. Αυτοί τότε (οι Κορσικανοί) μπήκαν μέσα στα δεύτερα ταμπούρια, εκεί όπου είχαν στερεωμένη τη σημαία τους. Συγκεντρώθηκαν τότε οι πιο δυνατοί και πολέμησαν χωρίς να φοβούνται το θάνατο, γιατί κρατούσαν κοτρόνες και βαρούσαν πίσω από τις πέτρες φωνάζοντας ο ένας στον άλλο και λέγοντας: “Καρδιά, άνθρωποι του Ρουστίνου καρδιά παλικάρια της Γιουβελίνας! Αχ, Ρωμαίοι, Ρωμαίοι, χαθήκατε γιατί δεν έχετε να κάνετε με τους κασιδιάρηδες τους Βικολάκους αλλά με τους γίγαντες της Καστανίτσας. Παραδοθείτε γιατί χανόσαστε”. Και οι Ρωμαίοι αμίλητοι πλησίασαν από πέτρα σε πέτρα και ο ένας προστάτευε τον άλλο. Και έτσι έκαναν μερικά παλικάρια, που πλησίασαν τους πρόποδες του βουνού, εκεί όπου είχαν τη σημαία και ρίχνοντας μερικές ντουφεκιές αλύπητα δεν μπορεί σαν να αντέξουν, αλλά άφησαν τη σημαία και ολόκληρη την αποσκευή και όποιος μπορούσε να φύγει έφευγε και ο αδελφός παρατούσε τον αδελφό του.

Οι υπόλοιποι Ρωμαίοι είχαν καταστρέψει τα άλλα καταφύγια και τους έδιωχναν σαν γίδια».

Δικαίου Β. Βαγιακάκου, Οι Μανιάται της Διασποράς.
Α. Οι Μανιάται της Κορσικής, τόμ. 1, Αθήνα 1970, σ. 30.
(Απόδοση στα νέα ελληνικά)

Ματιά στο παρελθόν

Τα караβάνια

Η μετακίνηση των ανθρώπων για εμπορικούς λόγους έξω από τον ελληνικό χώρο γινόταν συνήθως ομαδικά, για λόγους ασφαλείας. Οι πραγματευτές (εμπορευόμενοι) φόρτωναν τα εμπορεύματα καθώς και τα προσωπικά τους είδη σε ζώα, κυρίως μουλάρια. Επρόκειτο για τα λεγόμενα караβάνια. Επειδή οι αποστάσεις ήταν μεγάλες, κατά μήκος των δρόμων και κοντά σε πηγές ή τρεχούμενο νερό χτίζονταν σταθμοί ή πανδοχεία, που ονομάζονταν χάνια, όπου οι ταξιδιώτες μπορούσαν να ξεκουραστούν και να διανυκτερεύσουν με ασφάλεια.

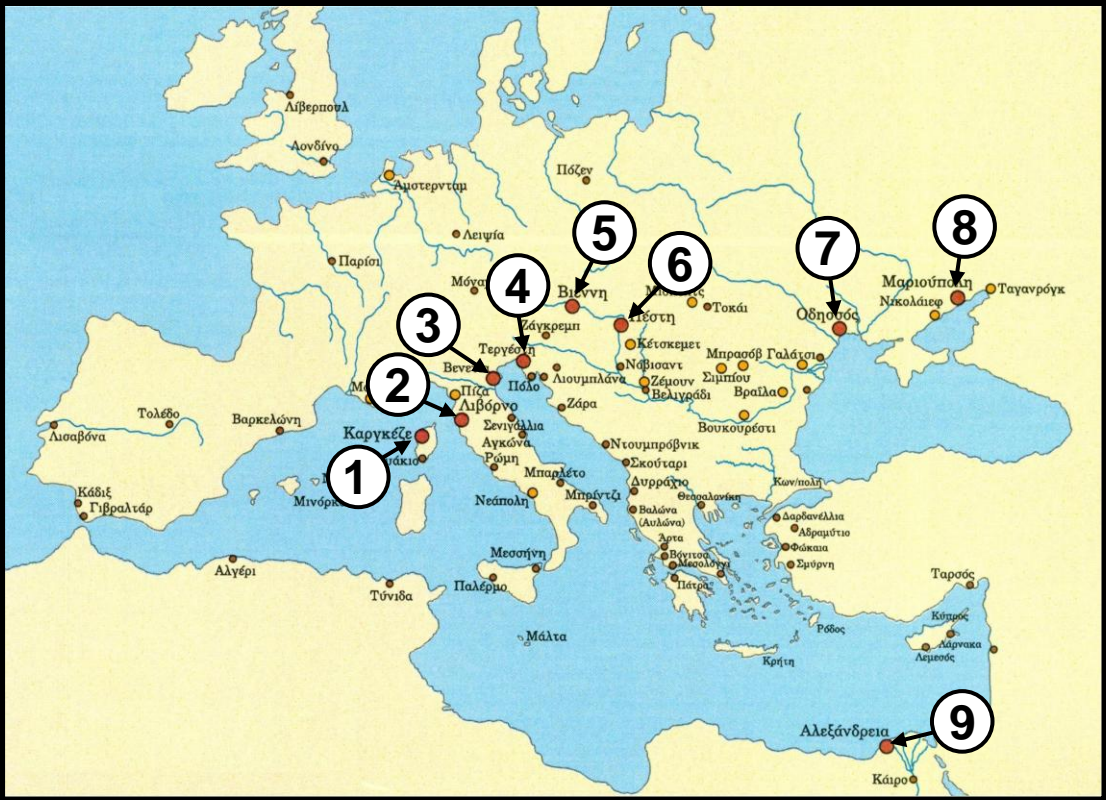
Ομάδα περιηγητών περνά από την Ήπειρο στη Θεσσαλία.

1

◀ Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος,
ο εξ απορρήτων

2

▲ Τα σημαντικότερα κέντρα της ελληνικής Διασποράς κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας, Όλγα Κατσιαρδή-Hering, Ιω. Χασιώτης, Ευρυδίκη Αμπατζή (επιμ.), Οι Έλληνες στη Διασπορά (15ος-21ος αι.), Αθήνα 2006, σ. 12

1. Καργκέζε	4. Τεργέστη	7. Οδησός
2. Λιβόρνο	5. Βιέννη	8. Μαριούπολη
3. Βενετία	6. Πέστη	9. Αλεξάνδρεια

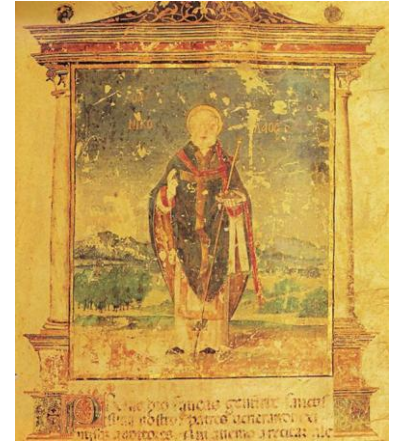

◀ Η «οδός Ελλήνων» στην Οδησσό

◀ Άποψη του Βουκουρεστίου κατά τον 18ο αιώνα

▶ Ο άγιος Νικόλαος, προστάτης της Αδελφότητας των Ελλήνων Ορθοδόξων της Βενετίας

▶ Η Βιέννη

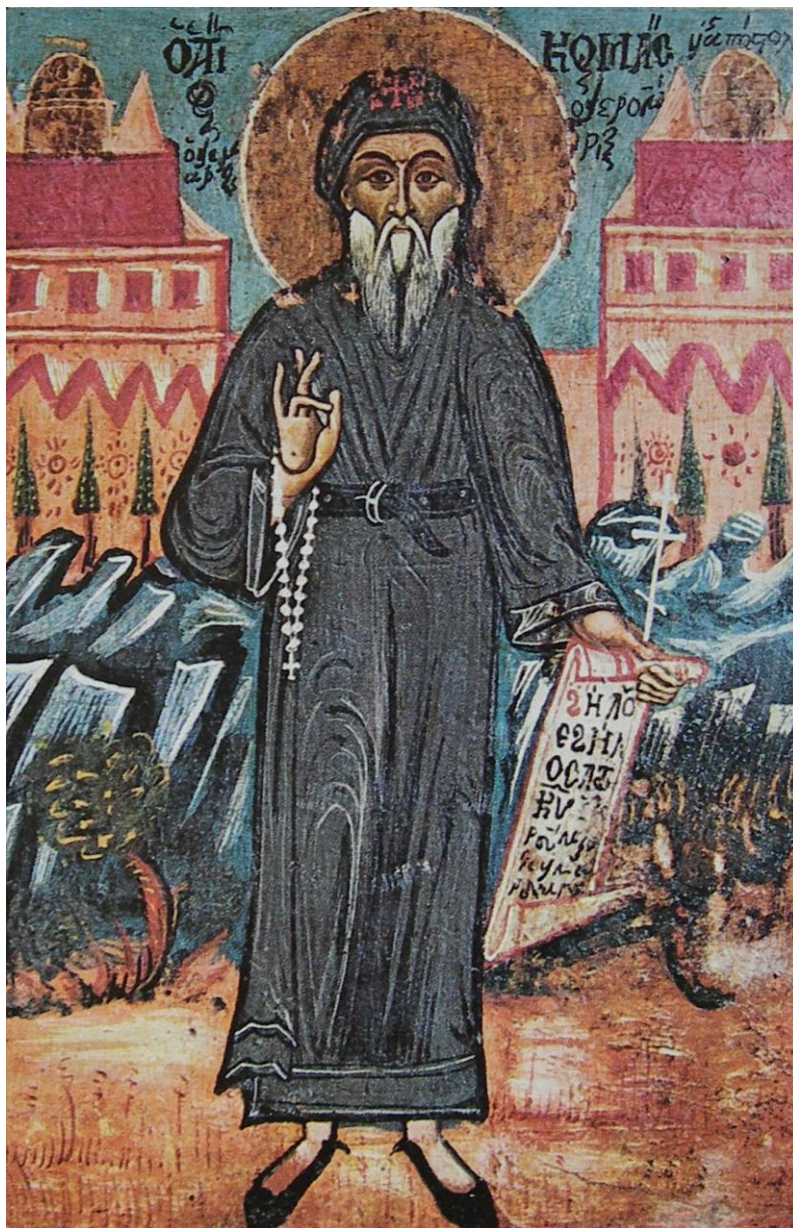
🔑 Ερωτήματα

- Ποιες ήταν οι περίοδοι της μετανάστευσης των Ελλήνων στο εξωτερικό;
- Με βάση την Πηγή 1, ποιο θεωρούν ως το μεγαλύτερο πρόβλημα της κοινότητάς τους οι Έλληνες του Umago;

Κεφάλαιο 7

Οι δάσκαλοι του Γένους

Δάσκαλοι του Γένους ονομάζονται οι μορφωμένοι Έλληνες που κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας συνέβαλαν, με την προφορική διδασκαλία τους ή με τα κείμενα τους, στην καλλιέργεια της ελληνικής παιδείας.

▲ Ο άγιος Κοσμάς ο Αιτωλός

Αρκετοί από τους δασκάλους του Γένους ήταν ή έγιναν αργότερα κληρικοί. Κάποιοι σπούδασαν στην τουρκοκρατούμενη Ελλάδα ενώ άλλοι στα Ιόνια Νησιά, στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες και στο εξωτερικό.

Οι δάσκαλοι του Γένους δίδασκαν σε ναούς, σε σχολεία και σε δημόσιους χώρους. Έγραφαν επίσης επιστολές και άρθρα σε περιοδικά και εφημερίδες είτε ολόκληρα βιβλία, που τα τύπωναν με την υποστήριξη της Εκκλησίας, των Φαναριωτών ηγεμόνων ή φιλομαθών εμπόρων. Με το έργο τους βοήθησαν στην ίδρυση σχολείων και την τόνωση της ελληνικής παιδείας, στην ιδεολογική προετοιμασία της Μεγάλης Επανάστασης του 1821 και στην ανάπτυξη του Φιλελληνισμού στη Δύση.

Φωτισμένοι πνευματικοί άνδρες έδρασαν σε όλη τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας. Ιδιαίτερα σημαντική ήταν, όπως αναφέρθηκε, η δράση των Ελλήνων λογίων στη Δύση. Κατά τον 18ο και στις αρχές του 19ου αιώνα οι ιδέες και τα κηρύγματα του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού κυριαρχούσαν στη Δυτική Ευρώπη. Οι νέες φιλελεύθερες και ριζοσπαστικές ιδέες έφτασαν γρήγορα και στην ελληνική Χερσόνησο, δυναμώνοντας την επαναστατική διάθεση των υπόδουλων Ελλήνων. Η πνευματική αυτή δραστηριότητα ονομάστηκε **Νεοελληνικός Διαφωτισμός**.

Ο Νεοελληνικός Διαφωτισμός ανέδειξε μεγάλες μορφές στα ελληνικά γράμματα, όπως ο Φαναριώτης νομικός Δημήτριος Καταρτζής και ο Κερκυραίος κληρικός Ευγένιος Βούλγαρης, που δίδαξε στην Αθωνιάδα Σχολή φιλοσοφία και μαθηματικά. Επίσης δύο ξαδέλφια από τη Θεσσαλία, ο Γρηγόριος Κωνσταντάς και ο Δανιήλ Φιλιππίδης, συνέγραψαν στη δημοτική γλώσσα τη «Γεωγραφία Νεωτερική», ενώ ο Κοζανίτης γιατρός Μιχαήλ Περδικάρης σατίρισε σε πεζά και σε στίχους πρόσωπα και γεγονότα της εποχής του.

Το 1806 εκδόθηκε στην Ιταλία η «Ελληνική Νομαρχία», ένα έργο άγνωστου συγγραφέα αφιερωμένο στον Ρήγα Βελεστινλή. Στο σημαντικό αυτό κείμενο του Νεοελληνικού Διαφωτισμού καταδικάζεται η «αναρχία» και η «μοναρχία» και προβάλλεται ως ιδανική διοίκηση η «νομαρχία», δηλαδή το πολίτευμα όπου εξουσιάζουν οι νόμοι.

Ξεχωριστή προσωπικότητα αποτελεί ο άγιος Κοσμάς ο Αιτωλός, ο οποίος συνδύαζε το πνεύμα του Νεοελληνικού Διαφωτισμού και της παιδείας με τη θρησκευτική πίστη και την εθνική συνείδηση. Ήταν λόγιος μοναχός του Αγίου Όρους, ιεροκήρυκας και μάρτυρας. Το κήρυγμά του έβρισκε μεγάλη απήχηση στον υπόδουλο ελληνικό πληθυσμό της υπαίθρου, όπου περιόδευσε για να αναχαιτίσει τους εξισλαμισμούς, ιδρύοντας σχολεία.

Γλωσσάρι

Φιλομαθής: Αυτός που αγαπά τη μάθηση, που μελετά για την απόκτηση γνώσεων.

Ιδεολογική προετοιμασία της Μεγάλης Επανάστασης: Η διάδοση και καλλιέργεια των επαναστατικών ιδεών στο λαό από τους Δασκάλους του Γένους.

Φιλελληνισμός: Έτσι αποκαλείται το κίνημα των ξένων που αγαπούσαν τους Έλληνες και τον ελληνικό πολιτισμό.

Ριζοσπαστικές ιδέες: Πρωτοποριακές για την εποχή τους αντιλήψεις.

Οι πηγές αφηγούνται...

1. «Σύμβαση μαθητείας, 16 Ιουνίου 1560.

Μέσα σε σπίτι της Αγίας Τριάδας της Παραλλείου ο κυρ Ιωαννίκιος ο ιερομόναχος, κατά κόσμον Βλάσης, συμ-

φώνησε με τον κυρ Παύλο τον Αργυρό και ανέλαβε ο Ιωαννίκιος ένα παιδί με το όνομα Θωμάς, που ήταν συγγενής του Παύλου για να το μάθει γράμματα, να μπορεί να διαβάσει κάθε βιβλίο, για έξι χρόνια. Υπόσχεται ο κυρ Παύλος να δώσει του πιο πάνω ιερομονάχου για τα μαθητικά έξοδα του παιδιού οκτώ φλουριά ως μισθό και τα αποκριάτικα, τα πασχαλινά και τα δευτεριάτικα φιλοδωρήματα κατά τη συνήθεια. Υπόσχεται δε ο κυρ Παύλος να του δώσει τώρα δύο φλουριά για μισθό και, όταν αρχίσει να μαθαίνει στο παιδί την Οκτώηχο, να του δώσει ένα μέρος της οφειλής και, όταν αρχίσει να μαθαίνει στο παιδί το Ψαλτήρι, άλλο μέρος και, όταν αρχίσει να μαθαίνει στο παιδί τον Απόστολο, άλλο μέρος και, όταν τα μάθει στο παιδί όλα, να κάνουν λογαριασμό να τον εξοφλήσει τελείως. Και έτσι συμφώνησαν.

Μάρτυρες (του συμφωνητικού) ο παπά κυρ Νικόλαος Σπειρής και ο παπά κυρ Φώτιος Παλατιανός».

Αντώνιος Σπυρής, Νοτάριος και Πρωτοπαπάς Κερκύρων. Πρωτόκολλο (1560-1567), επιμέλεια Ελένη Αγγελομάτη-Τσουγκαράκη, Γιάννης Κ. Μαυρομάτης, Κέρκυρα 2007, σ. 25. (Απόδοση στα νέα ελληνικά)

2. «Η δύναμη των νόμων»

«Ας μάθουν λοιπόν όλοι οι φτωχοί γονείς ότι σε ένα καθεστώς που κυριαρχούν οι νόμοι, ο καθένας μπορεί να ζήσει καλά, ακόμη και χωρίς να είναι πλούσιος. Οι νόμοι προβλέπουν και γι' αυτούς που δεν έχουν. Τα παιδιά όλων είναι παιδιά της πατρίδας και αυτή τα ανατρέφει, τα γυμνάζει και φροντίζει για την προκοπή τους. Γι' αυτό και αυτά την αγαπούν και την ευγνωμονούν».

Ανωνύμου του Έλληνας, Ελληνική Νομαρχία ήτοι λόγος περί ελευθερίας, Αθήνα 1971, σ. 15. (Απόδοση στα νέα ελληνικά)

3. Ο Κοσμάς ο Αιτωλός απευθύνεται προς τους γονείς «Και εσείς, γονείς, να παιδεύετε τα παιδιά σας εις τα χριστιανικά ήθη, να τα βάνετε να μανθάνουν γράμματα. Να κάμετε τρόπον εδώ εις την χώραν σας διά σχολείον, να βρήτε έναν διδάσκαλον να τον πληρώνετε να σας μαθαίνη τα παιδιά σας, ότι αμαρτάνετε πολύ να τα αφήνετε αγράμματα και τυφλά. Και μη μόνον φροντίζετε να τους αφήσετε πλούτη και υποστακτικά και μετά τον θάνατον σας να τα τρων και να τα πίνουν και να σας οπισωλογούν. Καλύτερα να τα αφήνετε πτωχά και γραμματισμένα, παρά πλούσια και αγράμματα».

Ι. Μενούνου, Κοσμά τον Αιτωλού, Διδαχές και βιογραφία, Αθήνα 1980, σ. 173.

Ματιά στο παρελθόν

Το «Κρυφό Σχολειό»

Την πρώτη περίοδο μετά την Άλωση, τα γράμματα και οι τέχνες οπισθοδρόμησαν. Επίσης, μειώθηκαν δραστικά αυτοί που αποκτούσαν σχολική μόρφωση και περιορίστηκαν ουσιαστικά σε όσους θα γίνονταν κληρικοί. Για τον λόγο αυτό, τα ελληνικά γράμματα διδάσκονταν κυρίως στις εκκλησίες ή στα μοναστήρια, από δασκάλους ιερωμένους. Αυτές οι δύσκολες συνθήκες αποτυπώθηκαν στην εθνική συλλογική μνήμη*, κατά τον 19ο αιώνα, με τη μορφή της δραματικής εικόνας του Νικολάου Γύζη «το Κρυφό Σχολειό» και το ομότιτλο ποίημα του Ιωάννη Πολέμη (1899). Αργότερα, από τον 17ο αιώνα και έπειτα, η ακμή του εμπορίου έδωσε ώθηση και στο ζήτημα της εκπαίδευσης. Έτσι αυξήθηκε ο αριθμός των σχολείων, ιδιαίτερα μάλιστα των κοσμικών σχολείων, τα οποία λειτουργούσαν πλέον

στο πλαίσιο του κοινοτικού θεσμού, υπό την εποπτεία των προεστών κάθε τόπου.

* εθνική συλλογική μνήμη: η άποψη που έχει διαμορφώσει ένας λαός για ένα γεγονός μέσω κυρίως της παιδείας και της παράδοσής του

«Απ' έξω μαυροφόρ' απελπισιά,
πικρής σκλαβιάς χειροπιαστό σκοτάδι,
και μέσα στη θολόκτιστη εκκλησιά,
στην εκκλησιά, που παίρνει κάθε βράδυ
την όψη του σχολειού,

το φοβισμένο φως του καντηλιού
τρεμάμενο τα ονείρατα αναδεύει,
και γύρω τα σκλαβόπουλα μαζεύει».

«Ένας ψαλμός ακούγεται βαθύς
σα μελωδίες ενός κόσμου άλλου,
κι ανατριχιάζει ακούοντας καθείς
προφητικά τα λόγια του δασκάλου
με μία φωνή βαριά.

“Μη σκιάζεστε στα σκότη! Η λευτεριά
σαν της αυγής το φεγγοβόλο αστέρι
της νύχτας το ξημέρωμα θα φέρει”».

**Η πρώτη και η τελευταία στροφή από το ποίημα
του Ιωάννη Πολέμη «Το κρυφό σχολειό».**

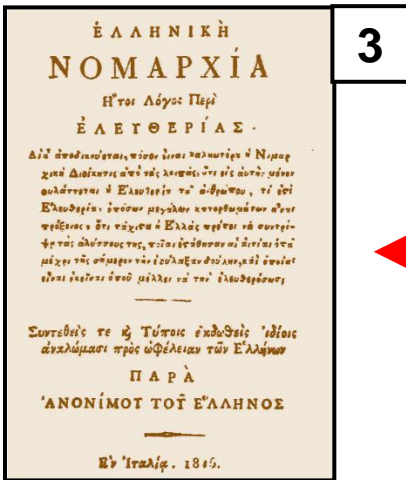
Το «Κρυφό Σχολειό»,
πίνακας του Νικολάου Γύζη, 1886

1

◀ Η «Οκτώηχος» χρησιμοποιήθηκε ως Αναγνωστικό στα σχολεία την εποχή της Τουρκοκρατίας

3

◀ Προμετωπίδα της «Ελληνικής Νομαρχίας»

4

◀ Το «Μέγα Αλφαβητάριο» εκδόθηκε στη Βιέννη το 1771 από τον Μιχαήλ Παπά Γεώργιο του Σιατιστεύω, με δαπάνες Κωνστ. Αλεξ. Φιλιππίδου του Γάγου

2

▲ Περιοχές όπου λειτούργησαν σχολεία στον ελληνικό χώρο κατά τον 18ο αιώνα

Αδριανούπολη	Μέτσοβο	Μεσολόγγι
Κωνσταντινούπολη	Ιωάννινα	Αθήνα
Μελένικο	Αχρίδα	Άρτα
Σέρρες	Μοναστήρι	Ζαγορά
Θεσσαλονίκη	Μοσχόπολη	Ζάκυνθος
Καρυές	Κλεισούρα	Μηλιές
Νάουσα	Καστοριά	Βραγγιανά
Έδεσσα	Μπλάτσι	Άγραφα
Βέροια	Χιμάρα	Καρπενήσι
Κοζάνη	Δέλβινο	Αιτωλικό
		Σμύρνη

Οι κυριότεροι εκπρόσωποι του Νεοελληνικού Διαφωτισμού

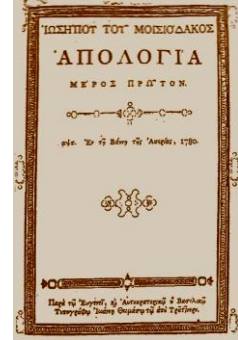
(δεν συμπεριλαμβάνονται ο Αδαμάντιος Κοραΐς και ο Ρήγας Βελεστινλής)

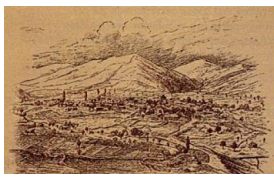
▲ Μεθόδιος Ανθρακίτης
1660-1749
Ιωάννινα

▲ Ευγένιος Βούλγαρης
1716-1806
Κέρκυρα

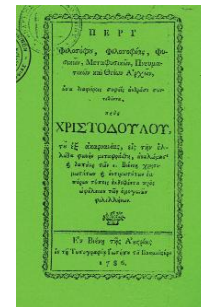

▲ Ιώσηπος Μοισιόδακας
περ. 1725-1800

▲ Δανιήλ Μοσχοπολίτης
Μοσχόπολη
(σημερινή Αλβανία)

Δημήτρης Καταρτζής,
περ. 1730-1807,
Κων/πολη

▲ Χριστόδουλος Παμπλέκης
1733-1793
Μπαμπίνη
Ξηρόμερου
Αιτωλοακαρνανίας

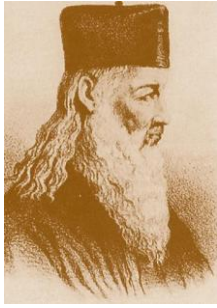
▶ Δανιήλ Φιλιππίδης,
1750-1832
Μηλιές Πηλίου

▶ Γρηγόριος Κωνσταντάς,
1758-1844
Μηλιές Πηλίου

▶ Βενιαμίν Λέσβιος
περ. 1759-1824
Πλωμάρι
Μυτιλήνης

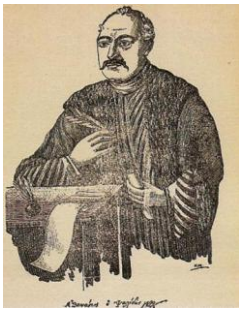
▲ **Νεόφυτος Δούκας**
περ. 1760-1845
Άνω Σουθενά,
Ζαγορίου Ηπείρου

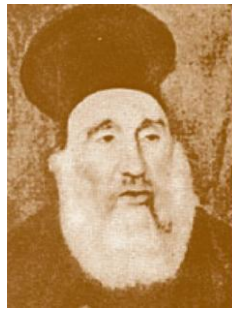
▲ **Παναγιώτης
Κοδρικάς**
1762-1827
Αθήνα

▲ **Άνθιμος
Γαζής**
1764-1828
Μηλιές Πηλίου

▲ **Αθανάσιος
Ψαλίδας**
1767-1829 Ιωάννινα

▲ **Νεόφυτος
Βάμβας**
1770-1855 Χίος

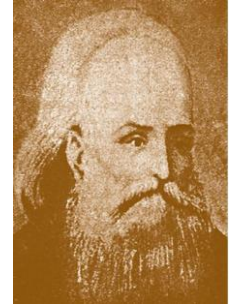
▲ **Κωνσταντίνος
Κούμας**
1777-1836 Λάρισα

▲ **Κωνσταντίνος
Οικονόμος**
ο εξ Οικονόμων
1780-1857 Τσαριτσάνη

▲ **Θεόκλητος
Φαρμακίδης**
1784-1860
Νίκαια Λάρισας

▲ **Θεόφιλος
Καΐρης**
1784-1853
Άνδρος

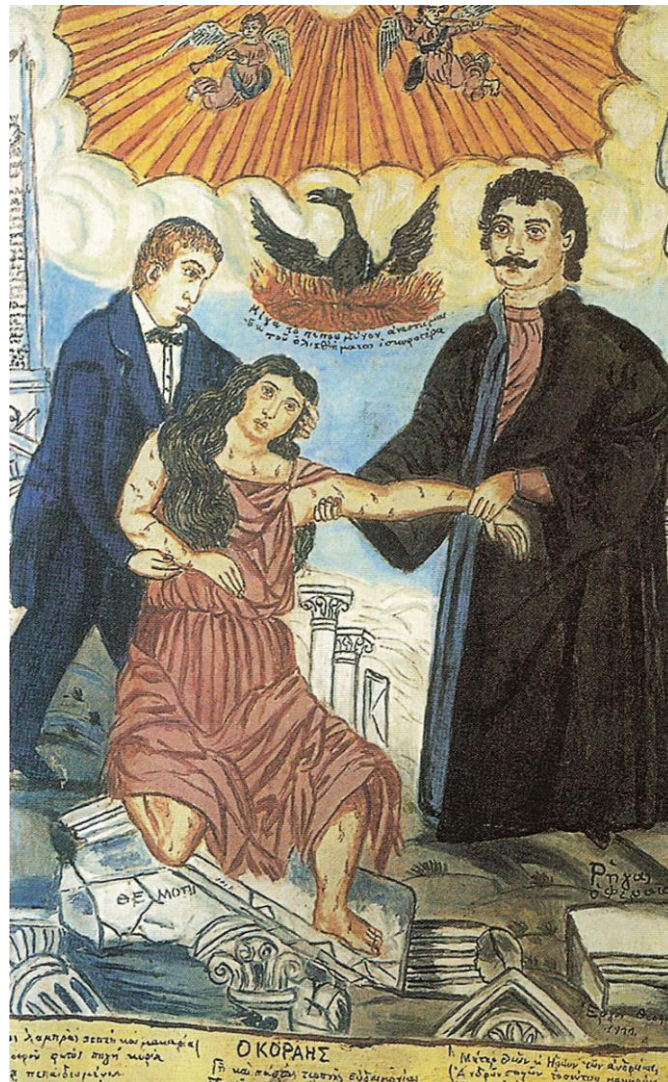
🔑 Ερωτήματα

- Τι θεωρείτε ότι προσέφεραν στο Γένος οι δάσκαλοι της Τουρκοκρατίας;
- Να σχολιάσετε τις απόψεις του Κοσμά του Αιτωλού για την παιδεία. Θα σας βοηθήσει και η Πηγή 3.

Κεφάλαιο 8

Ο Ρήγας Βελεστινλής και ο Αδαμάντιος Κοραΐς

Ανάμεσα στους δασκάλους του Γένους ξεχωρίζουν για τη δράση τους ο λόγιος επαναστάτης **Ρήγας Βελεστινλής** και ο **Αδαμάντιος Κοραΐς**, ένας Έλληνας φιλόλογος φημισμένος ακόμη και στην Ευρώπη.

▲ Ο Ρήγας Βελεστινλής και ο Αδαμάντιος Κοραΐς υποβαστάζουν την Ελλάδα. Πίνακας σε χαρτόνι του λαϊκού ζωγράφου Θεόφιλου

Ο Ρήγας, γιος εμπόρου, γεννήθηκε το 1757 στο Βελεστίνο της Θεσσαλίας, το οποίο στην αρχαιότητα ονομαζόταν Φερές. Νεαρός ακόμη, μπήκε στην υπηρεσία των Φαναριωτών στην Κωνσταντινούπολη και έπειτα μετανάστευσε στο Βουκουρέστι, ως γραμματέας του ηγεμόνα της Βλαχίας. Εκεί επηρεάστηκε από τις ευρωπαϊκές ριζοσπαστικές ιδέες, κάνοντας κύριο στόχο του την απελευθέρωση της πατρίδας. Το 1790 ταξίδεψε στη Βιέννη.

Το συγγραφικό και εκδοτικό του έργο είναι μεγάλο. Ο Ρήγας εξέδωσε γαλλικά μυθιστορήματα μεταφρασμένα στη δημοτική γλώσσα, ένα βιβλίο Φυσικής για σχολική χρήση, έναν τεράστιο χάρτη της Ελλάδας, την περίφημη «Χάρτα της Ελλάδος», μία εικόνα του Μεγάλου Αλεξάνδρου και πολλά άλλα. Ο Θούριος ήταν ένας φλογερός επαναστατικός ύμνος που συγκίνησε πολλούς νέους της εποχής και έγινε σύμβολο του αγώνα για την ελευθερία.

Ο Ρήγας Βελεστινλής οραματιζόταν τη συνεργασία των υπόδουλων βαλκανικών λαών για την απελευθέρωσή τους από τον οθωμανικό ζυγό και τη δημιουργία ενός ευνομούμενου δημοκρατικού κράτους, όπου θα κυριαρχούσε η ελληνική γλώσσα και παιδεία. Ωστόσο, η δράση του έγινε γρήγορα γνωστή και προκάλεσε την αντίδραση της Αυστρίας, η οποία τότε διατηρούσε καλές σχέσεις με την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Οι Αυστριακοί συνέλαβαν τον Ρήγα και συνεργάτες του το Δεκέμβριο του 1797. Λίγους μήνες αργότερα τον παρέδωσαν μαζί με επτά συντρόφους του στους Τούρκους, οι οποίοι τους θανάτωσαν και τους έριξαν στον ποταμό Δούναβη.

Ο **Αδαμάντιος Κοραής** καταγόταν από πλούσια οικογένεια της Χίου, αλλά γεννήθηκε στη Σμύρνη το 1748. Φοίτησε αρχικά στην Ευαγγελική Σχολή της Σμύρνης,

ενώ αργότερα εγκαταστάθηκε μόνιμα στη Γαλλία, όπου σπούδασε ιατρική. Εκεί γνώρισε από κοντά τη Γαλλική Επανάσταση και τις φιλελεύθερες ιδέες της. Ασχολήθηκε κυρίως με την αντιγραφή, την επιμέλεια και τη δημοσίευση των χειρογράφων αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων.

Ο Κοραής πίστευε ότι για να ελευθερωθεί το ελληνικό έθνος, έπρεπε πρώτα να φωτιστεί διαμέσου της παιδείας, με κατάλληλη όμως μέθοδο διδασκαλίας και χρησιμοποιώντας μια νέα ελληνική γλώσσα, με απλούστερη μορφή από την αρχαία. Η απήχησή του ήταν μεγάλη και πολλοί δάσκαλοι ζητούσαν τις συμβουλές του. Γνωστές είναι επίσης οι θεωρίες του για τη γλώσσα. Ο Κοραής πρότεινε τη χρήση μιας γλώσσας που θα είχε ως βάση της την καθομιλουμένη γλώσσα της εποχής, από την οποία όμως θα είχαν αφαιρεθεί οι ξένες λέξεις καθώς και οι διάφορες ιδιωματικές εκφράσεις.

Ο Κοραής συνέβαλε σημαντικά στην ιδεολογική προετοιμασία της Μεγάλης Επανάστασης, π.χ. με το ποίημά του «Σάλπισμα Πολεμιστήριον» αλλά και κατά τη διάρκεια της, γράφοντας συμβουλευτικές επιστολές. Συντέλεσε επίσης στην ίδρυση του Ελληνικού Κομιτάτου στο Παρίσι. Ο Αδαμάντιος Κοραής, όπως οι περισσότεροι από τους εκπροσώπους του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, είχε ως βασική φιλοσοφική αρχή την πίστη στη λογική του ανθρώπου.

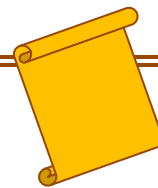

Γλωσσάρι

Θούριος: Επαναστατικό τραγούδι. Οι στίχοι του απευθύνονταν στους υποδούλους και τους καλούσαν να αγωνιστούν για να απαλλαγούν από τη σκλαβιά.

Ευνομούμενος: Αυτός που διοικείται με δίκαιους νόμους.

🦋 Οι πηγές αφηγούνται...

1. Απόσπασμα από τη Νέα Πολιτική Διοίκηση του Ρήγα Βελεστινλή

«Όλοι, χωρίς εξαίρεσιν, έχουν χρέος να ηξεύρουν γράμματα. Η Πατρίς έχει να καταστήση* σχολεία εις όλα τα χωρία διά τα αρσενικά και θηλυκά παιδιά. Εκ των γραμμάτων γεννάται η προκοπή, με την οποίαν λάμπουν τα ελεύθερα έθνη».

Ρήγα Βελεστινλή, Άπαντα τα Σωζόμενα, επιμέλεια Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης, Αθήνα 2001, τόμ. 5, σσ. 41-42.

* να καταστήση = να ιδρύσει

2. Αποσπάσματα από τον Θούριο του Ρήγα Βελεστινλή

«Ως πότε, παλληκάρια, να ζούμεν στα στενά, μονάχοι, σαν λιοντάρια, στες ράχες, στα βουνά; σπηλιές να κατοικούμεν, να βλέπωμεν κλαδιά, να φεύγωμ' απ' τον κόσμον, για την πικρή σκλαβιά; να χάνωμεν αδέλφια, Πατρίδα και γονείς, τους φίλους, τα παιδιά μας κι όλους τους συγγενείς; Κάλλιο 'ναι μιας ώρας ελεύθερη ζωή, παρά σαράντα χρόνοι σκλαβιά και φυλακή!».

.....
«Ελάτε μ' έναν ζήλον σε τούτον τον καιρόν, να κάμωμεν τον όρκον επάνω στον Σταυρόν. Συμβούλους προκομμένους με πατριωτισμόν, Να βάλωμεν, εις όλα να δίδουν ορισμόν.

Οι Νόμοι νάν' ο πρώτος και μόνος οδηγός,
Και της Πατρίδος ένας να γένη αρχηγός.
Γιατί κ' η αναρχία ομοιάζει τη σκλαβιά.
Να ζούμε σα θηρία, είν' πλιο σκληρή φωτιά».

Λ.Ι. Βρανούση, Ρήγας Βελεστινλής, Αθήνα 1963,
δεύτερη έκδοση, σσ. 167-168.

**3. Απόσπασμα από το έργο «Σάλπισμα
Πολεμιστήριον» του Αδαμάντιου Κοραή**
«Οι Ηπειρώται ενθυμήθητε* τα κατορθώματα των προ-
γόνων σας. εσείς και παλαιά εφάνητε ανδρείοι, και σή-
μερον ακόμη εδείξατε με τας κατά των αγρίων Πασάδων
νίκας, ότι δεν εχάσατε την προγονικήν μεγαλοψυχίαν.
Οι Θεσσαλοί και Μακεδόνες ενθυμήθητε ότι οι προγονοί
σας κατετρόπωσαν τον Δαρείον, όστις ήτον ασυγκρί-
τως φοβερώτερος βασιλεύς από τον σημερινόν άναν-
δρον και γυναικώδη τύραννον της Ελλάδος. Οι Πελο-
ποννήσιοι και οι λοιποί Έλληνες μη λησμονήσετε τα
τρόπαια*, όσα κατά των βαρβάρων ανέστησαν* οι
προπάτορες* σας. και σεις εξαιρέτως οι Μαϊνῶται
συλλογίσθητε ότι είσθε αίμα Σπαρτιατών. Όλοι ομού*,
όσοι με το λαμπρόν όνομα των Ελλήνων δοξάζεσθε,
βάλετε καλά εις τον νουν σας, ότι αφ' όσας δυστυχίας
δύναται να πάθη ο άνθρωπος η πλέον απαρηγόρητος
είναι η δουλεία».

Κοραής. Άπαντα τα πρωτότυπα έργα, επιμέλεια
Γ. Βαλέτας, τόμ. Α1, σ. 69.

* ενθυμήθητε = θυμηθείτε

* τα τρόπαια = τις νίκες

* ανέστησαν = κέρδισαν

* προπάτορες = πρόγονοι

* ομού = μαζί

👁️ Ματιά στο παρελθόν

Ο Κοραΐς γράφει για τον Βολταίρο

Ο Αδαμάντιος Κοραΐς βρισκόταν στο Παρίσι όταν ξέσπασε η Γαλλική Επανάσταση. Σε μία από τις επιστολές του, με αφορμή την μετακομιδή (σημ. μεταφορά) των λειψάνων του Βολταίρου στη γαλλική πρωτεύουσα τον Ιούλιο του 1791, ο Έλληνας Διαφωτιστής έγραψε: «Δεν με εξέπληξε, φίλε μου, ούτε η μεγαλοπρέπεια της κηδείας. Ούτε ο χρυσός και ο άργυρος, ο οποίος άστραφτε από όλα τα μέρη, θάμπωσε τα μάτια μου. Αλλ' όταν είδα να περιφέρουν τα βιβλία του θριαμβευτικά και να είναι περικυκλωμένα από πλήθος ακαδημαϊκών, τότε ήθελα να σε έχω κοντά μου μάρτυρα και της αγανάκτησής μου και των δακρύων μου, δακρύων, φίλε μου, αληθινών, δακρύων απαρηγόρητων, τα οποία μ' έκανε να χύσω η ανάμνηση ότι έτσι και οι προγονοί μου, οι αμίμητοι Έλληνες, ήξεραν να τιμούν τη σοφία». (Απόδοση στα νέα ελληνικά)

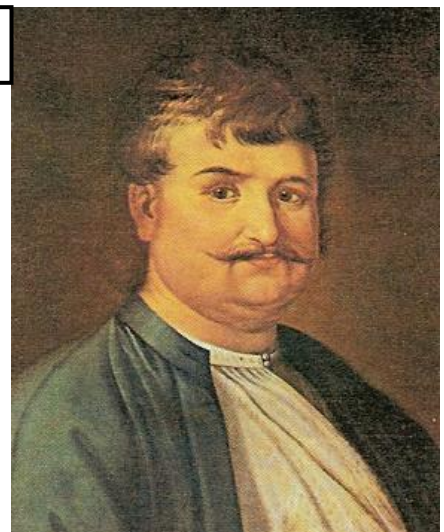
Ο τάφος τον Βολταίρου
στο Πάνθεον, Παρίσι

1

▲ Ο Αδαμάντιος
Κοραΐς

2

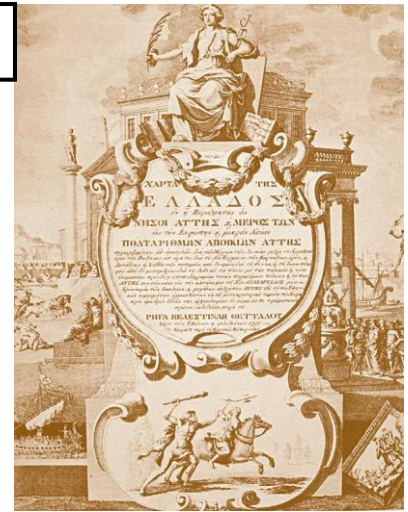
▶ Ο Ρήγας
Βελεστίνλης

3

◀ Ο Ρήγας ρίχνει τον σπόρο της ελευθερίας, Αθήνα, Γεννάδειος Βιβλιοθήκη

4

▶ Προμετωπίδα της «Χάρτας» του Ρήγα, Αθήνα, Γεννάδειος Βιβλιοθήκη

5

◀ Ο Μέγας Αλέξανδρος από τη «Χάρτα» της Ελλάδος» του Ρήγα

🔑 Ερωτήματα

- Ποια ήταν τα βασικά σημεία της διδασκαλίας του Κοραή και ποια του Ρήγα;
- Ποιες αξίες κυριαρχούν στα κείμενα του Ρήγα Βελεστινλή με βάση τις δυο πρώτες πηγές;

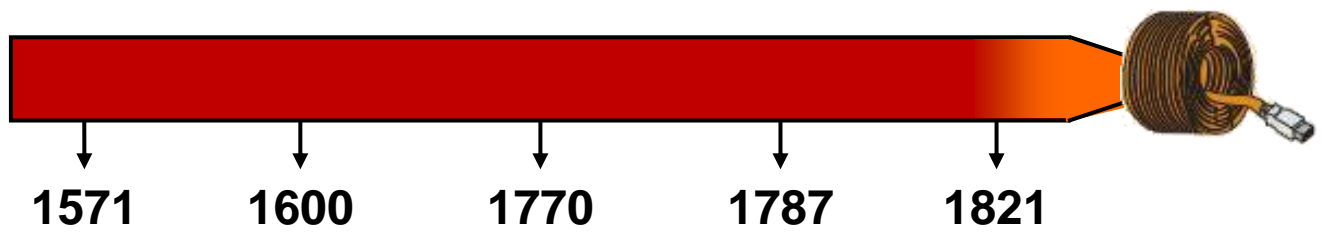
Κεφάλαιο 9

Τα κυριότερα επαναστατικά κινήματα

Στη διάρκεια των τεσσάρων αιώνων της Τουρκοκρατίας έγιναν πολλές εξεγέρσεις των υπόδουλων Ελλήνων εναντίον των Οθωμανών. Οι περισσότερες από τις εξεγέρσεις αυτές υποκινούνταν από τις ευρωπαϊκές δυνάμεις, οι οποίες, όταν βρίσκονταν σε πόλεμο με την Οθωμανική Αυτοκρατορία, προσπαθούσαν να δημιουργήσουν αναταραχή στο εσωτερικό της, για να διασπάσουν τον τουρκικό στρατό και να τον αποδυναμώσουν.

▲ Ζωγραφική αποτύπωση της παράδοσης Οθωμανών Τούρκων στον Λάμπρο Κατσώνη, Αθήνα, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

1571: Ναυμαχία Ναυπάκτου
1600: Εξεγέρσεις στη Θεσσαλία
1770: Ορλωφικά
1787: Κίνημα Λάμπρου Κατσώνη
1821: Ελληνική Επανάσταση

Τον 16ο αιώνα πολλοί Κερκυραίοι, Κρητικοί και ιδίως οι πάντα ανυπότακτοι Μανιάτες πολέμησαν τους Οθωμανούς Τούρκους είτε στο πλευρό των Βενετών και των Ισπανών είτε μόνοι τους, με επιχειρήσεις στην ξηρά και στη θάλασσα. Μάλιστα, στη σημαντική Ναυμαχία της Ναυπάκτου το 1571, κατά την οποία ο τουρκικός στόλος καταστράφηκε ολοκληρωτικά από τους Δυτικούς, συμμετείχαν και ελληνικά πλοία.

Επίσης, το 1600 ο Μητροπολίτης Λαρίσης Διονύσιος, γνωστός ως Φιλόσοφος, ξεσήκωσε τους υπόδουλους Έλληνες στην ορεινή Θεσσαλία. Το κίνημά του όμως απέτυχε και ο ίδιος διέφυγε στη Ρώμη και έπειτα στην Ισπανία ζητώντας ενισχύσεις. Εννέα χρόνια αργότερα επέστρεψε στην τουρκοκρατούμενη Ελλάδα, παροτρύνοντας τους κατοίκους της Θεσπρωτίας να εξεγερθούν.

Οι Βενετοί, από την πλευρά τους, πολιορκήσαν την Αθήνα και το 1699 κατέλαβαν σχεδόν όλη την Πελοπόννησο, η οποία όμως πέρασε ξανά στην κατοχή των Οθωμανών ύστερα από δύο δεκαετίες. Έκτοτε η Βενετία σταμάτησε να παίζει ενεργό ρόλο στις ελληνικές υποθέσεις.

Τον 18ο αιώνα ανέλαβε δράση η Ρωσία. Οι ελπίδες των υποδούλων αναπτερώθηκαν, καθώς από την εποχή της Άλωσης κυκλοφορούσαν διαδόσεις για το «ξανθό γένος» του Βορρά που θα απελευθέρωνε τους Έλληνες. Το 1770 οι αδελφοί Ορλώφ έφτασαν στη Μάνη με Ρώσους και Έλληνες στρατιώτες, ενώ παράλληλα ο πρόκριτος Ιωάννης Βλάχος ή Δασκαλογιάννης ξεσήκωσε τα Σφακιά της Κρήτης. Στη Ναυμαχία του Τσεσμέ (στη σημερινή Τουρκία, απέναντι από τη Χίο) ο ολιγάριθμος ορθόδοξος στόλος νίκησε τους Οθωμανούς, αλλά οι συγκρούσεις τερματίστηκαν με τη Συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή (1774). Η συνθήκη αυτή είναι πο-

λύ σημαντική, αφού η Ρωσία θεώρησε πως απέκτησε το δικαίωμα να παρεμβαίνει στα εσωτερικά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, προκειμένου να προστατεύσει τους Χριστιανούς που ζούσαν εκεί. Επίσης, οι Έλληνες έμποροι απέκτησαν το δικαίωμα να υψώνουν στα καράβια τους τη ρωσική σημαία.

Με παρόμοιο τρόπο έδρασε λίγα χρόνια αργότερα και ο Λάμπρος Κατσώνης, που καταγόταν από τη Λιβαδειά και ήταν αξιωματικός του ρωσικού στρατού. Με ορμητήριο το νησί Κέα, έπλεε στο Αιγαίο με έναν μικρό στόλο, κάνοντας επιθέσεις εναντίον τουρκικών πλοίων. Στις ναυτικές επιχειρήσεις ήταν μαζί του και ο κλέφτης Γεώργιος Ανδρίτσος, ο πατέρας του ήρωα της Επανάστασης Οδυσσέα Ανδρούτσου.

Στα τέλη του 18ου αιώνα, λόγω της διάδοσης των φιλελεύθερων ιδεών της Γαλλικής Επανάστασης, οι ελπίδες των Ελλήνων για απελευθέρωση στράφηκαν και προς τους Γάλλους του Ναπολέοντα. Τον επαναστατικό αναβρασμό ενίσχυσαν και διάφορα δημοσιεύματα Ελλήνων Διαφωτιστών υπέρ των Γάλλων. Ωστόσο, πολύ σύντομα και αυτές οι ελπίδες διαψεύστηκαν. Γύρω στο 1800, οι υπόδουλοι Έλληνες είχαν πια συνειδητοποιήσει πως κάθε πρωτοβουλία για απελευθέρωση έπρεπε να προέλθει από τους ίδιους.

Γλωσσάρι

Αναπτρώνω: Ενθαρρύνω, εμπυχώνω, αναζωογονώ.

Οι πηγές αφηγούνται...

1. Οι ελπίδες των υπόδουλων Ελλήνων για την απελευθέρωση τους εναποτίθενται στους Ρώσους
«Ακόμα τούτ' την άνοιξι,
ραγιάδες*, ραγιάδες,
τούτο το καλοκαίρι,
καϋμένη Ρούμελη,
όσο να'ρθη ο Μόσκοβος*,
ραγιάδες, ραγιάδες,
να φέρη το σεφέρι*,
Μωρηά και Ρούμελη».

Κωνσταντίνου Ν. Σάθα, Τουρκοκρατούμενη Ελλάς.
Ιστορικόν Δοκίμιον περί των προς αποτίναξιν
του Οθωμανικού ζυγού Επαναστάσεων του ελληνικού
έθνους (1453-1821), Αθήνα 1869, σσ. 410-412.
(Απόδοση στα νέα ελληνικά)

* ραγιάδες = υπόδουλοι

* Μόσκοβος = Ρώσος

* σεφέρι = στράτευμα

2. Η διάψευση των προσδοκιών των Ελλήνων για τις προθέσεις των Ρώσων

«Ακόμη αυτή την άνοιξη, τούτο το καλοκαίρι,
αυτόν του χρόνου τον κακό, αυτό του καλοκαίρι,
μας ήρθε και ου Μόσκοβος κι ήφερε το σιφέρι,
και τάζει πως τάχατες τη λευτεριά θα φέρει.
Μα πού 'ν' η μαύρη λευτεριά; Αλίμονο σε μας, παιδιά,
Κι αλίμονο στην κλεφτουριά, πως δε θα την ιδούμε,
γιατί δεν πάσκισε* πιστά για να λευτερωθούμε.

Μας ήρθε και μας άναψε φωτιά απ' άκρη σε άκρη
Κι άφσι* να τη σβήσουμε με γιαίμα και με δάκρυ...».

Οι στίχοι αυτοί του ιερέα Παπακυρίτση, που γράφηκαν
το 1775, περιέχονται στη μελέτη του Ιωάννη Χασιώτη,
Μεταξύ οθωμανικής κυριαρχίας και ευρωπαϊκής
πρόκλησης, Θεσσαλονίκη 2001, σσ. 220-221.

* δεν πάσκισε = δεν κατέβαλε προσπάθεια

* άφσι = άφησε

3. Ο Κολοκοτρώνης γράφει για τα επαναστατικά σχέδια των Ελλήνων

«Εις τα 1805 πηγαίνω εις την Ζάκυνθον. Ο Αυτοκράτωρ
Αλέξανδρος κάμνει πρόσκλησιν διά να γραφθούν οι
Έλληνες εις τ στρατεύματα. Κάμνομεν όλοι μία αναφο-
ρά, Σουλιώται, Ρουμελιώται και Πελοποννήσιοι, εις τον
Αυτοκράτορα και του ζητούμεν βοήθειαν διά να ελευθε-
ρώσωμεν τον τόπον μας. Ο Αναγνωσταράς ενήργησε
να γίνη η αναφορά... Ομιλώ με τον Αρχηγόν των Ρωσι-
κών στρατευμάτων και με λέγει, ότι ο Αυτοκράτωρ τον
διέταξε να παραδεχθή* εις την δούλευσιν* όσους θέλουν
να έμβουν* και να υπάγουν* να κτυπήσουν τον Ναπο-
λέοντα. Του αποκρίνομαι: "Όσον διά το μέρος μου, δεν
εμβαίνω εις την δούλευσιν. Τι έχω να κάμω με τον
Ναπολέοντα; Αν θέλετε όμως στρατιώτας διά να ελευ-
θερώσωμεν την πατρίδα μας σε υπόσχομαι και πέντε
και δέκα χιλιάδας στρατιώτας. Μια φορά εβαπτισθή-
καμεν με το λάδι, βαπτιζόμεθα και μίαν με το αίμα και
άλλην μίαν διά την ελευθερίαν της πατρίδος μας"».

Κολοκοτρώνη Απομνημονεύματα, Καταγραφή Γ. Τερτσέ-
τη, επιμέλεια Τάσος Βουρνάς, Αθήνα 1983, σσ. 44-45.

* να παραδεχθή = να δεχθεί

- * εις την δούλευσιν = στην υπηρεσία του
- * να έμβουν = να μπουν
- * να υπάγουν = να πάνε

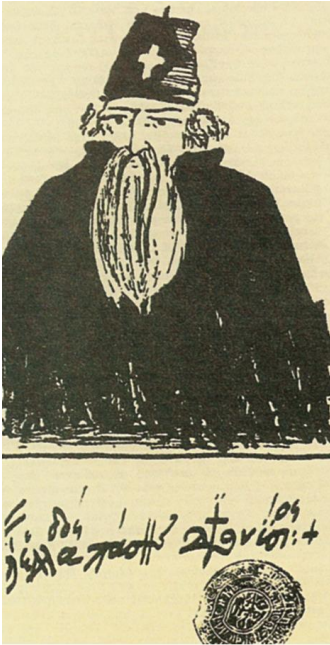
Ματιά στο παρελθόν

Η Ναυμαχία της Ναυπάκτου (Λεπάντο)

Η Ναυμαχία της Ναυπάκτου (1571) ανάμεσα στον ενωμένο στόλο των χριστιανικών κρατών της Δυτικής Ευρώπης και τους Οθωμανούς Τούρκους οδήγησε σε ολοκληρωτική σχεδόν καταστροφή του ναυτικού της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Στη ναυμαχία έλαβε μέρος και ο συγγραφέας του «Δον Κιχώτη», Μιχαήλ Θερβάντες, ο οποίος έγραψε ότι η νίκη αυτή, που συνέτριψε την οθωμανική αλαζονεία, ήταν η αφορμή για να διαλυθεί η εντύπωση που είχε ο χριστιανικός κόσμος πως οι Τούρκοι ήταν ανίκητοι. Ο θρίαμβος των χριστιανικών δυνάμεων στη Ναύπακτο βοήθησε επίσης να αναπτρωθούν οι ελπίδες των υπόδουλων Ελλήνων για ελευθερία.

◀ Χάρτης της Πελοποννήσου του 1545, Μαδρίτη, Εθνική Βιβλιοθήκη

◀ Ο Διονύσιος ο Φιλόσοφος, ο οποίος αποκαλούνταν ειρωνικά από τους εχθρούς του «Σκυλόσοφος». Το Σεπτέμβριο του 1611 βρήκε μαρτυρικό θάνατο από τους Τούρκους

▶ Η φρεγάτα του Λάμπρου Κατσώνη, χαλκογραφία

👉 Ερωτήματα

- Για ποιους λόγους απέτυχαν όλα τα επαναστατικά κινήματα πριν την Επανάσταση του 1821;
- Οι ξένες δυνάμεις βοήθησαν ουσιαστικά τους Έλληνες την περίοδο της Τουρκοκρατίας με βάση τα κείμενα των πηγών;

Κεφάλαιο 10

Οι αγώνες των Σουλιωτών

Οι ανυπότακτοι Σουλιώτες πρωταγωνίστησαν σε πολλές επαναστατικές ενέργειες εναντίον των Τούρκων. Πολλοί γνωστοί είναι οι αγώνες τους εναντίον του Αλή Πασά των Ιωαννίνων.

▲ Χαρακτικό με φανταστική παράσταση του Σουλίου, Αθήνα, Γεννάδειος Βιβλιοθήκη

Οι κάτοικοι του Σουλίου ήταν βοσκοί που μιλούσαν ελληνικά και αρβανίτικα. Συχνά έκαναν επιδρομές στα χωριά του κάμπου, για να εξασφαλίσουν ζώα και γεννήματα. Οι δύσκολες συνθήκες ζωής των Σουλιωτών, η πολύχρονη ενασχόλησή τους με τα όπλα, η άριστη γνώση του εδάφους, το ομαδικό πνεύμα και κυρίως η εξαιρετική τους τόλμη, τους είχαν μεταμορφώσει σε ικανότατους πολεμιστές. Οι Σουλιώτες συνήθιζαν να πολεμούν οχυρωμένοι πίσω από φυσικά εμπόδια. Δρούσαν ακόμη και τη νύχτα, ενώ δεν δίσταζαν να επιτεθούν με τα σπαθιά τους σε μεγαλύτερο αριθμό αντιπάλων, αιφνιδιάζοντάς τους.

Μάταια οι Τούρκοι προσπαθούσαν να υποτάξουν τους Σουλιώτες. Το Σούλι, απέχοντας 20 χιλιόμετρα από τη θάλασσα, μπορούσε να προμηθεύεται χρήματα, όπλα και πυρομαχικά, τα οποία έστελναν από τα Επτάνησα οι ξένες δυνάμεις κάθε φορά που συγκρούονταν με την Υψηλή Πύλη.

Περισσότερο αποτελεσματικός, ο Αλή Πασάς των Ιωαννίνων πέτυχε με διάφορους τρόπους να διώξει από το Σούλι ορισμένους από τους αρχηγούς, αδυνατίζοντας έτσι την άμυνά του. Τελικά οι Τούρκοι κατάφεραν να κατακτήσουν το Σούλι το 1803, μετά από πολλές προσπάθειες. Κατέλαβαν τον οχυρό λόφο Κούγκι, όμως ο καλόγερος Σαμουήλ, που τον κρατούσε ελεύθερο ως την τελευταία στιγμή, ανατινάχθηκε μαζί τους. Τότε κάποιοι Σουλιώτες έσπασαν τον κλοιό των Τούρκων με έφοδο και πέρασαν τελικά στην Κέρκυρα, ενώ οι υπόλοιποι συνθηκολόγησαν, αφού τους υποσχέθηκαν ότι θα εγκαταλείψουν με ασφάλεια το Σούλι και θα καταφύγουν με τα όπλα τους στην Πρέβεζα.

Οι Σουλιώτες στα Επτάνησα υπηρέτησαν αρχικά τους Ρώσους και στη συνέχεια τους Γάλλους κυρίαρχους. Το 1820, λίγο πριν τη Μεγάλη Επανάσταση, κλή-

θηκαν από τους Τούρκους να κατοικήσουν μόνιμα στο Σούλι, με τον όρο να βοηθήσουν το Σουλτάνο να εξο- ντώσει τον Αλή Πασά, με τον οποίο βρισκόταν σε πό- λεμο. Οι Σουλιώτες συμφώνησαν και επέστρεψαν στα χωριά τους, αποκρούοντας με επιτυχία τους στρατιώτες του Αλή Πασά που έρχονταν εναντίον τους. Το 1822, όμως, έμειναν αβοήθητοι. Καταπονημένοι, εγκατέλειψαν οριστικά το Σούλι και διασκορπίστηκαν στη Στερεά Ελ- λάδα και την Πελοπόννησο. Κατά τη διάρκεια της Μεγά- λης Επανάστασης του 1821 πολλοί Σουλιώτες ανέπτυ- ξαν σημαντική δράση ως οπλαρχηγοί, έχοντας τη φήμη των γενναίων και αδάμαστων πολεμιστών του έθνους.

Γλωσσάρι

Γεννήματα: Τα δημητριακά.

Υψηλή Πύλη: Η Οθωμανική Αυτοκρατορία.

Συνθηκολογώ: Υπογράφω συμφωνία συνήθως μετά από πόλεμο.

Οι πηγές αφηγούνται...

1. Επιστολή των κατοίκων του Σουλίου στον Αλή Πασά (απόδοση στα νέα ελληνικά)

«Βεζύρ Αλή Πασά σε χαιρετούμεν.

Η πατρίς μας είναι απείρως γλυκυτέρα και από τα πουγκεία* σου, και από τους ευτυχείς τόπους, τους οποίους υπόσχεσαι να μας δώσεις. Όθεν* ματαίως κοπιάζεις, επειδή η ελευθερία μας δεν πωλείται, ούτ' αγοράζεται σχεδόν με όλους τους θησαυρούς της γης,

παρά με το αίμα και θάνατον έως του τελευταίου Σουλιώτου. (Όλοι οι Σουλιώτες μικροί και μεγάλοι)».

Χριστόφορου Περραιβού, Ιστορία Σύντομος του Σουλίου και Πάργας, τόμ. 1, Παρίσι 1803, σ. 54.

* πουγκεία = χρηματικά ποσά

* όθεν = γι' αυτό

2. Οι άγραφοι νόμοι των Σουλιωτών

«Τα έθιμα και οι θεσμοί των Σουλιωτών υποχρέωναν κάθε πατριώτη να είναι ευσπλαχνικός προς τους ομογενείς και τους ομοθρήσκους του και σε κάθε περίπτωση να τους βοηθά. Να είναι επίσης πιστός στη θρησκεία του και άσπονδος εχθρός της οθωμανικής τυραννίας. Όποιος ήταν δειλός στον πόλεμο, όλοι τον περιφρονούσαν. Επίσης κατέκριναν όποιον είχε πληγωθεί στην πλάτη, γι' αυτό και οι ηλικιωμένοι που ήταν γονείς γενναίων ανδρών συνήθιζαν να περηφανεύονται στις συναναστροφές τους και να λένε: "Ευχαριστώ το Θεό γιατί τα παιδιά μου σκοτώθηκαν ή τραυματίστηκαν στη μάχη και κανένας δεν χτυπήθηκε από πίσω". Αυτά πίστευαν για τη γενναιότητα και τη δειλία και γι' αυτό οι Σουλιώτες ποτέ δεν έδειχναν τα νώτα τους στους εχθρούς, αλλά έπρεπε ή να νικήσουν ή να σκοτωθούν ένδοξα».

Λάμπρου Κουτσονίκα, Γενική Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως, τόμ. 1, Αθήνα 1863, σσ. 24-25.
(Απόδοση στα νέα ελληνικά)

👁️ Ματιά στο παρελθόν

Επαφές των Σουλιωτών με τους Ρώσους

Οι Σουλιώτες βρίσκονταν για καιρό σε επαφή με τους Ρώσους, με σκοπό να οργανώσουν από κοινού επανάσταση εναντίον των Οθωμανών Τούρκων. Τον Απρίλιο του 1790 μια αντιπροσωπεία από τους Σουλιώτες έγινε δεκτή από την Αυτοκράτειρα της Ρωσίας Αικατερίνη και ζήτησε τη βοήθειά της για να απελευθερωθούν, όπως έλεγαν, οι απόγονοι «των αρχαίων Αθηναίων και Λακεδαιμονίων». Η τσαρίνα υποσχέθηκε να προσφέρει τη βοήθειά της, ωστόσο οι υποσχέσεις της δεν πραγματοποιήθηκαν στο βαθμό που οι Έλληνες περίμεναν.

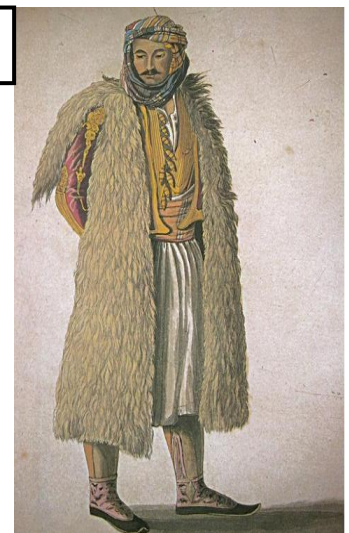
Η Αικατερίνη Β', Πετρούπολη,
Πινακοθήκη Πέτερκοφ

1

◀ Ο Αλή Πασάς των Ιωαννίνων

2

▲ Σουλιώτης, έγχρωμη χαλκογραφία, Αθήνα, Γεννάδειος Βιβλιοθήκη

3

▶ Σουλιώτης, έγχρωμη λιθογραφία

4

▲ Ο Σουλιώτης οπλαρχηγός Λάμπρος Τζαβέλας
μπροστά στον Αλή Πασά,
λιθογραφία, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

5

Άποψη του Σουλίου, λιθογραφία
επιχρωματισμένη

🔑 Ερωτήματα

- Για ποιους λόγους οι Σουλιώτες ήταν γνωστοί ως ικανότατοι πολεμιστές;
- Ποιο ήταν το υπέρτατο αγαθό για τους Σουλιώτες με βάση τα κείμενα των πηγών;

ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Οι Έλληνες κάτω από την οθωμανική και τη Λατινική κυριαρχία (1453-1821)

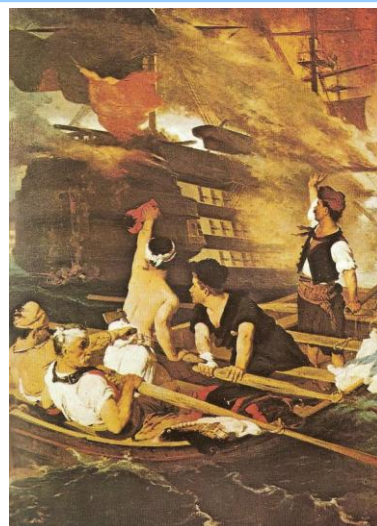
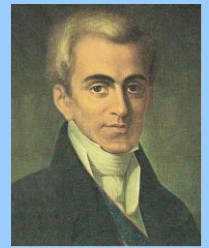
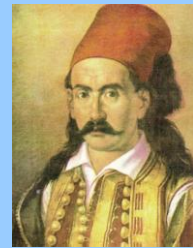
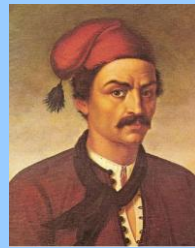
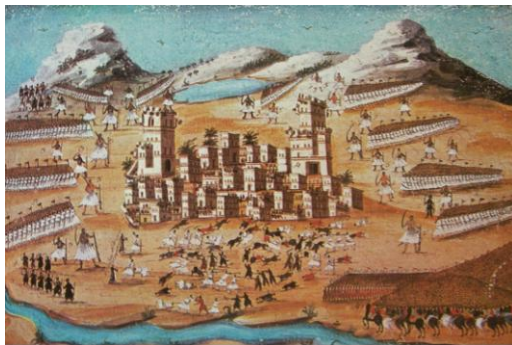
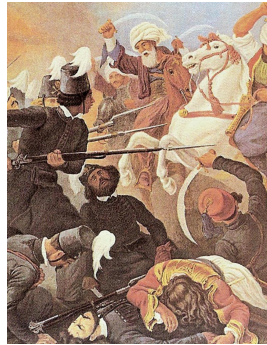
ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

- Η κατάκτηση των ιστορικών ελληνικών χωρών από τους Λατίνους και τους Οθωμανούς Τούρκους είχε δραματικές συνέπειες στη ζωή των υπόδουλων Ελλήνων.
- Οι διακρίσεις σε βάρος των υπόδουλων Ελλήνων ήταν πολλές, ιδιαίτερα στον τομέα της φορολογίας. Είχαν μάλιστα ως συνέπεια να μεταναστεύσουν αρκετοί Έλληνες σε διάφορες χώρες της Ευρώπης και να ιδρύσουν παροικίες εκεί.
- Ο Πατριάρχης, οι Φαναριώτες σε κεντρικό επίπεδο και οι προεστοί ή δημογέροντες στις τοπικές κοινότητες αποτελούσαν τη θρησκευτική και πολιτική ηγεσία των Ελλήνων την περίοδο της Τουρκοκρατίας.
- Ανάμεσα στους υπόδουλους Έλληνες που αντιστάθηκαν στην οθωμανική κυριαρχία ξεχωρίζουν οι κλέφτες. Περιοχές όπως το Σούλι και η Μάνη, έμειναν γνωστές για το αδούλωτο πνεύμα τους.
- Οι δάσκαλοι του Γένους με τη διδασκαλία και τα κείμενα τους φρόντισαν για τη διατήρηση της ελληνικής παιδείας κατά την Τουρκοκρατία.
- Κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας σημειώθηκαν αρκετές εξεγέρσεις εναντίον των Οθωμανών Τούρκων. Έως τις αρχές του 19ου αιώνα όλες οι εξεγέρσεις απέτυχαν, κράτησαν όμως ζωντανή την επαναστατική διάθεση των Ελλήνων.

ΕΝΟΤΗΤΑ Γ

Η Μεγάλη Επανάσταση (1821 -1830)

Τρίτη Ενότητα

Η Μεγάλη Επανάσταση (1821 -1830)

Θεόδωρος Βρυζάκης, «Υπέρ Πατρίδος το Παν»,
πίνακας του 1858, Αθήνα, Εθνική Πινακοθήκη -
Μουσείο Αλέξανδρου Σούτζου

Εισαγωγή

Η Μεγάλη Επανάσταση του 1821 αποτελεί την κορυφαία προσπάθεια των Ελλήνων να αποκτήσουν την ελευθερία τους. Παρά τις δυσκολίες και τα προβλήματα, εσωτερικά και εξωτερικά, η Επανάσταση πέτυχε τελικώς το στόχο της. Μέσα σε σχετικά σύντομο διάστημα, ως το 1830, η Ελλάδα κέρδισε την ανεξαρτησία της έστω και με περιορισμένα σύνορα. Η ελεύθερη εθνική ζωή ξεκίνησε και τέθηκαν νέοι εθνικοί στόχοι.

Η δεύτερη ενότητα αποτελείται από δεκαοχτώ κεφάλαια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. Η Φιλική Εταιρεία

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. Η εξέγερση στη Μολδοβλαχία

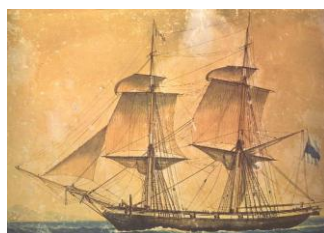
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. Η επανάσταση στην Πελοπόννησο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. Η επανάσταση στη Στερεά Ελλάδα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5. Η επανάσταση στα νησιά του Αιγαίου

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6. Η επανάσταση στην Ήπειρο, τη Θεσσαλία και τη Μακεδονία

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7.
Η άλωση
της Τριπολιτσάς

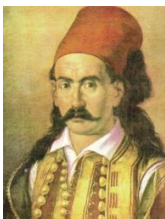
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8.
Οι αγώνες
του Κανάρη

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9.
Η εκστρατεία
του Δράμαλη-
Δερβενάκια

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10.
Ο Μάρκος
Μπότσαρης

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11.
Ο Ιμπραήμ
στην Πελοπόννησο
ο Παπαφλέσσας

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 12.
Η δεύτερη
πολιορκία
του Μεσολογγίου
- ο Διονύσιος
Σολωμός

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 13.
Οι αγώνες
του
Καραϊσκάκη

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 14.
Ο
Φιλελληνισμός

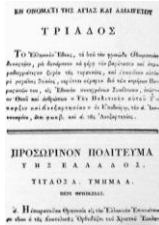

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 15.
Η παρέμβαση
των Μεγάλων
Δυνάμεων
και η Ναυμαχία
του Ναυαρίνου

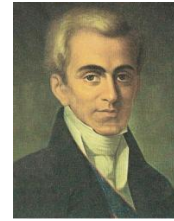
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 16.

Οι Εθνοσυνελεύσεις και η πολιτική οργάνωση του Αγώνα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 17.

Ο Ιωάννης Καποδίστριας και το έργο του

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 18.

Το τέλος της Επανάστασης και η ελληνική ανεξαρτησία

1821: Έναρξη της ελληνικής Επανάστασης
1830: Η ελληνική Επανάσταση φτάνει στο τέλος της
Η Ελλάδα γίνεται ανεξάρτητο κράτος

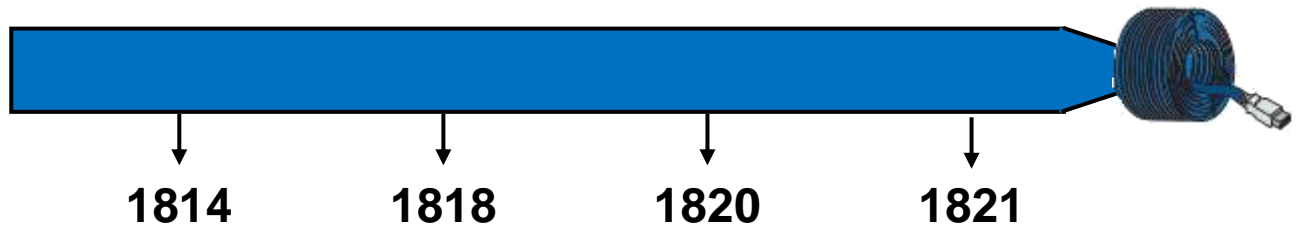
Κεφάλαιο 1

Η Φιλική Εταιρεία

Η Φιλική Εταιρεία ιδρύθηκε επτά χρόνια πριν από την έναρξη της Μεγάλης Επανάστασης του 1821, με σκοπό να συντονίσει τις προσπάθειες των υπόδουλων Ελλήνων για την απελευθέρωσή τους. Η οργάνωση ιδρύθηκε μυστικά στην Οδησό της Ρωσίας, το 1814, από τρεις άσημους εμπόρους, τον Εμμανουήλ Ξάνθο, το Νικόλαο Σκουφά και τον Αθανάσιο Τσακάλωφ.

▲ Ο όρκος των Φιλικών

- 1814:** Ίδρυση Φιλικής Εταιρείας στην Οδησσό της Ρωσίας
- 1818:** Μεταφορά της έδρας της Φιλικής Εταιρείας στην Κωνσταντινούπολη
- 1820:** Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης αναλαμβάνει την αρχηγία της Φιλικής Εταιρείας
- 1821:** Έκρηξη της Επανάστασης

Οι ιδρυτές της Φιλικής Εταιρείας προχώρησαν στην εγγραφή μελών στις ελληνικές παροικίες του εξωτερικού και στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες, ενθαρρυνόμενοι από το επαναστατικό πνεύμα του Ρήγα Βελεστινλή, τους αγώνες του Λάμπρου Κατσώνη και των Σουλιωτών καθώς και την αναταραχή που προκαλούσαν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία απείθαρχοι πασάδες. Οι Φιλικοί, όπως αποκαλούνταν τα μέλη της, χρησιμοποιούσαν κρυπτογραφικό κώδικα για να επικοινωνούν μεταξύ τους και υπέγραφαν με ψευδώνυμα. Η μήσή τους στην οργάνωση είχε τη μορφή ιεροτελεστίας, που τη σφράγιζε ο όρκος μπροστά σε ιερέα.

Οι Φιλικοί άφηναν να εννοείται ότι πίσω από την Εταιρεία υπήρχε μία Μεγάλη Δύναμη, που ήθελε την απελευθέρωση των Ελλήνων. Πολλοί πίστευαν ότι πίσω από την μυστική Αρχή της Φιλικής Εταιρείας κρυβόταν η Ρωσία, ωστόσο οι ηγέτες της γνώριζαν καλά, παρόλο που δεν το φανέρωναν, ότι η οργάνωση στηριζόταν στον ενθουσιασμό των λογίων πατριωτών και στα χρήματα που κατέβαλλαν τα εγγραφόμενα μέλη της, ιδίως οι υπάλληλοι και οι έμποροι. Ήταν ένα σχέδιο παράτολμο για όποιον λογάριαζε τα εμπόδια που υπήρχαν, το οποίο όμως τελικά πέτυχε.

Τα μέλη της Φιλικής Εταιρείας στην αρχή ήταν ελάχιστα. Το 1818, όμως, η οργάνωση μετέφερε την έδρα της στην καρδιά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, την Κωνσταντινούπολη. Τότε η στρατολόγηση μελών επεκτάθηκε σε ολόκληρη την Οθωμανική Αυτοκρατορία και στη σημερινή Ελλάδα. Σ' αυτήν μυήθηκαν πολλοί από τους πρωταγωνιστές του Αγώνα, όπως ο αρχιμανδρίτης Γρηγόριος Δικαίος ή Παπαφλέσσας, ο πρώην κλέφτης Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, οι οπλαρχηγοί Ιωάννης Φαρμάκης και Γεωργάκης Ολύμπιος και αρκετοί άλλοι. Την οργάνωση βοήθησε αποφασιστικά και

ο μεγαλέμπορος Παναγιώτης Σέκερης, που πρόσφερε μεγάλο μέρος της περιουσίας του.

Τα μέλη της Φιλικής Εταιρείας σταδιακά αυξήθηκαν. Οι ηγέτες της πρότειναν στον Ιωάννη Καποδίστρια, που ήταν τότε υπουργός των Εξωτερικών της Ρωσίας, να τεθεί επικεφαλής της. Εκείνος αρνήθηκε, γιατί πίστευε ότι οι συνθήκες που επικρατούσαν στην Ευρώπη δεν ήταν ευνοϊκές για τους Έλληνες. Μετά την άρνησή του, η αρχηγία προσφέρθηκε το 1820 στον Αλέξανδρο Υψηλάντη, στρατηγό και υπασπιστή του Τσάρου, ο οποίος δέχτηκε με προθυμία τον ανώτατο τίτλο του Γενικού Εφόρου λαμβάνοντας άδεια απουσίας δύο χρόνων από τη ρωσική αυλή.

Με την προσχώρηση του Υψηλάντη, εντάθηκαν οι προετοιμασίες για τη Μεγάλη Επανάσταση. Σύμφωνα με τα σχέδια των Φιλικών, η Επανάσταση επρόκειτο να ξεκινήσει ταυτόχρονα στη Μολδοβλαχία και στην Πελοπόννησο, ώστε να διασπαστεί ο οθωμανικός στρατός, ο οποίος βρισκόταν ήδη σε πόλεμο με τον Αλή Πασά στα Ιωάννινα, ενώ και στην Κωνσταντινούπολη θα ξεσπούσαν ταραχές. Ζητήθηκε επίσης από τους Σέρβους και τους Βούλγαρους, που ήταν κι αυτοί υπόδουλοι των Οθωμανών Τούρκων, να επαναστατήσουν ενώ πιθανή φαινόταν και η εμπλοκή των Ρώσων, αν οι Τούρκοι περνούσαν τον Δούναβη.

Γλωσσάρι

Απείθαρχοι πασάδες: Πασάδες που δεν υπάκουαν πάντοτε στις διαταγές του Σουλτάνου.

Κρυπτογραφικός κώδικας: Η γραφή με σύμβολα, προκειμένου να μην γίνεται κατανοητή από άλλους.

Μολδοβλαχία: Πρόκειται για τις δύο ημιαυτόνομες περιοχές στα βόρεια σύνορα της Οθωμανικής

Αυτοκρατορίας, τη Μολδαβία και τη Βλαχία, τις οποίες κατά τον 18ο αιώνα κυβερνούσαν Έλληνες Φαναριώτες. Σήμερα κατά το μεγαλύτερο μέρος τους αποτελούν τμήμα της Ρουμανίας.

Δούναβης: Ποταμός της Κεντροανατολικής Ευρώπης.

Οι πηγές αφηγούνται...

1. Ο όρκος των Φιλικών (απόδοση στα νέα ελληνικά)
«Ορκίζομαι οικειοθελώς ενώπιον του αληθινού Θεού ότι θα είμαι για όλη μου τη ζωή απόλυτα πιστός στην Εταιρεία. Ορκίζομαι ότι δεν θα φανερώσω το παραμικρό από τα Σημεία και τους λόγους της, ούτε θα σταθώ για κανέναν λόγο η αφορμή να καταλάβουν ποτέ οι άλλοι, ούτε οι συγγενείς ούτε ο Πνευματικός ούτε ο φίλος μου, ότι γνωρίζω ο,τιδήποτε σχετικά με αυτά... Ορκίζομαι ότι θα τρέφω στην καρδιά μου αδιάλλακτο μίσος κατά των τυράννων της Πατρίδας μου, κατά των οπαδών και κατά των ομοφρόνων τους. Θα ενεργώ πάντα με τρόπο που να τους βλάπτει και όταν το επιτρέψουν οι εξελίξεις θα συμβάλλω στην πλήρη καταστροφή τους...».

2. Προετοιμασία της Επανάστασης (απόδοση στα νέα ελληνικά)

«Κατάλαβα τότε, πως ό,τι κάνουμε θα το κάνουμε μόνοι μας και ότι δεν έχουμε καμία ελπίδα από τους ξένους. Ο Τζωρτζ* πήγε στη Νεάπολη, έγινε εκεί στρατηγός. Με προσκάλεσε με δύο γράμματά του, αλλά επειδή ήξερα για την Εταιρία δεν δέχθηκα, αλλά κοίταξα πότε θα επαναστατήσουμε για την πατρίδα μας. Για την Εταιρία μου είπε ο Πάγκαλος**. Έπειτα πέρασε ο Αριστείδης ο Παπάς και ο Αναγνωσταράς μου έφερε γράμμα από την Εταιρία, και τότε άρχισα να κατηχώ κι εγώ διάφορους

στην Ζάκυνθο και την Κεφαλονιά και διάφορους καπεταναίους σπετσιώτικων και υδραϊκών караβιών. Στα 1820 έλαβα γράμματα από τον Υψηλάντη για να είμαι έτοιμος, όπως και όλοι οι δικοί μας. Εικοστή πέμπτη Μαρτίου ήταν η μέρα της γενικής επανάστασης».

Κολοκοτρώνη Απομνημονεύματα, Καταγραφή Γ. Τερτσέτη, επιμέλεια Τάσος Βουρνάς, Αθήνα 1983, σ. 69.

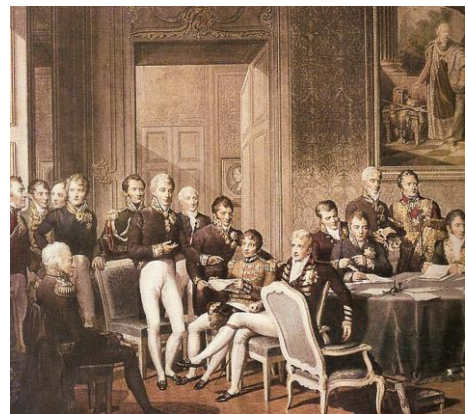
* Πρόκειται για τον Άγγλο στρατιωτικό Ρ. Τσωρτς.

** Πρόκειται για τον Νικόλαο Πάγκαλο, ταγματάρχη του ρωσικού στρατού.

Ματιά στο παρελθόν

Η Ιερή Συμμαχία

Η σύσταση της Φιλικής Εταιρείας έγινε σε μια ιδιαίτερα δυσμενή για την ελληνική υπόθεση στιγμή. Το 1815 νικήθηκε οριστικά ο Ναπολέοντας και οι φιλελεύθερες ιδέες της Γαλλικής Επανάστασης παραμερίστηκαν. Τότε ιδρύθηκε η Ιερή Συμμαχία με πρωτοβουλία των νικητών (κυρίως της Αυστρίας, της Ρωσίας και της Πρωσίας), οι οποίοι επιθυμούσαν να διατηρηθεί το «παλαιό μοναρχικό καθεστώς». Για τον λόγο αυτό, ήταν αντίθετοι σε κάθε επαναστατική κίνηση, καταδικάζοντάς την ως επικίνδυνη.

Το Συνέδριο της Βιέννης (1815)

1

2

3

▲ Οι ιδρυτές της Φιλικής Εταιρείας, Εμμανουήλ Ξάνθος (αριστερά), Νικόλαος Σκουφάς (μέση) και Αθανάσιος Τσακάλωφ (δεξιά), Αθήνα, Γεννάδειος Βιβλιοθήκη

4

▶ Παράσταση της σκλαβωμένης Ελλάδας, Αθήνα, Μουσείο Μπενάκη

**ΤΟ ΟΙΚΗΜΑ ΑΥΤΟ ΥΠΗΡΞΕ ΤΟ ΚΕΝΤΡΟ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΜΥΣΤΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗΣ
ΠΑΤΡΙΩΤΙΚΗΣ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ ΤΗΣ ΦΙΛΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΠΟΥ ΙΔΡΥΘΗΚΕ ΣΤΗΝ ΟΔΗΣΣΟ ΣΤΑ 1814
ΚΑΙ ΤΟ 1821 ΜΠΗΚΕ ΕΠΙΚΕΦΑΛΗΣ
ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΟΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΤΙΚΗΣ ΠΑΛΗΣ
ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ ΕΝΑΝΤΙΑ
ΣΤΟΝ ΟΘΩΜΑΝΙΚΟ ΖΥΓΟ.**

6

У ЦЬОМУ БУДИНКУ
ЗНАХОДИВСЯ ЦЕНТР
ЗАСНОВАНОЇ В ОДЕСІ
В 1814 РОЦІ
ГРЕЦЬКОЇ ТАЄМНОЇ
РЕВОЛЮЦІЙНО-ПАТΡΙΩΤΙΚΗΣ
ΟΡΓΑΝΙΣΑШІ „ΦΙΛΙΚΙ ΕΤΕΡΙΑ”,
ЯКА ОЧОЛИЛА В 1821 РОЦІ
НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНУ
БОРІТЬБУ ГРЕЦЬКОГО НАРОДУ
ПРОТИ ОТТОМАНСЬКОГО ІГА.

ΤΟ ΟΙΚΗΜΑ ΑΥΤΟ ΥΠΗΡΞΕ ΤΟ ΚΕΝΤΡΟ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΜΥΣΤΙΚΗΣ
ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗΣ ΠΑΤΡΙΩΤΙΚΗΣ
ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ ΤΗΣ ΦΙΛΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΠΟΥ ΙΔΡΥΘΗΚΕ ΣΤΗΝ ΟΔΗΣΣΟ
ΣΤΑ 1814 ΚΑΙ ΤΟ 1821 ΜΠΗΚΕ
ΕΠΙΚΕΦΑΛΗΣ
ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΟΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΤΙΚΗΣ
ΠΑΛΗΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ ΕΝΑΝΤΙΑ
ΣΤΟΝ ΟΘΩΜΑΝΙΚΟ ΖΥΓΟ.

▲ Το σπίτι στην Οδησσό της Ρωσίας,
στο οποίο ιδρύθηκε η Φιλική Εταιρεία και
η πλάκα που έχει εντοιχιστεί στην πρόσοψή του

🔑 Ερωτήματα

- Με ποιους τρόπους έδρασε η Φιλική Εταιρεία και ποιοι ήταν οι στόχοι της;
- Για ποιους λόγους πιστεύετε ότι ο Κολοκοτρώνης (Πηγή 2) υποστηρίζει πως οι Έλληνες θα έπρεπε να βασίζονται μόνο στις δικές τους δυνάμεις; Στην απάντηση θα σας βοηθήσει η «Ματιά στο παρελθόν» και όσα έχετε διδαχτεί στην προηγούμενη ενότητα.

Κεφάλαιο 2

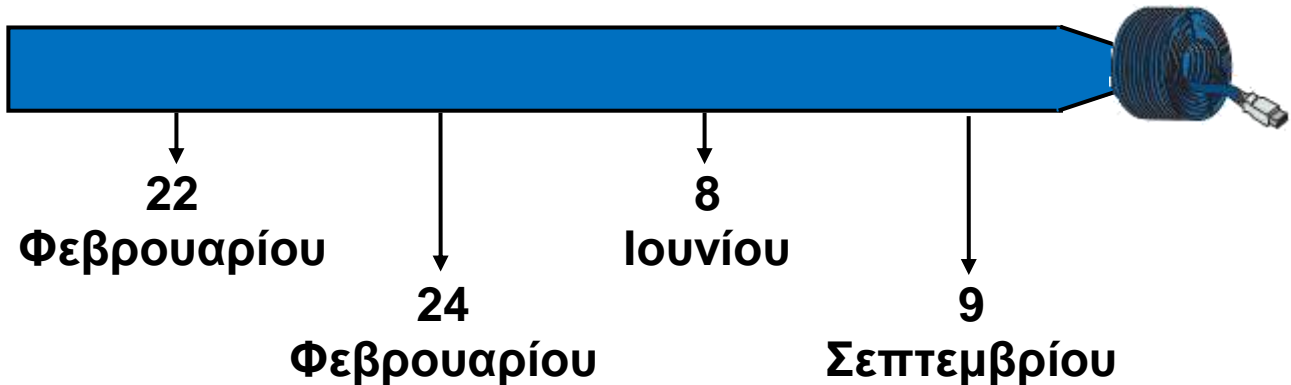
Η εξέγερση στη Μολδοβλαχία

Τον Φεβρουάριο του 1821 ο υπασπιστής του Ρώσου τσάρου, Αλέξανδρος Υψηλάντης, ηγήθηκε της εξέγερσης εναντίον των Τούρκων στη Μολδοβλαχία. Ωστόσο, μετά από επτά μήνες, η εξέγερση καταπνίγηκε από τον οθωμανικό στρατό.

▲ Η καταστροφή του Ιερού Λόχου, πίνακας του Πέτερ φον Ες, Αθήνα, Γεννάδειος Βιβλιοθήκη

Τα γεγονότα της εξέγερσης στη Μολδοβλαχία το 1821

22 Φεβρουαρίου: Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης περνά τον Προύθο

24 Φεβρουαρίου: Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης εκδίδει την προκήρυξη «Μάχου υπέρ Πίστεως και Πατρίδος»

8 Ιουνίου: Καταστροφή στο Δραγατσάνι

9 Σεπτεμβρίου: Ανατίναξη μονής Σέκου

Οσο περνούσε ο καιρός, η Φιλική Εταιρεία κατέστρωνε πολλά επαναστατικά σχέδια για τον τόπο και τον τρόπο έναρξης της Επανάστασης. Τελικά αποφασίστηκε να ξεκινήσει η Επανάσταση από τις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες (σημερινή Μολδαβία και Ρουμανία), όπου δεν υπήρχε οθωμανικός στρατός, οι ηγεμόνες τους ήταν Έλληνες Φαναριώτες και κατοικούσαν εκεί πολλοί Έλληνες. Επίσης, στη Βλαχία είχαν αναπτύξει ένοπλη δράση εναντίον της οθωμανικής κυριαρχίας οι οπλαρχηγοί Ιωάννης Φαρμάκης και Γεωργάκης Ολύμπιος.

Υπολογίζοντας στη ρωσική βοήθεια, ο Αλέξανδρος Υψηλάντης πέρασε τον Φεβρουάριο του 1821 τον ποταμό Προύθο και μπήκε στη Μολδαβία. Η Επανάσταση άρχισε και οι πρώτες δυσκολίες έκαναν την εμφάνισή τους. Τότε ο Υψηλάντης με τους περίπου 2.000 άντρες που συγκέντρωσε, στράφηκε προς το Βουκουρέστι. Στις 24 Φεβρουαρίου ο Υψηλάντης κυκλοφόρησε προκήρυξη με τίτλο «Μάχου υπέρ Πίστεως και Πατρίδος» και κάλεσε στα όπλα τους Έλληνες της περιοχής. Λίγες ημέρες αργότερα οι επαναστάτες κατέλαβαν το Βουκουρέστι, αλλά τελικά αποσύρθηκαν στα ορεινά αναμένοντας τις εξελίξεις.

Η εξέγερση στη Μολδοβλαχία καταδικάστηκε από τις Μεγάλες Δυνάμεις καθώς και από τον Πατριάρχη Γρηγόριο Ε΄, ο οποίος ενήργησε υπό την πίεση των Τούρκων. Αλλά και ο τσάρος της Ρωσίας καθαίρεσε τον Υψηλάντη από το αξίωμα του αξιωματικού του ρωσικού στρατού και έδωσε άδεια στα οθωμανικά στρατεύματα να εισβάλουν στην περιοχή.

Ο Υψηλάντης, με μερικές χιλιάδες πεζούς και λιγοστούς ιππείς, αντιμετώπισε τον πολυάριθμο οθωμανικό στρατό, που κινήθηκε εναντίον του, σε πολλές μάχες. Η αποφασιστικότερη από τις μάχες αυτές δόθηκε τον

Ιούνιο του 1821 στο χωριό Δραγατσάνι και τελείωσε με ήττα των Ελλήνων. Ιδιαίτερα ο Ιερός Λόχος, το στρατιωτικό σώμα που αποτελούνταν από εθελοντές Έλληνες σπουδαστές των παροικιών, έχασε περισσότερα από τα μισά μέλη του.

Καταδιωκόμενος ο Υψηλάντης, πέρασε στην Αυστρία μαζί με τον Κοζανίτη υπασπιστή του Γεώργιο Λασσάνη, μερικούς αξιωματικούς και αρκετούς στρατιώτες. Άλλοι Έλληνες αντιστάθηκαν με επιτυχία στο Σκουλένι αλλά τελικά διαλύθηκαν, ενώ περίπου 100 κατόρθωσαν να φτάσουν πεζοπορώντας στην Ελλάδα. Οι αρχηγοί Ιωάννης Φαρμάκης και Γεωργάκης Ολύμπιος νικήθηκαν τον Σεπτέμβριο του 1821 πολεμώντας εναντίον των Τούρκων. Ο Γεωργάκης Ολύμπιος και οι συμπολεμιστές του ανατινάχθηκαν στη μονή Σέκου, για να μην πιαστούν αιχμάλωτοι.

Η επτάμηνη εξέγερση στη Μολδοβλαχία μπορεί να τερματίστηκε, κατάφερε ωστόσο να διασπάσει τα οθωμανικά στρατεύματα και να επιταχύνει την επανάσταση στην Ελλάδα. Συνέβαλε έτσι αποφασιστικά στην απελευθέρωση του Έθνους.

Γλωσσάρι

Βουκουρέστι: Σημερινή πρωτεύουσα της Ρουμανίας (τότε της Βλαχίας).

Προκήρυξη: Κείμενο που δημοσιοποιείται και εξαγγέλλει τους λόγους μιας πολιτικής πράξης.

Προύθος: Παραπόταμος του Δούναβη, σύνορο της Ρουμανίας και της Μολδαβίας. Αποτελούσε φυσικό σύνορο ανάμεσα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία και τη Ρωσία.

🗨️ Οι πηγές αφηγούνται...

1. Επιστολή του Αλέξανδρου Υψηλάντη στον Εμμανουήλ Ξάνθο, Ιάσιο, 26 Φεβρουαρίου 1821

«Ο ενθουσιασμός είναι τεράστιος εδώ, δεν ξέρω πού να βάλω αυτούς που φτάνουν. Πρέπει να μαζευτούν από παντού χρήματα, το ίδιο και άρματα και... και... και... Ξέρω ότι ο ζήλος σου, Ξάνθε μου, κάτι θα κάμει. Ελπίζω, με τη βοήθεια του Θεού να δοξαστούμε με το υπέρτατο όνομα των ελευθερωτών της Πατρίδας».

Εμμανουήλ Ξάνθου, Απομνημονεύματα περί της Φιλικής Εταιρίας, επιμέλεια Απ. Β. Δασκαλάκης, Αθήνα χχ, σ. 162.

2. Η καταστροφή του Ιερού Λόχου

«Έτσι χάθηκε μέσα σε λίγη ώρα μία από τις γλυκύτερες ελπίδες της Ελλάδας, ο Ιερός Λόχος. Αλλά, έστω και αν νικήθηκε, αφού εγκαταλείφθηκε μόνος και τόσο ολιγάριθμος απέναντι σε υπεράριθμο εχθρό, επιβεβαίωσε, υπό την ηγεσία πατριώτη και γενναίοψυχου αρχηγού, του Νικολάου Υψηλάντη, τι μπορεί να κατορθώσει το πατριωτικό αίσθημα, η στρατιωτική τάξη και η αγάπη προς κάθε τι το ευγενές νέων καλής ανατροφής, έστω κι αν αυτοί μόλις είχαν επιστρατευθεί και μόλις είχαν διδαχθεί τη χρήση της λόγχης. Ως τέτοιος ο νέος Ιερός Λόχος αναδείχθηκε αντάξιος της τιμής του αρχαίου και όπως εκείνος γράφτηκε στην αρχαία ελληνική ιστορία, έτσι και αυτός γράφτηκε στη νέα, γενόμενος σε μικρογραφία το πιστό αντίγραφο του πρωτοτύπου. Ευτυχισμένες οι ψυχές των ιερολοχιτών! Με όση προθυμία και τιμή προσήλθατε σφάγια ιερά υπέρ της πατρίδας, με τόση χάρη να δεχθείτε από τις ουράνιες δυνάμεις την

τιμή εκείνη, την οποία ως οφειλή προσφέρει στο όνομα και τη μνήμη σας το σύνολο των γνήσιων βλαστών της Ελλάδας».

Ιωάννου Φιλήμονος, Δοκίμιον Ιστορικών
περί της Ελληνικής Επανάστασεως, Αθήνα 1859, σ. 183.
(Απόδοση στα νέα ελληνικά)

3. Εις τον Ιερόν Λόχον

«Ας μη βρέξη ποτέ
το σύννεφον, και ο άνεμος
σκληρός ας μη σκορπίση
το χώμα το μακάριον
που σας σκεπάζει.

Ας το δροσίση πάντοτε
με τ' αργυρά της δάκρυα
η ροδόπεπλος κόρη·
Και αυτού ας ξεφυτρώνουν
αιώνια τ' άνθη.

Ω γνήσια της Ελλάδος
Τέκνα· ψυχαί που επέσατε
εις τον αγώνα ανδρείως,
τάγμα εκλεκτών Ηρώων,
καύχημα νέον.

Σας άρπαξεν η τύχη
την νικητήριον δάφνην,
και από μυρτιάν σας έπλεξε
και πένθιμον κυπάρισσον
στέφανον άλλον.

**Αλλ' αν τις απεθάνη
διά την πατρίδα,
η μύρτος είνε φύλλον ατίμητον,
και καλά τα κλαδιά
της κυπαρίσσου».**

.....
**Ανδρέα Κάλβου, Άπαντα, εισαγωγή Κωνσταντίνου
Τσάτσου, Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων,
Αθήνα 1979, σ. 109.**

Ματιά στο παρελθόν

Η Ιερή Συμμαχία καταδικάζει την ελληνική Επανάσταση

Το επαναστατικό κίνημα του Αλέξανδρου Υψηλάντη συνέπεσε χρονικά με το Συνέδριο της Ιερής Συμμαχίας στο Λάιμπαχ (σημερινή Λουμπλιάνα της Σλοβενίας). Όταν ο τσάρος Αλέξανδρος Α΄ πληροφορήθηκε από τον Ιωάννη Καποδίστρια τις εξελίξεις, έσπευσε να διαχωρίσει τη θέση του. Αποδοκίμασε την ενέργεια του Υψηλάντη, ενώ ταυτόχρονα τον διέγραψε από τον ρωσικό στρατό. Ο Καποδίστριας, με προσωπική επιστολή που έστειλε στον Υψηλάντη στις 14 Μαρτίου του 1821, του μεταβίβασε τη «θλίψη» του τσάρου για τον «παραλογισμό» που είχε επιδείξει. Του ανέφερε επίσης πως η Ρωσία ζούσε ειρηνικά με την Οθωμανική Αυτοκρατορία και πως δεν επρόκειτο για χάρη του να έρθει σε ρήξη μαζί της. Το Συνέδριο της Ιερής Συμμαχίας στο Λάιμπαχ καταδίκασε κάθε επαναστατική κίνηση στην Ευρώπη.

◀ Άποψη της Λουμπλιάνας σήμερα

1

◀ Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης

Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης μαζί με άλλους επαναστάτες στην κεντρική πλατεία του Ιασίου, της πρωτεύουσας της τότε Μολδαβίας. Φανταστική παράσταση του V. Kaltzer, Αθήνα, Μουσείο Μπενάκη

2

3

Ο Ιερός Λόχος μάχεται στο Δραγατσάνι, λιθογραφία, Αθήνα, Γεννάδειος Βιβλιοθήκη

ΜΑΧΟΥ ΥΠΕΡ ΠΙΣΤΕΩΣ ΚΑΙ ΠΑΤΡΙΔΟΣ.

Ἡ ἡμέραν, ὃν ἄδην ἔστιν, ἤρ᾽ ἐλάτῃ κείνην καίριον, ἄλλ᾽ ἢ τῆσδε ἀναστατοῦσι καὶ ἀντιπαρατίθεται ἐναντὶ τῆσδε ἀναστατοῦσι καὶ ἀντιπαρατίθεται ἐναντὶ τῆσδε ἀναστατοῦσι...

Ἡ ἀναστατοῦσι καὶ ἀντιπαρατίθεται ἐναντὶ τῆσδε ἀναστατοῦσι καὶ ἀντιπαρατίθεται ἐναντὶ τῆσδε ἀναστατοῦσι...

Ἡ ἀναστατοῦσι καὶ ἀντιπαρατίθεται ἐναντὶ τῆσδε ἀναστατοῦσι καὶ ἀντιπαρατίθεται ἐναντὶ τῆσδε ἀναστατοῦσι...

Ἡ ἀναστατοῦσι καὶ ἀντιπαρατίθεται ἐναντὶ τῆσδε ἀναστατοῦσι καὶ ἀντιπαρατίθεται ἐναντὶ τῆσδε ἀναστατοῦσι...

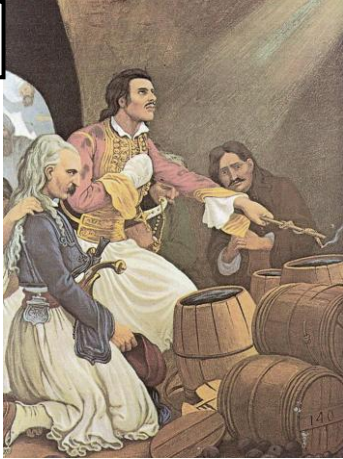
Ἀλέξανδρος Ἰψηλάντης
 Τῆν 24^{ην} Φεβρουαρίου 1830. Σὺς τὸ γενναίον κραταίοειν τῆς Ἰουδαίας.

ΜΑΧΟΥ ΥΠΕΡ ΠΙΣΤΕΩΣ ΚΑΙ ΠΑΤΡΙΔΟΣ.

Ἡ επαναστατική προκήρυξη του Αλέξανδρου Υψηλάντη

4

5

Το ολοκαύτωμα της μονής Σέκου, σύνθεση του Πέτερ φον Ες, Αθήνα, Μουσείο Μπενάκη

Ερωτήματα

- Τι ήταν ο Ιερός Λόχος και ποια η τύχη του;
- Με βάση τα κείμενα των πηγών, να καταγράψετε τα συναισθήματα από τα οποία κυριαρχούνται οι συγγραφείς τους.

Κεφάλαιο 3

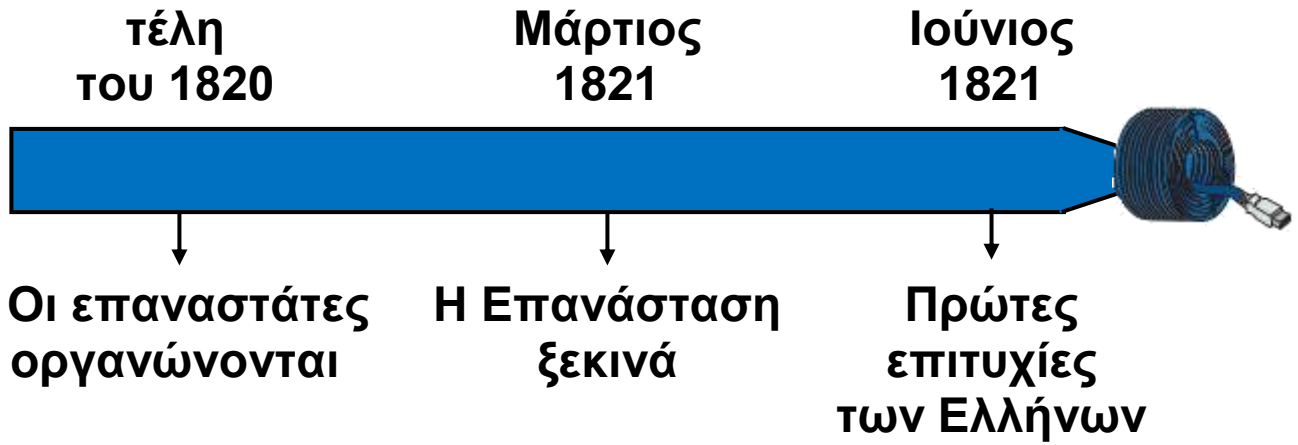
Η επανάσταση στην Πελοπόννησο

Τον Μάρτιο του 1821 ξεκίνησε η επανάσταση στην Πελοπόννησο. Η αριθμητική υπεροχή των Ελλήνων στην περιοχή και η ύπαρξη πολλών στελεχών της Φιλικής Εταιρείας ήταν δύο από τους βασικούς λόγους που βοήθησαν τους επαναστατημένους Έλληνες να σημειώσουν τις πρώτες τους επιτυχίες.

▲ Ο Παλαιών Πατρών Γερμανός υψώνει το λάβαρο της Επανάστασης στην πλατεία του Αγίου Ανδρέα της Πάτρας, ζωγραφικός πίνακας του Larrarini, Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο

Η επανάσταση στην Πελοπόννησο

Η επιλογή της Πελοποννήσου ως μιας από τις βασικές περιοχές όπου θ' άρχιζε η Επανάσταση του 1821, δεν ήταν τυχαία, καθώς σ' αυτήν οι Έλληνες υπερτερούσαν αριθμητικά. Επίσης, αρκετοί ένοπλοι Τούρκοι της Πελοποννήσου είχαν μετακινηθεί στην Ήπειρο για να πολεμήσουν τον Αλή Πασά. Άλλοι ευνοϊκοί παράγοντες ήταν το ορεινό έδαφος της, η απόστασή της από την Κωνσταντινούπολη και ιδίως η ευρεία εξάπλωση της Φιλικής Εταιρείας στους προκρίτους και τους κληρικούς του τόπου.

Στα τέλη του 1820 και στις αρχές του 1821 οι Φιλικοί Παπαφλέσσας και Κολοκοτρώνης έφτασαν στην Πελοπόννησο και συνεργάστηκαν με τους πρόκριτους και τους αρχιερείς της περιοχής για το συντονισμό του Αγώνα. Ο αρχιμανδρίτης Γρηγόριος Δικαίος ή Παπαφλέσσας διέτρεξε την ύπαιθρο, μεταφέροντας με ενθουσιασμό το μήνυμα της Μεγάλης Επανάστασης και της αποτίναξης του οθωμανικού ζυγού. Ο οπλαρχηγός Θεόδωρος Κολοκοτρώνης πάλι, παλιός κλέφτης και αξιωματικός βρετανικών και γαλλικών στρατιωτικών σωμάτων στα Επτάνησα, πέρασε στη Μάνη ξεσηκώνοντας τους Έλληνες.

Οι κινήσεις αυτές ανησύχησαν τους Τούρκους, οι οποίοι κάλεσαν προληπτικά τους αρχιερείς και τους προεστούς στην Τριπολιτσά (Τρίπολη). Όσοι από αυτούς πήγαν, φυλακίσθηκαν. Οι υπόλοιποι πραγματοποίησαν σύσκεψη στις 10 Μαρτίου στη μονή της Αγίας Λαύρας και στη συνέχεια επέστρεψαν στις επαρχίες τους για να στρατολογήσουν παλικάρια.

Η Επανάσταση ξεκίνησε τον Μάρτιο του 1821 στην Πελοπόννησο, με επιθέσεις εναντίον οχυρωμένων Τούρκων στα Καλάβρυτα και στη Βοστίτσα (Αίγιο). Στις 23 Μαρτίου παραδόθηκε στους Έλληνες η Καλαμάτα και άρχισε η πολιορκία των κάστρων, όπου κατέφευγαν

οι Οθωμανοί. Έλληνες που είχαν συγκεντρωθεί στην Πάτρα, ύψωσαν τη σημαία της Ελευθερίας και ψήφισαν επαναστατική επιτροπή με ηγέτη τον μητροπολίτη Παλαιών Πατρών Γερμανό. Τον επόμενο μήνα οι Τούρκοι νικήθηκαν ακόμη μία φορά στο Λεβίδι της Αρκαδίας.

Με την εξάπλωση της Επανάστασης σε ολόκληρη την Πελοπόννησο φάνηκε ότι χρειαζόταν ένα συντονισμένο σχέδιο, καθώς δεν αρκούσε ο ηρωισμός των οπλαρχηγών, που πολεμούσαν χωρίς να έχουν επαφή μεταξύ τους. Την ηγεσία των ενόπλων ανέλαβε τότε ο Κολοκοτρώνης. Αυτός έκρινε αναγκαία για την επιτυχία της Επανάστασης την κατάληψη της Τριπολιτσάς, που ήταν το διοικητικό και στρατιωτικό κέντρο της Πελοποννήσου, κι έπειτα των υπολοίπων φρουρίων.

Τον Ιούνιο του 1821 έφτασε στην Πελοπόννησο και ο Δημήτριος Υψηλάντης, στη θέση του φυλακισμένου αδελφού του Αλέξανδρου, για να αναλάβει την αρχηγία της Επανάστασης. Με τη βοήθεια Επτανήσιων εθελοντών, οι εξεγερμένοι Έλληνες κατέλαβαν τη Μονεμβασιά και το Νεόκαστρο. Η Επανάσταση είχε σημειώσει τις πρώτες επιτυχίες της.

Γλωσσάρι

Στρατολογώ: Συγκεντρώνω, συναθροίζω στρατεύσιμους.

Μονεμβασιά, Νεόκαστρο: Κάστρα στη Νότια Πελοπόννησο. Το Νεόκαστρο αποκαλείται και Ναυαρίνο.

Οι πηγές αφηγούνται...

1. Διάλογος Οθωμανών και Ελλήνων

παραμονές της Μεγάλης Επανάστασης του 1821

Σεχ Νετσήπ Εφέντης: «Πείτε μας, μα τον Θεό σας, τι πράγματα είναι αυτά και ποια τα αίτια; Είστε μόνο εσείς

οι Πελοποννήσιοι ή όλη η φυλή σας; Έχετε κανέναν αρχηγό; Στηρίζετε σε κανένα ηγεμόνα; Αυτός θα σας εξουσιάζει ή θα μείνετε μόνοι σας ζητώντας μόνο βοήθεια από αυτόν τον αφέντη;».

Γερμανός: «Εμείς, μη μπορώντας πλέον να υπομένουμε τα τόσα δεινά που υποφέραμε από εσάς, αποφασίσαμε αυτό και η Ευρώπη βλέποντας το δίκαιό μας αποφάσισε να μας βοηθήσει».

Σεχ Νετσήη Εφέντης: «Πολύ καλά όλα αυτά αλλά στηρίζετε σε κανένα ηγεμόνα;».

Αναγνωστόπουλος: «Αγάδες, σύμφωνα με το γράμμα, που χθες βράδυ γράψατε στον ενδοξότατο Πετρόμπη, στο οποίο απευθύνετε και ασπασμούς στον υψηλότατο πρίγκιπα Υψηλάντη και με το οποίο μας καλέσατε σε συνομιλία, ο Πρίγκιπας δεν παρέλειψε να συγκαλέσει αμέσως γενικό συνέδριο όλων των προυχόντων που βρίσκονται εδώ. Με αυτούς αποφασίστηκε να έλθουμε εδώ και να ακούσουμε τα προβλήματά σας. Έχουμε την εξουσιοδότηση να αποφασίσουμε και να επικυρώσουμε κάθε συμφωνία. Λοιπόν, με την προσταγή του Πρίγκιπα και τη θέληση όλων ήλθαμε. Εγώ στάλθηκα εκ μέρους του για να βεβαιώσω όλους τους αγάδες και κάθε Μουσουλμάνο ότι τους υπόσχεται ασφάλεια ζωής, τιμής και περιουσίας και εν γένει κάθε συμφωνία που θα γίνει θα θεωρείται ως νόμος απαραβάτος από μέρος της Υψηλότητάς του. Επιπρόσθετα βεβαιώ την ενδοξότητά σας ότι μπορείτε ελεύθερα να εκφέρετε τη γνώμη σας στους ευγενέστατους άρχοντες και καπεταναίους, διότι με τη σύμφωνη απόφαση του Πρίγκιπα και της πατρίδας εστάλησαν με πληρεξουσιότητα. Για το ζήτημα δε, αν στηριζόμαστε σε κάποια δύναμη, από τη διήγηση που θα σας κάμω κρίνετε μόνοι σας. Από τη Ρωσία όχι μόνο μεγάλος άνθρωπος αλλά ούτε μικρός δεν μπορεί να βγει χωρίς ο αυτοκράτορας να το γνωρίζει. Ο πρίγκιπας

Αλέξανδρος Υψηλάντης, ένας άνδρας τόσο μεγάλος, πέρασε από τη Ρωσία φανερά στη Βλαχία, εξέδωσε προκήρυξη, με την οποία προσκάλεσε όλους τους Έλληνες να πάρουν τα άρματα αποφασισμένοι είτε να ελευθερώσουν την πατρίδα τους είτε να πεθάνουν. Μόλις λοιπόν οι Έλληνες όλοι άκουσαν τη φωνή του αρχιστρατήγου τους πήρε και η Πελοπόννησος τα άρματα»

**Ιωάννου Φιλήμονος, Δοκίμιον Ιστορικόν περί της ελληνικής επανάστασεως, τόμ. 4, Αθήνα 1861, σσ. 209-210.
(Απόδοση στα νέα ελληνικά)**

2. Προετοιμασία της Επανάστασης

«Από τις αρχές Ιανουαρίου του 1821, αφού τα πάντα ωρίμασαν, άρχισαν οι Έλληνες και επέστρεφαν στα σπίτια τους από τα ξένα, από τη Ρωσία, Βλαχία, Μολδαβία, Κωνσταντινούπολη, Σμύρνη και από τα άλλα μέρη για να λάβουν μέρος στον αγώνα για την πατρίδα, την ημέρα που αποφασίστηκε από τους απεσταλμένους της Εταιρίας. Μόλις έφταναν στα χωριά ή στις πόλεις τους διαδιδόταν η ιδέα της Επανάστασης σε όλους τους συγγενείς και τους γείτονές τους. Οι αρχιερείς συναινούσαν οι ιερείς να διαβάζουν στις εκκλησίες παρακλήσεις νύκτα και μέρα προς τον Θεό για να ενισχύσει τους Έλληνες στον μελλοντικό αγώνα και, όσον αφορά στους άλλους κληρικούς, συναινούσαν να προτρέπουν κατά την εξομολόγηση τους Έλληνες στην επανάσταση και να τη θεωρούν ως θρησκευτικώς εγκεκριμένη, διότι ο Θεός όλους τους ανθρώπους τους έπλασε ελεύθερους. Οι πνευματικοί από την πλευρά τους, τους παρακινούσαν σε επανάσταση, διότι οι Έλληνες είχαν τόσο πολύ εξασθενήσει από την τυραννία και η θρησκεία τόσο πολύ είχε χαντακώσει τον απλό όχλο, ώστε οι άνθρωποι είχαν τον φόβο του Άδη αν σκότωναν Τούρκο, διότι πίστευαν

ότι ο Θεός θα τους τιμωρήσει και ότι θα λογοδοτήσουν για την πράξη τους. Αλλά ο κλήρος τους έβγαλε από την πλάνη αυτή καθώς έλαβε πρώτος τα όπλα».

Φώτιου Χρυσανθακόπουλου ή Φωτάκου, Απομνημονεύματα περί της Ελληνικής Επανάστασεως, τόμ. 1, επιμέλεια Τάσου Γριτσόπουλου, Αθήνα 1974, σσ. 52-53.
(Απόδοση στα νέα ελληνικά)

Ματιά στο παρελθόν

Το Συνέδριο της Βερόνας

Το τέταρτο συνέδριο της Ιερής Συμμαχίας πραγματοποιήθηκε από τις 20 Οκτωβρίου έως τις 14 Δεκεμβρίου του 1822 στη Βερόνα της Ιταλίας. Αντιπροσωπεία των επαναστατημένων Ελλήνων με επικεφαλής τον Παλαιών Πατρών Γερμανό, τον Γεώργιο Μαυρομιχάλη, τον Ανδρέα Μεταξά και τον Φιλέλληνα Γάλλο πλοίαρχο Ζουρντέν μετέβη στην ιταλική πόλη, προκειμένου να εκθέσει τις ελληνικές θέσεις, αλλά δεν έγινε δεκτή από τους συνέδρους. Το συνέδριο καταδίκασε την ελληνική Επανάσταση, τη χαρακτήρισε όμως ως «μεγάλο πολιτικό γεγονός». Ήταν η τελευταία φορά που η Ιερή Συμμαχία εμφανίσθηκε ενωμένη ως προς το Ελληνικό Ζήτημα.

Γελοιογραφία των εργασιών
του Συνεδρίου της Βερόνας

1

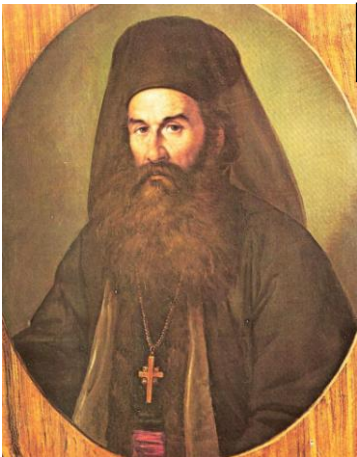
◀ Ο Δημήτριος Υψηλάντης

2

Ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης ▶

3

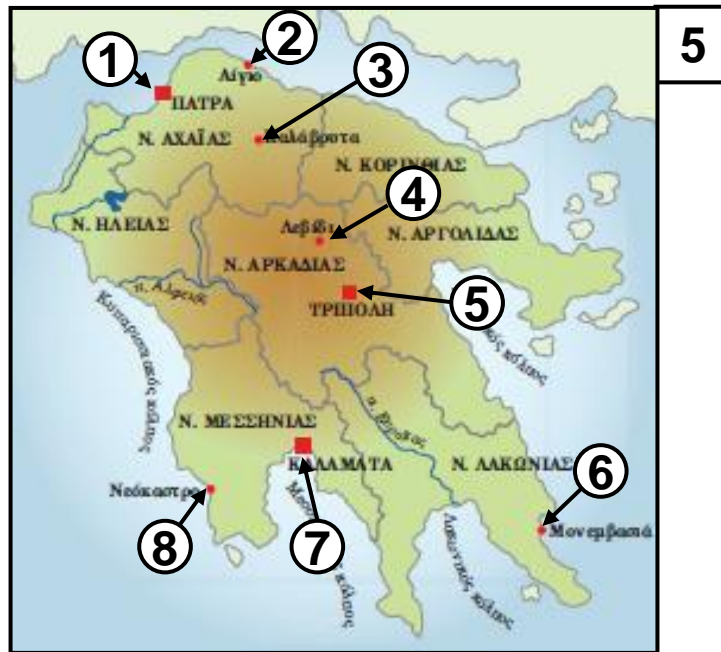

◀ Ο Παλαιών Πατρών Γερμανός

4

▶
Θεόδωρος Βρυζάκης,
πολεμική σκηνή,
Αθήνα, Εθνική Πινακοθήκη

▲ Οι επαναστατικές εστίες στην Πελοπόννησο

1. ΠΑΤΡΑ	4. Λεβίδι	7. ΚΑΛΑΜΑΤΑ
2. Αίγιο	5. ΤΡΙΠΟΛΗ	8. Νεόκαστρο
3. Καλάβρυτα	6. Μονεμβασιά	

👉 Ερωτήματα

- Ποιοι ήταν οι πρωταγωνιστές στην έναρξη της επανάστασης στην Πελοπόννησο;
- Με βάση τα κείμενα των πηγών, ποια ήταν η κατάσταση που επικρατούσε στους υπόδουλους Έλληνες παραμονές της Επανάστασης;

Περιεχόμενα 1ου τόμου

ΕΝΟΤΗΤΑ Α9

Οι εξελίξεις στην Ευρώπη κατά τους Νεότερους Χρόνους (μέσα 15ου αιώνα - αρχές 19ου αιώνα)

1. Η Αναγέννηση και η Θρησκευτική μεταρρύθμιση 13
2. Από τις Γεωγραφικές Ανακαλύψεις
στο Διαφωτισμό 21
3. Η Αμερικανική και η Γαλλική Επανάσταση..... 30

ΕΝΟΤΗΤΑ Β 39

Οι Έλληνες κάτω από την οθωμανική και τη λατινική κυριαρχία (1453-1821)

1. Η κατάκτηση της ελληνικής Χερσονήσου 43
2. Οι συνθήκες ζωής των υποδούλων 52
3. Η θρησκευτική και η πολιτική οργάνωση
των Ελλήνων 59
4. Οι Κλέφτες και οι Αρματολοί 65
5. Η οικονομική ζωή 71
6. Οι Έλληνες των παροικιών
και των Παραδουνάβιων Ηγεμονιών..... 78
7. Οι δάσκαλοι του Γένους..... 87
8. Ο Ρήγας Βελεστινλής και ο Αδαμάντιος Κοραής 97
9. Τα κυριότερα επαναστατικά κινήματα 104
10. Οι αγώνες των Σουλιωτών 112

ΕΝΟΤΗΤΑ Γ 119

Η Μεγάλη Επανάσταση (1821-1830)

1. Η Φιλική Εταιρεία 124
2. Η εξέγερση στη Μολδοβλαχία 132
3. Η επανάσταση στην Πελοπόννησο 141

